

STUDIUM

Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie
FACULTATEA DE ISTORIE, FILOSOFIE ȘI TEOLOGIE
UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” DIN GALAȚI

Anul I, numărul 2, iulie-decembrie 2011

STUDIUM

Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie
FACULTATEA DE ISTORIE, FILOSOFIE ȘI TEOLOGIE
UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” DIN GALAȚI

Anul I, numărul 2, iulie-decembrie 2011

**Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie
Departamentul de Istorie**

Strada Domnească nr. 111, cod 800.201, Galați, România

**www.istorie.ugal.ro
e-mail: studium.ugal@gmail.com**

STUDIUM

Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie

Comitetul științific:

lect. univ. dr. Constantin Ardeleanu; prof. univ. dr. Ionel Cândea;
lect. univ. dr. George Enache; conf. univ. dr. Mihaela Lîușnea;
lect. univ. dr. Decebal Nedu; lect. univ. dr. Constantin Stan;
lect. univ. dr. Arthur Tuluș, asist. univ. drd. Eugen Zuică

Colegiul de redacție:

Bogdan Rusu (redactor șef)

Alina-Daniela Bîzgă; Corina Buțea; Cristian Constantin;
Alexandru Covrig; Adina Ginghină; Adina Guțu (redactori)

Tehnoredactare computerizată: Cristian Constantin

Coperta: fostul Institut „Notre-Dame de Sion”, în prezent sediu al Facultății de Istorie, Filosofie și Teologie, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

ISSN 2248 – 2164

ISSN – L 2248 – 2164

CUPRINS/SUMMARY

Studii antice/*Ancient studies*

Alina-Daniela BÎZGĂ
Egiptul în timpul domniei lui Amenophis al IV-lea Akhenaton.....5
Egypt in time of Akhenaten

Bogdan RUSU
Lupta Romei împotriva pirateriei în secolul I î.Hr......21
Rome's struggle against piracy in the 1st century B.C.

Cronica/*Chronicle*

Adina GUȚU
Considerații privind influența iezuită în Transilvania și Moldova pe baza relatărilor călătorilor străini (secolele XVI-XVII).....35
Consideration on the Jesuit influence in Transylvania and Moldova based upon the accounts of foreign travellers from the XVI and XVII century

Adina GINGHINĂ
Experiența carantinei dunărene în textele călătorilor străini.....51
The Danube Quarantine in the writings of foreign travellers

Istorie locală/*Local history*

Cristian CONSTANTIN
Integrarea comunității iudaice în Brăila interbelică.....59
The integration of the Jewish communities from interwar Braila

Interviu/*Interview*

Corina BUȚEA
Interviu cu Grigore CIOBICĂ – președintele Asociației foștilor deținuți politici, filiala Brăila.....69
Interview with Grigore CIOBICĂ - President of the Association of former Political prisoners of Braila

Recenzii și note bibliografice/*Book reviews and bibliographical notes*

Petre Țurlea, *Carol al II-lea și Camarila Regală*, Editura Semne, București, 2010, 387 pp. (Adriana BĂDĂRĂ).....81

Marusia Cîrstea, *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)*, Editura Mica Valahie, Craiova, 2011 (ediția a II-a), 389 pp. (25 pp. anexe) (Cristian CONSTANTIN).....**83**

Constantin I. STAN, *Patriarhul Miron Cristea. O viață, un destin*, București, Editura Paideia, 2009, 407 pp. (Roxana STANCIU).....**86**

Alina-Daniela BÎZGĂ*

**EGIPTUL ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI
AMENOPHIS AL IV-LEA AKHENATON**

Egypt in the time of Akhenaten

Abstract:

Simple minded fool, mad man or a visionary of his time? Pharaoh Akhenaten managed in his relatively short reign of only 17 years as sole ruler of the New Kingdom of Egypt to change the entire religious outline of the Egyptian people. He is well known for abandoning the traditional Egyptian polytheism and introducing worship centered on the Aten. Not only did he start the first counter-religion in history but surpassed his contemporaries through his entirely different vision on religion, art and life itself. The heretic king, as some historians may call him, tried to transfigure a society unwilling to leave behind old traditions. In consequence, the cartouches of the heretical 18th dynasty pharaoh were mutilated by his successors. As an Egyptian, pharaoh and powerful god, the actions that took part after his death would have been perceived as a curse, a damnation of the pharaohs soul and the impossibility for him to ascend to heaven and take his place among the gods. The Amarna period, as the reign of Akhenaten has come to be known by historians has become one of the most enigmatic and intriguing periods in Egyptian history and has managed to puzzle historians and researchers until this day.

Keywords: Amarna, Akhenaten, New Kingdom, Aten, heretic pharaoh

*

Sucesiunea la tron

Asemenea bunicului său Tuthmosis al IV-lea, prințul Amenophis a ajuns moștenitorul tronului Egiptului în urma decesului fratelui său mai mare, prințul Tuthmosis. În contrast cu multiplele înfățișări ale fraților și surorii lui, absența lui Amenophis de pe monumentele tatălui său creează mari semne de întrebare. Este posibil însă ca acest lucru să se fi întâmplat datorită unei boli congenitale care își lăsase amprenta asupra aspectului fizic al tânărului prinț. Singura mențiune sigură despre acesta a fost descoperită pe un capac al unui vas pentru vin de la Malkata unde numele său apare alături de expresia “fiul regelui”. Se pare că tânărul prinț s-a căsătorit cu Nefertiti, fata unui nobil pe nume Ay, care mai târziu avea să fie cunoscut

drept „Socrul Regelui”¹. La scurt timp după acest eveniment, tatăl acestuia a murit în timpul celui de-al 36-lea an al domniei.

Una dintre primele reprezentări ale lui Nefertiti provine din mormântul vizirului Ramose de la Teba. Putem observa aici o femeie zveltă, ce purta o mantie de pânză lungă, plisată cu mâneci. De asemenea purta și un *uraeus* alături de o perucă în stil nubian cu tunsoare scurtă și ondulată care lăsa ceafa descoperită. Acest stil de perucă avea să fie rezervat de acum înainte femeilor apropiate regelui. Nefertiti mai este înfățișată de asemenea purtând *uraeus*-ul dublu însoțit adesea de un disc solar și coarne de vacă, evitând să poarte parura în formă de vultur, care, datorită legăturii cu zeița Mut, soția lui Amon ar fi putut să nu fie acceptabilă în noul climat religios adoptat de soțul ei². În cele din urmă, Nefertiti își va concepe o coroană proprie, unică în istoria Egiptului, în formă de coif, înalt, albastru, cu marginile drepte și partea superioară plată, a cărui culoare amintește de coroana purtată de regi în timp de război și a cărui formă amintește de coroana cu lăstari purtată de zeița solară Tefnut³.

La finalul festivalului *hbśd* în anul 30 al domniei, Amenhotep al III-lea s-a proclamat drept zeul Amon în viață. Din acest moment faraonul devine însuși zeul-soare, Creatorul cerului și al pământului reîncarnat în trup omenesc și venerat zilnic în cele mai grandioase temple. Fundația ideologică a domniei faraonului era bazată pe relația acestuia cu zeitatea orașului Teba. Amon sau Cel Ascuns a devenit principala zeitate a panteonului egiptean datorită dinastiei ce a reunificat Egiptul în perioada regatului de Mijloc. Această zeitate este cel mai des asociată însă cu politica națională și imperială a faraonului. Descoperiri recente, evidențiază că puterea lui Amon în epoca predecesoare lui Amenophis al IV-lea era strâns legată de legitimitatea regală. Nașterea divină a regelui, exprimată tradițional prin identificarea cu zeul-șoim Horus și statutul acestuia de Fiul zeului Re este înlocuit cu titlul de Fiul al lui Amon⁴. Noua identitate deși nu le excludea pe cele din urmă, îi făcea pe cei doi interdependenți într-un mod extrem de public deoarece a avut loc în timpul Festivalului Opet, unul din cele mai importante sărbători ale Tebei.

Fiul acestuia, Amenophis al IV-lea, care a primit numele *nśw-bit* Neferkheperura („Splendide sunt Manifestările lui Ra”) se pare că a fost profund impresionat de atribuțiile și pretențiile religioase ale tatălui său. Putem deduce astfel că educația pe care a primit-o tânărul prinț a avut loc la Heliopolis, centrul de cult al zeului-soare. Scrisorile primite de la prinții asiatici Tushratta (Mitanni) și Shuppiluliumash (Hatti) demonstrează faptul că Amenophis IV a fost recunoscut și acceptat de aceștia drept noul faraon al

* Masterandă anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*.

¹ A. Weigall, *The life and times of Akhnaton*, Londra, 1923, p. 48.

² C. Aldred, *Akhenaten king of Egypt*, New York, 1991, p. 223.

³ J. Tyldesley, *Cronica Reginelor Egiptului, de la primele dinastii la moartea Cleopatrei*, București, 2006, p. 126.

⁴ W. J. Murnane, *Texts from the Amarna period in Egypt*, Georgia, 1995, p. 2.

Egiptului. Problema care rămâne însă este dacă fiul lui Amenophis al III-lea a fost recunoscut de către egipteni drept co-regent până la ascensiunea la tron. Această chestiune a fost dezbătută de-a lungul timpului de foarte mulți istorici, ipotezele formulate fiind împărțite. O parte a cercetătorilor în domeniu mențin ideea că nu a existat nici o co-regență între fiu și tată, Amenophis al IV-lea domnind după moartea tatălui său timp de 17 ani. Există însă și istorici ce susțin contrariul, în urma interpretării unor surse ambigue încercând să demonstreze că a existat o co-regență între cei doi ce s-a întins pe o perioadă de aproximativ 11 ani⁵. În primii ani ai domniei, Amenofis IV părea să respecte tradițiile adânc înrădăcinate de aproape un mileniu în casa regală însă faraonul dezvăluie câteva elemente ale devotamentului său personal către zeul soare. Religia solară a reprezentat un aspect important al religiei egiptene, dar în timpul dinastiei a XVIII-a devine extrem de semnificativă⁶.

La scurt timp după ce a ajuns faraon, Amenofis IV inițiat o serie de reforme religioase care aparent predicau asupra realității obiective a originii divine pe care o avea predecesorul său. Aceste reforme aveau să zguduie din temelii Egiptul și nu în ultimul rând au dus la decăderea casei regale și sfârșitul dinastiei a XVIII-lea⁷. În momentul în care Amenophis al IV-lea a devenit rege (cca 1358 a. Chr.), Egiptul se afla în epoca sa de aur. De la regatul divizat de acum trei secole condus de prinții asiatici a renăscut un stat puternic și independent. O administrație centrală controla nu numai resursele Egiptului ci și pe cele ale statelor ce nu cu foarte mult timp în urmă se aflau dincolo de frontierele celor Două Ținuturi.

Erezia și cultul lui Aton

Cuvântul „aton” sau *itn* în egipteană datează încă din perioada Vechiului Regat și a fost folosit pentru a defini un obiect rotund sau un disc și nu în ultimul rând luna și în special soarele. Cele mai vechi reprezentări ale lui Aton datează încă din perioada lui Amenofis II, și se află pe un monument de la Giza în care zeul este înfățișat asemeni unui disc solar înaripat ce ține cartușul regal al faraonului⁸. Inițial, Aton a fost văzut și perceput ca vehiculul cu ajutorul căruia zeul-soare se deplasa pe cer, dar în perioada Regatului de Mijloc acestuia îi sunt atribuite caracteristicile unei zeități de sine stătătoare. Odată cu perioada Nouului Regat și începând cu domnia reginei Hatshepsut, Aton primește și caracteristica de zeu Creator: „Cel care a creat totul, a modelat pământul, și-a finalizat creația”⁹. Astfel, în

⁵ C. Aldred, *Egypt: The Amarna Period & the End of the Eighteenth Dynasty* în *Cambridge Ancient History*, vol. II.2 - *Middle East & Aegean Region*, Cambridge, 2008, p. 49.

⁶ D.P. Silverman, *Akhenaten and Tutankhamun: revolution and restoration*, Philadelphia, 2008, p. 15.

⁷ *Ibidem*, p. 50.

⁸ G. Hart, *Egyptian Gods and Goddesses*, New York, 2005, p. 36.

⁹ D.B. Redford, *Akhenaten, the heretic king*, New Jersey, 1987, p. 112.

perioada domniei lui Amenophis al III-lea cu siguranță nu ne mai putem referi la Aton drept un mijloc de deplasare al zeului. El devine zeitatea supremă ce întruchipează în persoana lui toate zeitățile Egiptului.

Acest cult a fost întemeiat ca o reacție împotriva cultului lui Amon-Re și a creșterii puterii politice și economice a sacerdotului acestui zeu. Deși primise puterea sa de la însuși Amon-Re, Amenophis IV admite odată cu urcarea la tron că de acum înainte el și casa sa vor adora un singur zeu și anume zeul soarelui Aton, cerându-le în același timp tuturor compatrioților săi să facă același lucru. În cadrul festivalului jubileului regal din anul 3 al domniei faraonului, acesta din urmă îl include doar pe Aton în cadrul festivităților. Aton era înfățișat asemenea unui disc solar ale cărui raze protectoare se terminau cu mâini ce țineau un *ankh*¹⁰ și era accesibil doar faraonului, neexistând motiv pentru existența unei preoțimi intermediare¹¹. O caracteristică religioasă ce apare pe durata întregii dinastii a XVIII-a o reprezintă preponderența influenței cultului solar, în al cărui centru, la Heliopolis se afla marea preoțime. Aceste personaje au reinterpretat și revizuit radical întreaga doctrină, probabil odată cu infiltrarea unor idei ale altor culte solare importate din Asia încă din perioada hyksoșilor.

Schimbările pot fi observate nu numai în solarizarea vechilor culte prin adăugarea numelui zeului suprem Re la numele zeității locale ci și în mormintele regale de la Teba unde, textele piramidelor folosite în perioada Regatului Vechi și Mijlociu au fost înlocuite cu extracte din lucrările sacre „Litanie Soarelui” și „Cartea Porților”. În aceste scrieri un nou interes este dezvăluit printr-un monoteism sincretic al credințelor antichității. Aici, Re devine unicul zeu făurit întru eternitate. Numele său este invocat în Litanie: sub cele 57 de nume care reprezintă corpurile sale, iar aceste corpuri îi reprezintă pe ceilalți zei. Este slăvit asemenea unicului zeu care și-a creat o miriadă din trântu-l: „ceilalți zei luând ființă datorită lui”. Este de asemenea invocat sub o formă „activă” atunci când capătă însușirea discului său solar. Acest disc, sau Aten, care luminează atât lumea viilor cât și pe cea a morților, devine un element constant în transformările zeului suprem Re al cărui urmaș pe pământ este însuși faraonul.

Cultul solar introdus de către Akhenaton, pe care mulți cercetători îl consideră o religie revoluționară, se deosebea de aceste noi doctrine ale cultului zeului Re printr-o simplă nuanță. Accentul este pus de această dată pe Aton, manifestarea vizibilă a lui Re.

Undeva în timpul anului 5 al domniei, Amenophis IV îl promovează pe Aton ca zeitate oficială a statului egiptean, iar cele 2000 de zeitățienerate pe întreg teritoriul sunt interzise. Reforma faraonului nu se oprește aici, el dispune ca numele tuturor celorlalți zei să fie șterse de pe inscripțiile publice. În templul lui Amon din Luxor pot fi observate și astăzi urmele acestei dispoziții. De asemenea în mormântul vizirului Ramoses din afara

¹⁰ Hieroglifă egipteană, simbol al vieții lungi. Faraonii primeau o amuletă în formă de Ankh la naștere.

¹¹ P.A. Clayton, *Cronica faraonilor*, București, 1994, p. 122.

Luxorului, dar și în alte locuri a fost șters chiar și cuvântul *netjeru*, echivalentul cuvântului zei. Un lucru foarte interesant de remarcat este faptul că până și vechiul cult mortuar al lui Osiris care a cunoscut o incredibilă dezvoltare începând cu Regatul Vechi a fost înlăturat, zeul-soare împreună cu a sa incarnare, faraonul, urmau să aibă grijă de cei trecuți în neființă. Noua escatologie poate fi observată în schimbările tradițiilor funerare și înlăturarea vechiului preot *setem* din scenele ultimelor drepturi Osiriene de dinaintea îngropării¹².

Regele devine suveranul pontif al acestei noi religii. El este preotul suprem, având cea mai înaltă funcție ecleziastică. El singur cunoaște, interpretează și transmite doctrina unui zeu intangibil, invizibil dar omniprezent, “tată și mamă ai omenirii”. Rolul lui Nefertiti în noua religie este mult evoluat statutului pe care l-a avut regina Ty. Statutul divin al membrilor familiei regale, anterior rezervat morților, devine din acest moment o realitate. Zeul asexuat Aton trebuia slăvit atât prin ritualuri efectuate de bărbați cât și femei, iar Nefertiti în calitate de soție a faraonului trebuia să servească drept emblemă a fertilității divine¹³. Monoteismul pe care Akhenaton îl proclamă se diferențiază de henoteismul promovat anterior, credința în existența unei zeități supreme este înlocuită de un zeu unic și omnipotent al cărui profet era însuși faraonul¹⁴.

În mormântul lui Ay, marele demnitar al faraonului a fost descoperită cea mai o spectaculoasă compoziție intitulată Imnul lui Aton scris însuși de Akhenaton.

*Cât de frumoase-ți sunt zorile pe bolta cereasca
O Aton care ești, dătătorule de viață
Când te ivești la răsărit
Umpli universul cu frumusețea ta.
Ești frumos, măreț, strălucitor, acolo sus, în înaltul cerului,
Razele tale îmbrățișează pământul și toate câte le-ai zămislit,
Tu ești Ra și toți îți sunt supuși;
Dragostea ta-I unește pe toți.
Deși ești departe, razele tale sunt pe pământ;
Deși ești acolo sus, urmele pașilor tăi sunt lumina zilei.
Când te odihnești în zare, la apus,
Pământul se cufundă în beznă, parcă-i mort;
Oamenii dorm în odăile lor,
Își acoperă capul,
Si narile încetează să-l mai slujească,
Nimeni nu-și mai vede vecinul,
Poți să le iei și perna de sub cap,
Fără ca ei să aibă habar.*

¹² Aldred, *op. cit.*, p. 87.

¹³ Tydesley, *op. cit.*, p. 131.

¹⁴ Aldred, *op. cit.*, p. 240.

Atunci leii ies din bârloguri,
Și șerpii mușcă
Universul e învăluit în tăcere,
Iar creatorul lui se odihnește-n zare.
Luminos e pământul când te ridici la răsărit.
Când strălucești ca Aton, lumină a zilei,
Alunghi întunericul;
Când îți trimiți razele,
Cele Două Țări sunt
cuprinse de bucurie,
Când îi trezești.
Îți spală trupul, își pun veșminte,
Ridică brațele să-ți slăvească zorii.
În lumea întreagă fiecare se pune pe treabă,
Vitele se așează la pășunat,
Păsările zboară în ținuturile lor mustinde,
Cu aripile-ntinse pentru a te slăvi.
Oile zburdă,
Înaripatele zboară,
Totul se însuflețește când tu strălucești peste lume.
Bărcile urca și coboară pe firul apei.
Toate drumurile se închid când te arăți,
Peștii din râuri țâșnesc către tine,
Razele tale se cufunda în marea cea mare și verde.
Dătător de sămânța femeii,
Dătător de sămânță bărbatului,
Dând viață fiului în trupul mamei,
Mângâindu-l ca sa nu mai plângă,
Îi porți de grijă chiar și-n pântecel mamei lui,
Îi dai suflarea să-și însuflețească orice faptă!
Când iese din trupul mamei sale
Încă din ziua când vine pe lume,
Îi deschizi gura sa grăiască,
Și ai grijă să nu ducă lipsă de nimic.

Când puiul prinde a piui în găoace,
Îi dai suflarea sa trăiască,
Iar când l-ai adus până în clipa
În care coasa se sparge,
Iese din ou,
Și piuie din toate puterile
Merge pe picioarele sale
De-ndată ce iese de-acolo
Lucrările tale sunt nenumărate!
Ne rămân tănuite.

O, zeu unic, cu puteri unice.
 Ai creat pământul după inima ta
 Tu singur
 Oamenii,
 vite mari și mici,
 Tot ce este pe pământ
 Tot ce mișcă.
 Toate câte sunt în văzduh.

Tot în această perioadă, Amenophis IV și-a schimbat numele în Akhenaton ("Cel care îl slujește pe Aton") și a abandonat vechea capitala Teba clădind o alta la 300 de km pe malul estic al Nilului¹⁵. Regele nu a suportat să vadă inscripționat vechiul său nume, motiv pentru care a ordonat să fie șters de pe toate inscripțiile existente. Alături de soțul ei și Nefertiti și-a schimbat numele în Neferneferuaten-Nefertiti. Noua capitală a primit numele de Akhetaton ("Orizontul zeului soare", astăzi Tel-el marna)¹⁶. Pentru vechii egipteni *akhet* era regiunea de unde zeul soare reieșea în urma căderii nopții (*Duat*), renăscându-se în fiecare zi. Locația aleasă pentru noua capitală era un sit neatins format dintr-un deșert înconjurat de stânci calcaroase în care au fost săpate o serie de stele care au servit drept hotare. Textele de aici datează din anii V, VI, și VIII ale domniei lui Akhenaton și descriu planul orașului Akhetaton, dezvăluind principalul obiectiv al faraonului de a construi un oraș dedicat venerării lui Aton. Din fericire există și detalii asupra modului în care faraonul a delimitat noul oraș. Una dintre inscripții menționează că: *Anul 6, a patra lună a celui de-al doilea anotimp, ziua 13 . . . În această zi Regele se afla în orașul lui Aton . Și a făcut o mare jertfă către Aton, constând din pâine, bere, boi cu coarne, animale, vin, varietăți de tămâie și toate ierburile divine în această zi a delimitării orașului Orizontului*¹⁷.

Mai mult decât atât faraonul a făcut un jurământ în fața zeului său, prin care se angaja că nu v-a părăsi niciodată granițele orașului său sfânt. În felul acesta, faraonul s-a abătut de la tradiția faraonică de a călători în jurul țării cu scopul de a supraveghea construcțiile și muncile agricole și a reușit să își reducă considerabil prestigiul în fața oamenilor de rând. Conform descoperirilor recente se pare însă că doar clasa superioară s-a convertit religiei faraonului, marea majoritate a populației a continuat să se închine zeilor tradiționali¹⁸. Mai mult decât atât noul cult nu avea nimic în comun cu structura tradițională a societății egiptene, oamenii au continuat să trăiască conform vechilor tradiții religioase, rugăciuni către Amon au fost descoperite chiar în orașul muncitorilor de la el-Amarna. Această răspândire a religiei

¹⁵ R. Morkot, *The Egyptians: an introduction*, New York, 2005, p. 123.

¹⁶ N. Achimescu, *Istoria și filosofia la popoarele antice*, Iași, 1998, p. 48.

¹⁷ Weigall, *op. cit.*, p. 82.

¹⁸ W. Christensen, *Empire of Ancient Egypt*, New York, 2009, p. 50.

populare în Noul Regat indică faptul că printre oamenii de rând preocupările religioase erau de bază și nu la nivel metafizic¹⁹.

Această nouă religie este considerată de către cercetători drept prima contra-religie din istoria umanității. Două aspecte ale revoluției religioase întreprinse de faraonul Akhenaton sunt extrem de surprinzătoare: rapiditatea și radicalismul ei, împreună cu încercarea de a eradica orice urmă a existenței acesteia după moartea regelui. Mulți au corelat reformele religioase ale lui Akhenaton cu problemele de natură economică care au apărut între rege și preoțimea cultului lui Amun de la Teba, care conform cercetărilor și-ar fi sporit enorm averea în urma campaniilor Tutmoside. Creșterea influenței politice a preoțimii și faptul că nu răspundeau conducerii civile ale statului, au făcut ca Egiptul să ajungă stat în stat. O altă teorie însă, elaborată de egiptologul american Henry Breasted, se bazează pe ideea că politica imperialistă a regilor Tutmosizi a provocat o schimbare drastică a viziunii egiptene asupra lumii. Existența popoarelor atât de diferite care au intrat în contact cu lumea egipteană a provocat o criză în existentul mentalul religios, îndreptat către imaginea lumii politeiste. Noua viziune ecumenică își găsește expresia religioasă în ideea că zeul-soare este creatorul și susținătorul lumii.

Cel de-al doilea aspect important al reformei religioase este fără dar și poate dispariția ei în totalitate din mentalul colectiv al civilizației egiptene. Nici măcar faimosul Imn către Aton sau alte dedicații din această perioadă nu și-au lăsat amprenta asupra imnurilor târzii dedicate soarelui. În Egipt religia monoteistă a murit fără testament. Nu a existat nici o tradiție care să supraviețuiască și nici un istoric al recepționării ei. Între cca. 1340 a. Chr. când imnul a fost așezat în mormântul lui Ay și 1884 e.n. când egiptologii l-au fost prezentat publicului nimeni nu a știut de existența lui. Revelația oferită de Akhenaton în scrierea sa nu ține de legea morală sau de o acțiune istorică, ci din convingerea că întreaga lume fie ea văzută sau nevăzută, în deplinătatea ei, este produsul luminii și a timpului, deci prin urmare a soarelui. Viziunea faraonului a reprezentat o mare inovație în lumea antichității și poate fi considerat atât un filosof cât și un iconoclast. Numărul enorm de temple tradiționale, culte, rituri și festivaluri, mituri, imnuri și imagini au fost înlocuite de un număr mic de imnuri ce slăveau noua religie, un cult puritan lipsit de magie și simbolism sau de prezența masivă a familiei regale. Însă textele care reprezentau noua dogmă religioasă se află la stadiul lor inițial. Cu religia atoniană nu există o tradiție, recepție, redactare, modificare, adaptare sau interpretare²⁰.

¹⁹ N. Grimal, *A history of Ancient Egypt*, Oxford, 1988, p. 230.

²⁰ J. Assmann, *Mind of Egypt*, New York, 2008, p. 214.

Programul edilitar si arta amarniană

Domnia lui Amenophis al IV-lea a început cât se poate de inocent, prin implementarea unui program de construire a diferitelor temple închinat zeului Aton în Teba, Memphis și Heliopolis. Nimic neobișnuit din acest punct de vedere, fiecare faraon în momentul urcării pe tronul Egiptului era așteptat să își demonstreze pietatea prin construirea de noi temple, de multe ori dedicate în special zeităților spre care acesta simțea o afinitate personală. În tot acest timp, mormintele și stelele nobililor și sfetnicilor apropiați ai faraonului decorate în primii ani ai domniei au continuat să recunoască și alți zei pe lângă Aton, printre numele zeilor atestați era inclus Osiris, Anubis, Hathor, Thoth, Isis și bineînțeles Amon²¹.

Pentru a-și celebra jubileul, Akhenaton a construit mai multe temple închinat lui Aton. În estul complexului de temple de la Karnak a construit impresionantul templu *Gem-Pa-aten* („S-a găsit discul solar”) și templul său anexă *Hwt-Benben* (palatul pietrei *Benben*). Orientat spre orizontul estic și nu cel vestic simbolizează cum faraonul și-a întors spatele către Amon. Marele templu dedicat lui Aton avea cca. 270 metri lățime și 760 m lungime și era înconjurat de imense platforme menite ofrandelor.

Începând cu perioada lui Tuthmosis III, estul Karnakului a reprezentat situl unui contra-templu unde zeul soarelui ce răsare, Re-Horakhty, a fost venerat în forma de dimineață a zeului Amun-Re. Aici exista de asemenea și o capelă închinată venerării regelui. Prin adăugarea la acest contra-templu și capelă menită venerării faraonului a noii sale construcții, Akhenaton a reușit să combine cultul regelui reprezentat prin Aton cu vechea manifestare a discului solar, Re-Harakhti. Aceste două temple au fost din păcate distruse în antichitate, însă se poate observa pe unele blocuri de piatră refolosite ale templului *Hwt-Benben*, regina Nefertiti îndeplinind rolul de preot al regelui și ajutată de fiica ei cea mare Meritaten.

Primele temple închinat lui Aton la Karnak au slăvit o identitate fundamentală între rege și zeu. Repertoriul bogat al formelor pe care alte temple le-au folosit pentru a reprezenta manifestarea divinului au fost drastic reduce. Nici un concept înafara zeului Aton nu a fost permis, iar singura reprezentare artistică a zeului era discul solar. În forma cea mai strictă a noii religii, singura imagine pământească a lui Aton era regele. Aflat în palatul său, faraonul ținea locul statuilor divinității din sanctuare. Mai mult decât atât, regele era adorat și în altare domestice, unde stele și statuile dedicate lui serveau drept înlocuitor a lui Aton²².

Noul oraș al regelui fost construit în totalitate din cărămidă și a reprezentat mai degrabă un loc de cult închinat lui Aton, profetului și familiei sale. Inscriptiile de pe intrarea în mormintele de piatră ale funcționarilor săi indică numele și funcțiile celor care și-au stabilit reședința

²¹ Murnane, *op. cit.*, pp. 42-43.

²² A. Dieter, *Temples of Ancient Egypt*, New York, 1998, p. 181.

la Akhetaton. Printre aceștia se număra personalul sanctuarului dedicat lui Aton, împreună cu marele preot Meryre, supraveghetorul bovinelor, al palatului și haremului, medicul personal al faraonului, primarul împreună cu administrarea orașului și nu în ultimul rând un număr impresionant de scribi, arhitecți, artiști și ofițeri.

Capitala nou construită era formată din Orașul Central (conținea templele dedicate lui Aton și clădirile oficiale), Suburbia nordică (zonă rezidențială) și orașul din partea nordică (o zonă specială în care erau amplasate reședințele private și palatele regelui). Nucleul orașului Akhetaton era Orașul Central, echivalentul termenului *Insula lui Aton* menționat pe stele din apropierea capitalei. Clădirile componente erau alinuate cu *wadi*, astfel încât să poată fi raportate simbolic la această caracteristică naturală a zonei. Deși distruse, ruinele Orașului Central indică o aglomerare de clădiri regale și religioase decorate extensiv pentru a exprima dedicația orașului către discul solar. Nenumărate colonne de piatră poartă numele lui Akhenaton, Nefertiti și Aton. Cele două temple dedicate lui Aton dominau Orașul Central. Există o mare diferență între noua arhitectură din perioada amarniană și cea a predecesorilor lui Akhenaton întrucât templele dedicate zeității solare erau deschise. În jur de opt sau nouă ani au fost necesari transformării regiunii în ceea ce avea să fie unul dintre cele mai impunătoare și spectaculoase orașe din lumea antică. Pe lângă templele și clădirile publice, orașul a fost împânzit de numeroase palate înconjurare de grădini fermecătoare. Palatul închinat lui Ay a fost unul extrem de pretențios conținând în jur de trei curți interioare, nenumărate dormitoare, sală de mese, iar restul camerelor adăposteau diferite instrumente muzicale.

Palatul lui Akenaton nu este foarte clar înfățișat pe pereții mormintelor însă porțiuni ale acestuia au fost descoperite în urma săpăturilor arheologice de la Amarna. Asemenea clădirilor rezidențiale ale perioadei era aerisit și construit din cărămidă. Pereții, tavanul și podeaua erau acoperite cu picturi extraordinar de frumoase. Tavanul era susținut de piloni delicați erau fie incrustați cu sticlă colorată și piatră fie împodobiți cu viță de vie și liane pictate. Nici sculptura din această perioadă nu era mai prejos. În mormântul lui Huya există o reprezentare al unui artist pe nume Auta care este înfățișat în studioul său cum aduce ultimele retușuri unei statuete ce o reprezenta pe prințesa Baketaton, sora faraonului. Spre deosebire de poza convențională a vechilor lucrări, atitudinea tinerei prințese este cât se poate de relaxată și grațioasă. Într-una din mâini aceasta ține o rodie pe cale de a o ridica la buze. Lucrări precum acestea sunt memoriale permanente ale domniei lui Akhenaton. Printre cele mai faimoase busturi egiptene descoperite se află fără îndoială cel al reginei Nefertiti care în prezent se află la muzeul din Berlin.

Săpăturile arheologice începute la începutul anilor 1920 pe situl orașului dezvăluie ruinele palatelor și grădinilor de altă dată. Una dintre grădinile închinare lui Aton era formată din două incinte înconjurare de ziduri. Intrarea în prima incintă se făcea printr-un coridor format din 36 de

coloane urmate de un mic lac artificial așezat printre copaci și diferiți arbuști ale căror rădăcini plantate în pături de pământ adus de pe malurile Nilului pot fi încă observate. Se pare că acest lac a fost umplut cu pești iar rădăcinile și resturile vegetale descoperite aparțin florilor de lotus și nuferilor. Într-o parte a acestei incinte se pare că ar fi existat o serie de clădiri menite să adăposteze diferite animale domestice precum vite, oi, rațe, ș.a.m.d. , descrise în imnurile lui Aton preaslăvind zeul solar. În cea de a doua incintă se află un lac mult mai întins înconjurat de grădini și care avea un mic chei. În grădini erau construite mici Kiosks, iar lângă acestea pivnițe pentru vin unde au fost descoperite borcane de vin sigilate pe care se menționa data și calitatea lui („Vin foarte bun”). În apropierea acestora se afla un drum ce ducea către un alt lac, de această dată foarte mic în mijlocul căruia se afla o insulă pe care era construită o casă de vară²³.

Odată instalat în noua capitală, Akhenaton a fost în măsură să încredințeze administrația și organizarea orașului către unul din nobilii săi de încredere și astfel liber să își îndrepte atenția spre alte probleme de natură internă precum convertirea populației spre noua religie. Nici un alt supus nu a fost în totalitate adeptul învățăturilor faraonului decât Meryre căruia regele i-a acordat titlul de „Mare Preot a lui Aton în Orașul Orizontului lui Aton”. Din nefericire există puține aspecte cunoscute ale carierei lui Meryre, însă pe pereții din mormântul său săpat în dealurile din spatele orașului se află imagini ce ilustrează evenimente din viața acestuia și a regelui. Una dintre aceste imagini înfățișează investitura lui Meryre în funcția de Mare Preot. Alături de acesta se află faraonul împreună cu soția și una dintre fiicele acestora²⁴.

Inovațiile în ceea ce privește arta sunt la fel de surprinzătoare ca cele aduse în domeniul religios. Naturalismul în arta Regatului Nou era în curs de dezvoltare însă niciodată nu a fost aplicat familiei regale. În această perioadă, aptitudinile dezvoltate ale artiștilor curții lui Akhenaton îl reprezentau pe acesta împreună cu familia sa în cele mai simple și naturale poze. Într-una din scene, faraonul leagănă pe una dintre fetele lui în timp ce alte două încearcă să se urce pe mama lor. O altă scenă o înfățișează pe Nefertiti stând pe genunchiul lui Akhenaton²⁵.

Faraonul este de cele mai multe ori reprezentat neidealizat. Repertoriul artei amarniene ne familiarizează cu apariția efeminată a tânărului bărbat: capul alungit, buze cărnoase, ochii înclinați, lobii urechii prelungiți, maxilar proeminent, umeri înguști, burtă, șolduri și coapse enorme. Akhenaton nu a fost singurul reprezentat în această manieră, Nefertiti și copiii ei sunt înfățișate având craniul alungit. Bek, Sculptorul Șef al lui Akhenaton este de asemenea înfățișat cu sâni căzuți și burtă proeminentă. Bek susține pe una din stele că a fost instruit de către faraon să reprezinte ceea ce vedea cu adevărat. Orișicum, chiar și în perioada

²³ Weigall, *op. cit.*, pp. 181-182.

²⁴ *Ibidem*, p. 138.

²⁵ *Ibidem*, p. 72.

amarniană au existat diferite stadii în care regele și familia sa au fost înfățișați în funcție de versiunile artistice. La începutul domniei sale, faraonul a fost reprezentat cu o anumită formă a corpului. Este posibil ca acesta să nu fi avut ocazia să dezvolte forma artistică asociată perioadei în cauză. În perioada Sculptorului Bek, forma idiosincronică asociată regelui a evoluat. În ultima perioadă a domniei sale, când Bek este înlocuit de Thutmes (Djhutmose), faraonul este înfățișat într-o manieră ce tinde spre normalitate însă păstrează forma craniului alungit prezent încă de la începutul domniei. Thutmes a creat unele dintre cele mai frumoase reprezentări ale familiei regale, incluzând faimosul bust a lui Nefertiti. Regina poartă o coroană albastră cu calotă plată, împodobită cu panglici de aur ale căror incrustații reflectă culorile colierului său. Nu se poate observa nici un fir de păr sub coroana acesteia, se pare că Nefertiti s-a ras în cap. Ea are însă fața simetrică și pielea roz-brună, buze roșii maronii și sprâncene arcuite delicat. Spre deosebire de această reprezentare târzie a reginei, la începutul domniei lui Akhenaton ea a căpătat o siluetă în formă de pară cu abdomenul rotund, șoldurile mari, coapse robuste și fund proeminent. Prin aceste detalii faraonul dorea să accentueze fertilitatea femeilor din familia sa. După mutarea în noua capitală, fața reginei devine rotundă, bărbia pătrată iar trupul ei are o formă feminină mai puțin exagerată²⁶.

Revoluția culturală și religioasă a lui Akhenaton se pare că a fost una extrem de personală și strâns legată de percepțiile religiei lui Aton și convențiile artei amarniene. În materie de religie accentul era pus pe calitatea soarelui de a susține viața și pe reprezentările naturaliste de adorare de pe pereții clădirilor din Amarna²⁷. Se pare că diferențele dintre arta tradițională și cea amarniană nu se bazează pe schimbarea principiilor reprezentărilor folosite de către artiști. Multe dintre aceste schimbări rezultă mai degrabă din elevarea zeului Aton în poziția de zeitate unică. Eliminarea zeităților tradiționale a coincis și cu eliminarea temelor iconografice din morminte și temple. Multe dintre aceste teme au fost reinterpretate pentru a se potrivi cultului implementat de Akhenaton.

Conflictul cu preoțimea tradițională

O societate inviolabilă care a subliniat dintotdeauna statutul ei neschimbător nu se poate acomoda cu ușurință unei noi ordine manifestată prin vulgarizarea și înstrăinarea formelor de bază ale expresiei sale. În teorie, conflictul dintre tradiționaliști și moderniști se pretează a fi criza acestei culturi. Un asemenea conflict este posibil să fi fost baza antagonismului dintre Hatshepsut și Tutmosis III. Conservatorismul nu poate supraviețui cu ușurință gloriei victoriilor militare și ale creșterii bruște a bogăției și puterii forțelor conducătoare egiptene. Astfel, degradarea preaiubitului sistem

²⁶ Tyldesley, *op. cit.*, pp. 127-128.

²⁷ *The Britannica Guide to Ancient Civilizations, Ancient Egypt from Prehistory to the Islamic Conquest*, New York, 2010, p. 69.

egiptean este vizibilă în perioade de prosperitate, mai precis între bătălia de la Megido (1468 î. Hr.) și moartea lui Amenofis III (1375 î. Hr.)²⁸.

În momentul în care Tutmosis III a cucerit Megido, o cantitate impresionantă de argint, turcoaz, lapis lazuli și averile a 330 de prinți a intrat în posesia Egiptului²⁹. Tributul, prada și comerțul ce a urmat în urma campaniilor acestuia au umplut visteriile Regatului Nou. Însă tributul din afara statului a creat probleme de natura internă. Deoarece zeul suprem al statului, Amon-Re era responsabil de victoriile întreprinse, o parte din prada și tributul primit intra în posesia templelor acestuia sau mai precis, în mâinile preoțimii. Cum averea și influența lor era în creștere, cea a faraonului era diminuată³⁰. Când în cele din urmă conflictul ireconciliabil și violent a izbucnit în epoca amarniană, opozițiile nu se aflau în postura de simpli conservatori și moderniști sau izolaționiști și imperialiști mitari.

Preoțimea a prosperat până în anul 1379 a. Chr., când Amenofis IV a început să se opună cultului zeului Amon și a creat un nou cult solar. După ce a domnit cinci ani la Teba, Akhenaton a acționat drastic împotriva preoțimii lui Amon, construind o nouă capitală pe situl ce astăzi poartă numele de Tel el-Amarna. Noile temple închinat lui Aton, erau temple deschise. Pentru o perioadă, Akhenaton și familia sa au prosperat în noua capitală, iar faraonul a intensificat lupta împotriva cultului lui Amon. El a ordonat ca numele zeului să fie șters de pe toate monumentele egiptene. Se pare că în acest conflict între preoțimea tradițională și faraon, mama acestuia, regina Ty, era simpatizanta cultului Amon-Re.

Alături de faraon putem observa o coaliție formată din bărbați parveniți descendenți din familii modeste dar care s-au ridicat în noua mișcare revoluționară. Vechile familii conducătoare și-au predat funcțiile înalte în momentul apariției frământărilor interne. Acest lucru însemna că vechea birocratie civilă era de partea preoțimii lui Amon iar faraonul a fost nevoit să găsească noi personaje care să le ocupe funcțiile. Un lucru interesant poate fi observat în detrimentul armatei care surprinzător, se pare că a fost de partea regelui³¹. În acest caz, motivele aderării generalului Haremhab la revoluția faraonului nu pot fi cu adevărat cunoscute. Acțiunile acestuia puteau fi rezultatul fie loialității soldatului fie dorinței armatei de a triumfa asupra birocratiei și a preoțimii.

În cadrul istoricilor au fost elaborate nenumărate opinii vizând personalitatea controversată a lui Akhenaton. Unii istorici l-au înfățișat pe acest faraon drept un idealist reformator, poet vizionar și conducător inspirat de noua și radicala idee a zeului unic. Prin această viziune, Akhenaton a promovat monoteismul și a pus capăt elitismului și provincialismului politeismului tradițional. A inspirat totodată etica monoteistă a iudaismului și monoteismul universal al creștinismului de mai

²⁸ Wilson, *The culture of Ancient Egypt*, Chicago, 1951, p. 260.

²⁹ Piatră semiprețioasă rară prețuită pentru culoarea sa albastră intensă.

³⁰ *Life magazine* *Prideux*, 1968, p. 35.

³¹ Wilson, *op cit.*, p. 207.

târziu. Faraonul a fost de asemenea un vizionar în materia relațiilor internaționale, reușind să lărgescă politica externă implementată de tatăl său prin consolidarea relațiilor diplomatice. În contrast cu predecesorii săi Tutmosis III și Amenofis II care a căror politică externă era bazată pe o expansiune militară agresivă în Palestina, Siria și Nubia, Akhenaton a folosit o strategie bazată pe alianțe matrimoniale care a definit sfere de influență capabile să mențină echilibrul de putere între Hitiți, Mitani și Babilonieni. Când era însă necesar, regele nu a ezitat să folosească forța împotriva rebeliunilor din Nubia.

O mare parte a istoricilor contemporani susțin însă că Akhenaton era pe departe un reformator sau poet vizionar. El este văzut drept un oportunist politic care în mod cinic a promovat zeul Aton la rangul de zeitate unică, în scopul de a distruge puterea economică și politică dobândită de preoțimea cultului lui Amon. Prin suprimarea cultului lui Amon și înființarea unei noi religii centrată pe rege ca fiul unicului zeu Aton, faraonul a încercat de fapt să reclădească monarhia bazată pe dreptul divin.

Alți istorici îl privesc însă pe Akhenaton drept un „rege nebun” a cărui monoteism radical făcea parte din megalomania produsă de deteriorarea mintală. În final, există critici care îl văd pe Akhenaton într-o postură diferită de cea a unui oportunist politic sau conducător nebun. Noua teorie îl plasează pe faraon în categoria fanaticilor religioși determinat să își impună viziunea sa religioasă fără a ține cont de impactul distructiv al monoteismului asupra societății și culturii egiptene. Moștenind un imperiu stabil din punct de vedere politic și economic, Akhenaton și-a devotat o mare parte din timpul și energia sa intereselor personale care includeau viața familială, artele și relația strânsă cu zeul său.

Cele trei opinii, care îl consideră pe Akhenaton fie un oportunist, fie un bolnav mintal sau fanatic religios nu se exclud reciproc. Impunerea monoteismului său unei civilizații care a tolerat existența unui număr foarte mare de zeități poate fi produsul tuturor celor trei interpretări³².

Sfârșitul domniei

Ultimii ani ai domniei lui Akhenaton aduc mare suferință familiei regale. Ciurma făcea ravagii în Orient iar apropierea Egiptului de coasta Levantului împreună cu traficul intens creat de soldați, diplomați, comercianți și sclavi au crescut șansele de răspândire a epidemiei. Meketaten, cea de a doua fiica a lui Akhenaton a fost răpusă de boală, iar familia a fost nevoită să o înmormânteze corespunzător tradiției. Și alți membrii ai familiei regale au decedat în această perioadă. Mama lui Akhenaton, regina Tiye apare pentru ultima dată în timpul anului 14 când este înfățișată alături de fiul ei vizitând templul din Akhetaton. Moartea acesteia

³² A. Blumberg, *Great leaders, great tyrants? Contemporary views of world rulers who made history*, Londra, 1995, pp. 3-4.

nu este consemnată și nu știm unde a fost înmormântată, însă o șuviță de păr a fost păstrată într-un sicriu mic pe care este gravat numele ei și se afla printre obiectele funerare ale lui Tutankhamon. Cele trei mezine ale familiei au dispărut din peisaj după anul 12, iar în jurul anului 14 se pare că și Nefertiti a dispărut.³³ Teoriile emise, susțin că aceasta a decedat sau a devenit coregenta soțului ei sub numele de Neferneferuaten Ankh(et)kheperura. Ultima din teorii susține că de fapt, Nefertiti a fost izgonită de către Regina Tiy în momentul în care aceasta a venit la Amarna³⁴. După dispariția lui Tiy, a lui Nefertiti și a lui Kiya, Meritaten a devenit marea soție a regelui, numele său fiind scris acum în cartuș. Faima ei s-a răspândit dincolo de granițele Egiptului, ceea ce l-a făcut pe regele Babilonului să îi trimită daruri. În acest timp, în complexul de temple de la Amarna, numele lui Meritaten era gravat peste cel al răposatei Kiya, în timp ce multe dintre portretele acesteia erau transformate în portrete ale lui Meritaten³⁵.

Data exactă și motivul decesului faraonului Akhenaton nu este cunoscut cu exactitate însă moartea sa a avut loc în timpul anului 17 al domniei. Se pare totuși că sănătatea regelui nu era într-o stare bună întrucât s-a grăbit să își termine construcția mormântului său, undeva în dealurile din spatele capitalei. Construirea mormântului a fost însă sistată odată cu moartea fiicei sale în vârstă de aproximativ nouă ani³⁶.

Moartea sa a lăsat în urmă un număr de succesori care au fost nevoiți să facă față unei națiuni divizate și unui imperiu neliniștit³⁷.

Bibliografie:

- Achimescu N., *Istoria și filosofia la popoarele antice*, Iași, 1998.
 Aldred C., *Akhenaten king of Egypt*, New York, 1991.
 Aldred C., *Egypt: The Amarna Period & the End of the Eighteenth Dynasty* în *Cambridge Ancient History*, vol. II.2 - *Middle East & Aegean Region*, Cambridge, 2008.
 Assmann J., *Mind of Egypt*, New York, 2002.
 Avery S., *Akhenaten, King of Egypt*, A. Blumberg, *Great leaders, great tyrants? Contemporary views of world rulers who made history*, Londra, 1995.
The Britannica Guide to Ancient Civilizations, Ancient Egypt from Prehistory to the Islamic Conquest, 2010 New York.
 Reeves N., *Akhenaten: Egypt's false prophet*, Londra, 2005.
 Christensen W., *Great Empires of the Past. Empire of Ancient Egypt*, New York, 2005.

³³ Redford, *op. cit.*, p. 186.

³⁴ Hawass, *op. cit.*, p. 53.

³⁵ Tydesley, *op. cit.*, p. 136.

³⁶ Weigall, *op. cit.*, pp. 193-194.

³⁷ Murnane, *op. cit.*, p. 10.

- James T. G. H., *Egypt: From the expulsion of the hyksos to Amenophis I*, în *Cambridge Ancient History Vol. II.1, History of the Middle East and Aegean region c. 1800-1380 B.C.*, Cambridge, 2008.
- Christensen W., *Empire of Ancient Egypt*, New York, 2009.
- Hayes W. C., *Egypt: Internal Affairs from Tuthmosis I to the death of Amenophis III*, în *Cambridge Ancient History Vol. II.1, History of the Middle East and the Aegean Region c. 1800-1380 B.C.*, Cambridge, 2008.
- Clayton P. A., *Cronica faraonilor*, București, 1994.
- Hurley T., *HSC Antiquity 2*, Oxford, 2008.
- Grimal N., *A history of Ancient Egypt*, Oxford, 1988.
- Redford D. B., *Akhenaten, the heretic king*, New Jersey, 1998.
- Weigall A., *The life and times of Akhnaton*, Londra, 1923.
- Dieter A., *Temples of Ancient Egypt*, New York, 1998.
- Silverman D. P., *Akhenaten and Tutankhamun: revolution and restoration*, Philadelphia, 2008.
- Hart G., *Egyptian Gods and Goddesses*, New York, 2005.
- Morkot R., *The Egyptians: an introduction*, New York, 2005.
- Thomson J., *A history of Egypt: from earliest times to the present*, New York, 2008.
- Tyldesley J., *Cronica Reginelor Egiptului, de la primele dinastii la moartea Cleopatrei*, București, 2006.
- Wilson J. A., *The culture of Ancient Egypt*, Chicago, 1951.
- Prideux T., *Ancient Egypt: The sudden thirst for Empire*, în *Revista Life* 31 mai, New York., 1968.
- Hawass Z., *Silent Images: Women in Pharaonic Egypt*, Cairo, 1995.
- Melissen J., *Innovation in diplomatic practice*, New York, 1988.
- Petrie W. M., *Syria and Egypt. From the Tell el Amarna Letters*, London, 2003.

Bogdan RUSU*

**LUPTA ROMEI ÎMPOTRIVA PIRATERIEI
ÎN SECOLUL I Î.HR.**

***Rome's struggle against piracy
in the 1st century B.C.***

Abstract: In the first century B.C., Rome encountered a new enemy, the pirates, originating from the Eastern Mediterranean. They undermined Rome's authority in the region, causing the blockage of commercial routes and, consequently, of the grain transports that were destined for Rome. The crisis reached to an end by the year 66 B.C., when Pompey was put in charge of the military forces necessary to clear the Mediterranean of the terror inflicted by the pirates.

Keywords: Rome, piracy, Pompeius, imperium, Mithradates, Cilicia

*

Reafirmarea pirateriei ca unul din principalele fenomene în partea Mediteranei Orientale s-a realizat datorită slăbirii puterii regatelor elenistice și lipsei unei autorități care să reglementeze navigația pe Mediterană.

Intervenția romană va reuși să impună controlul asupra Greciei și Asiei, însă autoritatea politică a Romei, exercitată și prin *lex de provinciis praetoriis*, nu va reuși să stopeze acțiunile piraților.

Pe tot parcursul secolului I î.Hr., pirateria se va manifesta ca unul din cei mai agresivi inamici ai Romei, punând, de cele mai multe ori, populația romană în pericol. Totul va culmina cu blocarea portului Ostia, ceea ce va duce la imposibilitatea aprovizionării cu grâne la Roma. Numeroasele lupte purtate de către romani, atât în Orient cât și în Occident, au permis piraților să navigheze liniștiți până la campania lui Pompei din 67-66 î.Hr.

Astfel, cele mai importante evenimente din istoria Romei în secolul I î.Hr. sunt legate într-un fel sau altul de piraterie, de lupta continuă dusă împotriva piraților și de înfrângerea lor.

Seria de războaie dintre Roma și Mithradates al VI-lea Eupator al Pontului, dintre 88 î.Hr. și 63 î.Hr., au implicat și folosirea piraților ca parte a forțelor utilizate de Mithradates în încercarea de a scoate Roma de pe scena politică a Orientului. Evoluția și personajele implicate în aceste războaie le regăsim la Appian¹. El atribuie creșterea numărului de întreprinderi de pradă ale piraților războaielor purtate de Mithradates: „Când Mithradates a pornit la război împotriva romanilor și a cucerit Asia, văzând că nu poate controla

*Masterand anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*.

¹ Appian, *Mithradatiké*: LX-CXX.

Asia pentru mult timp, el a hotărât să o jefuiască, și a trimis pirații pe mare. La început ei au hărțuit oamenii, navigând în câteva vase mici, dar pe măsură ce războiul a continuat, ei au devenit mai numeroși și navigau în vase mai mari. Având o înclinație pentru o pradă bogată, ei nu și-au încetat activitățile nici când Mithradates a fost înfrânt, a încheiat pace și s-a retras. Din pricina jafurilor, ei și-au pierdut pământurile, au căzut în sărăcie, dar drept consecință au preferat marea în locul uscatului, la început în *myoparones* and *hemioiai*, apoi în bireme și trireme, fiind organizați în detașamente sub comanda arhipiraților, asemeni generalilor în război”². Informații conform cărora Mithradas a încurajat pirateria le regăsim și la Plutarh și Cassius Dio³.

Relația dintre pirați și Mithradates pare a fi una de ajutor reciproc așa cum apare în lucrări mai recente. Mithradates nu putea controla întreg estul Mediteranei fără a beneficia de ajutor, în timp ce pirații aveau nevoie de libertate pentru acțiunile lor⁴. Monarhul le-a dat libertate totală piraților în schimbul unor servicii militare, cum ar fi atacul asupra forțelor navale romane și a vaselor de transport romane⁵.

Activitățile lui Lucullus din 87 î.Hr. împotriva lui Mithradates au fost împiedicate de acțiuni ale piraților, printre care și cea în care a pierdut o mare parte din vasele ce alcătuiau flota sa în timpul unei călătorii de la Cyrene către Alexandria⁶. Se pare că Lucullus a fost victima atacurilor piraților din zona coastei libiene, care se bucurau de succesul acțiunilor lor în această zonă în jurul lui 90 î.Hr., datorită lipsei unui stat puternic care să îi controleze⁷.

Lucullus a încercat să stabilizească ordinea în Kreta, dar în cea mai mare parte a timpului a stat la Kyrene. Nu apare nici o informație care să arate dacă el a încercat să ia măsuri împotriva piraților. După ce părăsește Egiptul, el evită zonele recunoscute ca fiind locuite de pirați⁸.

Pirații sunt asociați cu forțele lui Mithradates și în timpul celui de-al treilea război mithradatic: „Când Mithradates a navigat către Pontus o altă furtună s-a pornit. Aproape 10.000 de oameni și 60 de nave au fost afectate și restul purtate de bătaia vântului. Mithradates, pierzând nava amiral, s-a urcat la bordul unei nave a piraților, deși soldații săi au încercat să îl oprească, și pirații l-au dus în siguranță la Sinope”⁹.

² Appian, *Mithradatiké*: XCII.

³ Plutarh, *Pompeius*: XXIV; Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI 20-21.

⁴ H. Ormerod, *Piracy in the Ancient World*, Liverpool, 1924, pp. 210-212; A.N. Sherwin-White *Roman Foreign Policy in the East*, Londra 1984, p. 160; Y. Garlan *Guerre et économie en Grèce ancienne*, Paris, 1989, pp. 192-193; H. Pohl, *Die römische Politik und die Piraterie im östlichen Mittelmeer 3 bis zum 1 Jh.v.Chr.*, Berlin, 1993, pp. 140-141.

⁵ E. Maroti, *Die Rolle der Seeräuber in der Zeit des Mithridatischen Krieges*, Ricerche storiche et economische in memoria di Corrado Barbagallo a cura di Luigi de Rossa I, Napoli, 1970, p. 485.

⁶ Appian, *Mithradatiké*: LVI; Plutarh, *Lucullus*: II.5.

⁷ Ph.De Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge, 1999, p. 119.

⁸ Plutarh, *Lucullus*: III.2.

⁹ Appian, *Mithradatiké*: LXXVIII.

Harta Mediteranei Orientale și a provinciilor romane în sec. I î.Hr.¹⁰

Asediul orașului Sinope condus de către Lucullus a dus la ocuparea orașului și uciderea a 8.000 de oameni¹¹. Acesta se afla sub comanda a doi generali ai lui Mithradates, Kleocharis și Seleukos. Se pare că Seleukos era conducător al piraților¹². Sursele indică și un alt nume, pe cel al lui Bakchides¹³.

Seleukos va deveni unul din conducătorii piraților cilicieni aliați cu Mithradates, ceea ce îl va face una din figurile importante din timpul celui de-al treilea război mithradatic¹⁴.

Publius Servilius Vatia a fost consul în 79 î.Hr. și în 78 î.Hr. și a devenit guvernator al provinciei Cilicia. Forțele aflate sub conducerea sa erau o flotă, alcătuită din nave mari de război, precum și cinci legiuni. El a purtat o campanie în Pamfalia și estul Liciei între 77-76 î.Hr. și i-a învins pe isaurieni și orondieni în 75 î.Hr.¹⁵. În 74 î.Hr. el s-a întors la Roma, a celebrat triumful și a căpătat cognomenul de *Isauricus*. De asemenea, ca urmare a campaniei sale, el a fost onorat ca *imperator*¹⁶. Sursele vorbesc de o bătălie navală, urmată de un atac asupra așezărilor terestre¹⁷. Pe lângă victoriile obținute împotriva isaurienilor și orondienilor, acțiunile sale au dus și la distrugerea fortărețelor piraților din estul Licie, printre care Phaselis,

¹⁰ <http://exploretimed.com/DemiseRep.asp?c=1>, consultat ș data de 20.11.2011.

¹¹ Plutarch, *Lucullus*: XXIII.2.

¹² Orosius, *Historiarum adversum Paganum libri septem*: VI.3.2.

¹³ Strabon, *Geografia*: XII.3.11.

¹⁴ Maroti, *op.cit.*, p. 486-488. Ormerod, *op. cit.*, pp. 209-210.

¹⁵ Ormerod, *op. cit.*, pp. 214-219.

¹⁶ J. Linderski, *The surname of M. Antonius Creticus and the cognomina ex victis gentibus*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 80, 1990, p. 160.

¹⁷ Florus, *Epitome*: III.6; Strabon, *Geografia*: XIV.5.7; Eutropius, *Breviar de la întemeierea Romei*: VI.3.

Olympos și Korykos: „La capătul lanțului munților Tauros se află muntele Olympos și o fortăreață cu același nume, cuibul pirateresc al lui Zeniketos. De pe aceasta culme se vede în zare întreaga Licie, Pamfilia, Pisidia și Miliias. Când Isauricus a cucerit muntele, Zeniketos și-a dat foc sieși și întregii sale locuințe. El stăpânea Korykos și Phaselis ca și multe regiuni pampfiliene; pe toate le-a cucerit Isauricus”¹⁸ (figura 11: Mediterana Orientală în secolul I î.Hr.).

„Acel Phaselis, pe care Publius Servilius l-a capturat, nu a fost întotdeauna un oraș al piraților cilicieni. Licienii, popor grec, l-au locuit. Dar, datorită situației sale și pentru că era situat așa departe de mare, pirații, în drumurile lor din Cilicia, atât la plecare, cât și la întoarcere se opreau; ei au cucerit orașul, prima oară în scopuri comerciale, apoi prin alianță”¹⁹.

Chiar dacă Servilius Isauricus a distrus cuiburile piraților, el a urmărit restabilirea controlului roman asupra unei regiuni foarte importante din punct de vedere strategic, pierdută în primul război mithradatic. El a urmărit să securizeze drumul către Cappadocia, pentru a încerca mai apoi cucerirea regatului Cappadociei²⁰. La rândul său, și Mithradates i-a acuzat pe romani că și-au neglijat datoria de a securiza Mediterana, astfel încât acum marea este plină de pirați²¹.

Comandanții romani, pentru a-și motiva acțiunile expansioniste din Anatolia, au apelat la misiunea de suprimare a pirateriei. Astfel, ei au folosit această propagandă pentru a îmbunătăți imaginea Romei în Orient, prezentându-se ca protectori ai valorilor lumii grecești²².

Publius Servilius a înțeles foarte bine cum să promoveze imaginea Romei sub acțiunile de suprimare a pirateriei: „Un om, Publius Servilius, a capturat mai mulți pirați în viață decât toți ceilalți la un loc. A refuzat el cuiva plăcerea de a vedea un pirat prins? Din contră, el a acordat publicului un spectacol al prizonierilor în lanțuri. Și au venit de peste tot, nu doar din orașele pe care le conduceau, pentru a vedea priveliștea”²³.

În 74 î.Hr., Gaius Iulius Caesar, în călătoria sa către Rhodos, a fost capturat de către pirați lângă insula Pharmakusa, fiind ținut prizonier timp de 40 de zile și fiind tratat foarte bine de pirați, stând în mijlocul lor și chiar spunându-le că, dacă va fi eliberat, se va întoarce și îi va crucifica²⁴. După ce a fost eliberat, a strâns o mică flotă în Milet și a mers după pirați, pe care i-a găsit ușor și i-a luat prizonieri. Apoi și-a ținut promisiunea și i-a crucificat. Plutarh amintește că, inițial, pirații au fost ținuți captivi în Pergam și el a mers la guvernatorul Asiei, Iuncus, căruia i-a cerut să îi pedepsească. Acesta ezită, pentru că pare a se folosi de pirați, fie pentru că primea o parte din

¹⁸ Strabon, *Geografia*: XIV.5.7.

¹⁹ Cicero, *In Verrem*: IV.21.

²⁰ De Souza, *op.cit.*, p. 130.

²¹ Appian, *Mithradatiké*: LXX.

²² De Souza, *op.cit.*, p. 134.

²³ Cicero, *In Verrem*: V.66.

²⁴ Plutarch, *Caesar*: II.

prada acestora. Văzând că guvernatorul ezită, Caesar ordonă el însuși execuția²⁵.

Nu este oferită nici o informație care să ateste origine piraților, dar nu pare a fi vorba despre pirați cilicieni²⁶.

Acest incident arată că pirații atacau pe oricine și cu cât mai important era personajul cu atât era mai ridicată recompensa. Merită amintit și atacul piraților asupra lui Publius Claudius Pulcher din 67 î.Hr., care a fost luat prizonier și răscumpărat cu ajutorul lui Ptolemaios Auletes²⁷.

După Publius Servilius Isauricus, următorul magistrat roman care este amintit că a purta o campanie împotriva piraților este Marcus Antonius Creticus. Mărturiile despre acțiunile sale în Mediterană sunt fragmentare. Cicero îl menționează de câteva ori în discursul împotriva lui Quintus Caecilius, în care amintește despre unul din ofițerii lui Marcus Antonius, care a luat de la o femeie siciliană sclavi muzicieni pentru flota sa²⁸.

Antonius a vizitat Sicilia în 74 î.Hr. și a luat de la locuitori o sumă de bani care echivala cu valoarea aprovizionării cu grâu pe o lună. Acesta s-a folosit de autoritatea sa ca proconsul pentru a abuza de sicilieni²⁹.

După o campanie împotriva ligurilor și un război împotriva lui Sertorius încheiat în 73 î.Hr., acesta a organizat o campanie în Creta în 72 î.Hr. Aceasta acțiune poate fi înțeleasă ca o încercare a Romei de a-și reimpune controlul asupra Mării Egee. Începând cu 74 î.Hr., romanii au decis să ocupe Cyrenaica, asta pentru a stabili o bază pentru a stopa acțiunile piraților din această zonă³⁰.

Florus sugerează că atacul roman asupra Cretei a fost motivat doar de dorința de a cuceri insula. Aceasta ar putea fi și explicația pentru înfrângerea suferită de Antonius în prima sa acțiune împotriva cretanilor: „În primul rând, Marcus Antonius a invadat insula cu atât de multă încredere, și cu o covârșitoare speranță a victoriei, încât el a transportat mai multe lanțuri decât arme în vasele sale. Și așa a plătit pentru prostia sa”³¹.

În acest context a fost încheiat un tratat de pace, care nu va mai fi recunoscut de romani³². Pare că cognomenul de *Creticus* este dobândit ca urmare a efortului său, și nu datorită triumfului³³. Recunoașterea cognomenului său de către Senat însemna și recunoașterea tratatului dintre Antonius și cretani³⁴.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ De Souza, *op. cit.*, p. 141.

²⁷ Diodor, *Historical Library*: XXXVI.16.3.

²⁸ Cicero, *In Verrem*: I.149.

²⁹ De Souza, *op. cit.*, p. 144.

³⁰ W.V. Harris, *War and Imperialism in Republican Rome 327 – 70 B.C.*, Oxford, 1979, pp. 154-155.

³¹ Florus, *Epitome*: III.7.2.

³² Diodor, *Historical Library*: XL.1-2.

³³ Diodor, *Historical Library*: XL.1; Ormerod, *op. cit.*, pp. 225-227.

³⁴ Linderski, *op. cit.*, p. 164.

Cei patru ani de activitate pot fi priviți ca o încercare de suprimare a pirateriei și o urmare a campaniilor lui Servilius. Imperiumul pe care l-a primit a fost acordat datorită problemelor cu care se confrunta Roma în această perioadă, printre care războiul cu Sertorius, dificultatea aprovizionării cu grâne dar și rezistența cretană în fața dominației romane în Orient. El a trebuit să securizeze drumul dintre Italia și Spania, pe care erau transportate cerealele. Acest lucru implica îndepărtarea ligurilor de pe țărmul spaniol și ocuparea unor porturi de pe această coastă. Având în vedere problemele lui Verres din Sicilia, este evident că el nu a reușit să curețe Mediterana Occidentală de piraiți. În ceea ce privește acțiunea purtată împotriva cretanilor, aceasta a eșuat, fiind nevoit să abandoneze campania. El a murit la scurt timp după aceasta³⁵.

Cu toate acestea, romanii nu au arătat îngrijorare în ceea ce privește problema pirateriei înainte de campania lui Pompeius: „Dar ei obișnuiau să trimită flote și generali, ca și când acțiunile lor erau renumite. Cu toate acestea nu au obținut nimic, doar aliații lor au avut și mai mari dificultăți datorită acestor încercări, până când situația a devenit disperată”³⁶.

Operele lui Cicero oferă și ele referiri la piraterie, indicând că acest fenomen era o trăsătură specifică Mediteranei secolului I î.Hr. Imaginea piraiților în opera sa este aceea de oameni răi, dezonorabili, care nu merită nici un fel de respect. De cele mai multe ori ei apar ca persoane imorale³⁷.

El se folosește de talentul său oratoric pentru a câștiga capital politic utilizând pirateria, în acuzarea proconsulului Siciliei, Gaius Verres. Acest proces va fi debutul lui Cicero pe scena politicii romane. Discursurile sale împotriva lui Verres, grupate sub titlul de *Orațiile Verine*, tratează cele mai importante probleme cu care s-a confruntat Republica Romană în secolele II-I î.Hr. Printre acestea se regăsește și pirateria, ca un pericol pentru Roma, locuitorii și aliații ei, a cărei încetare reprezintă cea mai importantă datorie a magistraților romani.

În ceea ce privește subiectul acuzațiilor lui Cicero, Gaius Verres, acesta a fost în anul 84 î.Hr. quaestor al consulului Gnaeus Papirius Carbo. El îl părăsește pe Carbo, pleacă cu o mare sumă de bani și se alătură forțelor lui Sulla în Asia. După victoria lui Sulla, a mers în Cilicia ca legat al lui Gnaeus Cornelius Dollabela, praetor începând din 81 î.Hr, și a rămas lângă acesta până în 79 î.Hr. devenind *legatus pro quaestore*. A fost praetor urban în 74 î.Hr., după care a obținut proconsulatul în Sicilia în 73 î.Hr. până în 71 î.Hr. În perioada în care s-a aflat în fruntea Siciliei, principala sa preocupare a fost aceea de a fura cât mai mult și a abuza de funcția sa. La întoarcerea la Roma a fost acuzat de Cicero, ca urmare a acuzațiilor sicilienilor ajunși la capătul puterilor. El se va retrage în exil la Massalia până la încheierea procesului³⁸.

³⁵ De Souza, *op. cit.*, p. 148; Brunt, *Italian Manpower 225 B.C.-A.D. 14*, Oxford, 1971, p. 455.

³⁶ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.23.2.

³⁷ De Souza, *op. cit.*, p. 150.

³⁸ *Ibidem*, p. 151.

Cicero îl numește pe proconsul pirat, dar și tâlhar și hoț. Partenerii lui Verres sunt numiți, de asemenea, pirați. De câteva ori însă, Cicero sugerează că faptele lui Verres ar fi mai rele decât cele ale unui pirat. Este amintit că oriunde a fost Verres a încercat doar să profite de pe urma locuitorilor provinciilor în fruntea cărora s-a aflat de-a lungul carierei sale: „Nici o oră nu a fost lipsită de hoție, ticăloșii, răutăți și dezonoare”³⁹. „El a luat din tezaur, a hărțuit Asia și Pamfilia, conducând orașele ca un pirat, fiind o boală devastatoare asupra Siciliei”⁴⁰.

Aceeași caracterizare este făcută și mamertinilor, singurii oameni din Sicilia care l-au suținut pe Verres. Cicero descrie comportamentul lui Verres ca unul nedemn de un guvernator roman, a cărui datorie este de a-și proteja provincia: „Ceea ce ar fi trebuit să ai era o navă pe care să o folosești împotriva piraților, nu una pe care să o folosești pentru acțiuni de piraterie; un vas cu care să aperi provincia de a fi jefuită, nu unul cu care să îți duci prada”⁴¹.

Un alt exemplu pe care îl oferă Cicero în ceea ce privește acțiunile reprobabile ale lui Verres este cel legat de insula Melita⁴². Aici se afla un templu al lui Iuno care adăpostea numeroase obiecte de valoare, pe care nici cartaginezii și nici pirații nu au îndrăznit să le atingă. Cu toate acestea, pentru Verres nimic nu este sfânt: „Delegații trimiși de către locuitorii din Melita spun că templul lui Iuno a fost distrus. Nimic nu a mai rămas din acest sfânt templu; ei spun că era un loc unde flotele inamicilor se opreau, unde pirații își petreceau iarna an după an, dar care nu a fost niciodată atins de pirați sau dușmani, dar a fost jefuit de acest om, care a luat tot”⁴³.

Verres este prezentat ca un pirat care a jefuit Asia, Achaia, Sicilia chiar și Roma. Piratul Verres este pus în opoziție cu ceea ce reprezenta magistratul roman. Aceste acuzații se datorează și faptului că pirateria rămânea încă o problemă pentru locuitorii Mediteranei în secolul I î.Hr.

După înfrângerea lui Marcus Antonius din 72 î.Hr., cretanii așteptându-se la repercursiuni din partea romanilor, au decis să apeleze la senatul roman și să își reînnoiască statutul de aliați ai Romei⁴⁴.

Însă un grup condus de tribunul Lentulus Spinter s-a opus, forțând senatul să adopte o linie mai dură în relațiile cu cretanii: „Senatul, privind favorabil explicațiile lor, a încercat să adopte un decret care să îi absolve de orice vină și să îi declare prieteni și aliați ai Romei. Dar s-a opus Lentulus, supranumit Spinter și cretanii au plecat”⁴⁵. Ambasadorilor cretani le-a fost dat un ultimatum, de a renunța la toate vasele, de a trimite la Roma 300 de

³⁹ Cicero, *In Verrem*: I.34.

⁴⁰ Cicero, *In Verrem*: I.2.

⁴¹ Cicero, *In Verrem*: V.59.

⁴² Insula Malta.

⁴³ Cicero, *In Verrem*: IV.104.

⁴⁴ Diodor, *Historical Library*: XL.1.1-2.

⁴⁵ Diodor, *Historical Library*: XL.1.2.

prizonieri, printre care și piratul Lastenes, responsabil de înfrângerea lui Antonius⁴⁶.

Încercarea lui Marcus Antonius din 72 î.Hr. poate fi comparată cu anexarea Cyrenaicii din 75 î.Hr., care a dus foarte mulți bani în visteria Romei⁴⁷. Campania lui Metellus din 69 î.Hr. a reușit să cucerească întreagă insulă și să o aducă foarte repede sub autoritatea romană. Porturile cretane nu vor mai fi accesibile piraiților. Metellus a fost onorat ca *imperator*. El și armata sa au obținut și o pradă destul de bogată după capturarea numeroaselor orașe cretane, iar o mare parte din aceasta a mers către tezaurul roman⁴⁸. El va celebra triumful și își va lua numele de *Creticus*⁴⁹.

Importanța pe care Roma o acorda Cretei este reflectată în decizia senatului din 69 î.Hr. prin care Creta devenea provincie consulară⁵⁰.

Campania cretană a lui Metellus a durat 3 ani. Ea a fost o continuare a celei a lui Marcus Antonius, dar Metellus a beneficiat de mai multe resurse⁵¹.

Relatarea detaliată a campaniei lui Metellus apare la Appian și Cassius Dio. Appian amintește că cetatea Kydonia a fost capturată înainte de Knossos, în timp ce Cassius Dio descrie cum au fost capturate Eleuthernai, Lappa și apoi Hierapytna. El a pornit din vestul insulei și a mers către est, urmărind inamicii rămași și asediind acele orașe care îi adăposteau sau opunea rezistență. Kydonia a fost, conform surselor, cel mai important oraș al rezistenței cretane⁵².

În 67 î.Hr., Gnaeus Pompeius Magnus a fost numit de către o lege propusă de către tribunul Aulus Gabinius pentru a curăța Mediterana de piraiți. Legea este cunoscută și sub numele de *lex de piratis persequendis*. El a primit puteri nelimitate și resurse enorme⁵³.

Într-un discurs din 66 î.Hr. asupra legii Manilia, Cicero amintește cum aliații și supușii Romei au fost lăsați la mila piraiților înainte ca Pompei să reușească securizarea Mediteranei⁵⁴.

Situația așezărilor din Marea Egee și cât de vulnerabile erau acestea în fața pirateriei este oferită de o inscripție descoperită pe insula Aigina, în onoarea unui anume Diodoros, ales *agoranomos* în anul 69 î.Hr.: „...în timpul ultimului război, când piraiții ne-au invadat și distrus teritoriul, și în același timp aveam mare nevoie de a strânge taxele, el a oferit grâne pentru întreaga perioadă tuturor celor care au cerut”⁵⁵.

⁴⁶ Diodor, *Historical Library*: XL.1.3; Cassius Dio, *Istoria romană*: XXX.5.

⁴⁷ M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage I-II*, Cambridge, 1974, p. 705.

⁴⁸ De Souza, *op. cit.*, p. 159.

⁴⁹ Appian, *Sikeliké*: VI.2.

⁵⁰ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.1.

⁵¹ Velleius Paterculus, *Compendium of Roman History*: II.34.1.

⁵² Appian, *Sikeliké*: VI.2; Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.19.1-2.

⁵³ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.21-37; Plutarch, Pompeius: XXV-XXVII; Appian, *Mithradatike*: 92-96; Cicero: *Lex Manilia* 32.

⁵⁴ Cicero, *Lex Manilia*: 31-35, 54-57.

⁵⁵ *Inscriptiones Graecae* IV: 2.9-14.

Sursele oferă numeroase mențiuni despre efectele atacurilor piraiților asupra insulelor și orașelor din răsăritul Mediteranei. Cicero vorbește despre Knidos, Kolophon, Samos și Delos. Plutarh oferă o listă de 13 temple jefuite și aproximativ 400 de orașe atacate. Însă informații putem găsi și la Cassius Dio și Appian⁵⁶.

Pericolul reprezentat de piraterie a ajuns și la porțile Romei, ceea ce ar putea explica propunerea lui Gabinius și discuțiile stârnite de aceasta: „Noi obișnuim să garantăm nu doar securitatea Italiei, dar suntem capabili, datorită prestigiului puterii noastre imperiale, să asigurăm liniștea chiar și celor mai îndepărtați aliați ai noștri ... Acum nu trebuie doar să îi ținem departe de provinciile noastre, departe de coastele Italiei și porturile sale, dar trebuie să îi îndepărtăm de pe Via Appia!”⁵⁷.

Teritoriile italice atacate de piraiți au fost Caieta, Misenum, Ostia, Sicilia, Campania, Brundisium și Etruria⁵⁸.

Sursele prezintă dificila situație în care se regăseau Roma și cetățenii ei: „Cu o ocazie, ei au reținut doi praetori în toga lor purpurie. Sextilius și Bellinus, alături de servitori, lictori și toate celelalte. De asemenea, au capturat și pe fiica lui Antonius, care celebra un triumf, când ea se întorcea acasă, și au stabilit o răscumpărare foarte ridicată”⁵⁹. Un alt eveniment important este distrugerea unei flote romane de către piraiți lângă Ostia⁶⁰.

Un lucru pe care Roma nu l-a putut ignora a fost amenințarea privind aprovizionarea cu grâne. Cassius Dio menționează că au existat întreruperi periodice datorate piraiților înainte de 67 î.Hr⁶¹. Appian relatează, de asemenea, că amenințarea în ceea ce privește transportul grânelor a fost motivul care a condus la răspunsul Romei⁶². Titus Livius înregistrează că aprovizionarea a fost stopată de către piraiți în 67 î.Hr⁶³.

Răspuns la această criză dat de Aulus Gabinius care a propus o comandă extraordinară care să curețe marea de piraiți. Cel ales era numit pe o perioadă de trei ani, cu autoritatea de a aduna trupe din toate provinciile și cu autoritate asupra oricăror alți magistrați la 50 de mile dincolo de mare. Au fost propuși 25 de legați și un buget imens pentru plata unei uriașe flote și armate⁶⁴. Pe de altă parte, există și opinia că *imperiumul* deținut de

⁵⁶ Cicero, *Lex Manilia*: 31-5; 55; Plutarh, *Pompeius*: XXIV; Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.20-21; Appian, *Mithradatiké*: XCII-XCIII.

⁵⁷ Cicero, *Lex Manilia*: 55.

⁵⁸ Cicero, *Lex Manilia*: 33 menționează Caieta, Misenum și Ostia; Velleius Paterculus, *Compendium of Roman History*: II.31.2 vorbește despre câteva orașe italice; Florus, *Epitome*: III.6 menționează Sicilia și Campania; Appian, *Mithradatiké*: 92 vorbește despre Brundisium și Etruria.

⁵⁹ Plutarh, *Pompeius*: 24.

⁶⁰ Cicero, *Lex Manilia*: 33; Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.22.2.

⁶¹ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.23.2.

⁶² Appian, *Mithradatiké*: 93.

⁶³ Titus Livius, *De la fundarea Romei*: 99.

⁶⁴ Plutarh, *Pompeius*: XXVI.3 oferă informația referitoare la un număr de 500 de vase și 24 de legați aflați sub conducerea lui Pompei; Appian, *Mithradatiké*: XCIV.431, XCV.434

Pompei ar fi fost de fapt *aequum* și nu era superior guvernatorilor locali în ceea ce privește autoritatea militară, și *maius* doar pentru extinderea geografică a acțiunii sale⁶⁵.

Principala prioritate a lui Pompei, după numirea sa, a fost de a securiza furnizarea de grâne: „În ciuda vremii necorespunzătoare pentru navigație, el a traversat în Sicilia, verificând coasta Africii, a mers cu flota în Sardinia și a stabilit garnizoane militare și navale în aceste trei grânare ale statului ... Cele două mări din jurul Italiei au fost securizate cu mari flote și armate puternice”⁶⁶.

Relatarea lui Plutarch oferă aceleași informații despre concentrarea de forțe în vestul Mediteranei. El alege aceleași locuri: Africa, Sardinia, Sicilia dar și Corsica și Marea Tireniană⁶⁷.

Prima parte a campaniei pare că a durat doar 40 de zile⁶⁸. El a divizat marea în mai multe regiuni, fiecare condusă de un legat: „În ciuda acestei realizări, el a împărțit țărmurile și marea în 13 regiuni, repartizând fiecăruia un număr de vase, cu un comandant. Forțele sale au fost împrăștiate, amenințând piraiții de peste tot, astfel încât aceștia au fost cu ușurință prinși și aduși pe uscat. Apoi a mers către Cilicia, pentru a-i aduna ca albinele într-un stup. Pompei era gata să acționeze împotriva lor cu 60 din cele mai bune vase ale sale”⁶⁹. Cicero, pe de altă parte, susține că între plecarea din Brundisium și cucerirea Ciliciei au trecut 49 de zile⁷⁰. Au existat și lupte: o bătălie navală la Korakesion, urmată de asediul orașului⁷¹.

Dincolo de estimările surselor, numărul total al forțelor lui Pompeius se consideră că a fost undeva la 30.000 de oameni, din care și armata lui Quintus Marcius Rex, care va fi mutată în Cilicia și flotă de aproximativ 100 de vase⁷². Trupele sale vor fi completate cu cei învinși și gata să i se alăture, prin acordarea de *clementia*⁷³.

Imperiumul lui Pompei s-a suprapus cu cel al lui Metellus, dar cel al lui Pompeius îl depășea pe cel al lui Metellus. Probleme privind jurisdicția și autoritatea asupra diferiților magistrați au apărut de la începutul campaniei, când guvernatorul Galiei Narbonensis a refuzat să le permită legaților lui Pompei să recruteze din provincia sa⁷⁴. Legatul trimis de Pompei în Creta, Octavianus, a acceptat să i se predea o serie de așezări cretane și a mers mai

vorbește despre 270 de vase și 25 de legați. Florus, *Epitome*: I.41.8 menționează că din forța navală a lui Pompeius făceau parte și vase rodiene.

⁶⁵ W.R. Loader, *Pompey's Command under the Lex Gabinia*, *The Classical Review* 54, 1940, p. 135.

⁶⁶ Cicero, *Lex Manilia*: XXXIV.

⁶⁷ Plutarch, *Pompeius*: XXVI.4.

⁶⁸ Titus Livius, *De la fundarea Romei*: XCIX; Appian, *Mithradatiké*: XCIII; Florus, *Epitome*: III.6.15 consideră că întreaga operațiune a durat 40 de zile, fiind inclusă și cucerirea Ciliciei.

⁶⁹ Plutarch, *Pompeius*: XXVI.3.

⁷⁰ Cicero, *Lex Manilia*: XXXV.

⁷¹ Velleius Paterculus, *Compendium of Roman History*: II.32.4.

⁷² Brunt, *op.cit.*, p. 460.

⁷³ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.37.4

⁷⁴ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.37.2.

departe, folosind trupele pentru a lupta alături de cretani la Lappa și Hieraptyna, împotriva lui Metellus. Capturarea orașului Lappa arată și atitudinile diferite față de prizonieri, Metellus ucigând pe oricine îi cădea în mâini, așa cum este și cazul celor câțiva cilicieni descoperiți în tabăra lui Octavianus⁷⁵.

Disputa dintre Metellus și Pompeius s-a datorat și celor doi conducători cretani, Lastenes și Panares, care doreau să se predea lui Pompei dar au fost capturați de Metellus. Pompei a insistat ca ei să fie scoși din procesiunea celebrării triumfului lui Metellus, pentru că aceștia nu erau prizonierii lui⁷⁶.

Importanța campaniei lui Pompei este maximizată de Cicero, care o va numi războiul naval și va asocia pirații cu cei mai puternici inamici ai Romei. Totodată, propaganda pentru Pompei ai lui Cicero va prezenta și celelalte realizări ale sale la fel de măreț: războiul african împotriva lui Gnaeus Domitius, războiul spaniol împotriva lui Sertorius, precum și că el ar fi încheiat războiul cu Spartacus⁷⁷.

Pentru o cât mai bună rezolvare a problemei piraților, Pompeius va decide colonizarea acestora în așezări puțin populate și situate cât mai departe de țărm pentru a nu se mai întoarce la vechile obiceiuri. Printre locurile în care au fost colonizați pirații învinși de Pompei amintim Soli, care a fost redenumit Pompeiopolis, Adana, Mallos, Epiphaneia și Dyme⁷⁸. Astfel a devenit clar că, pentru a controla pirateria, era nevoie să controlezi teritoriul în care se aflau pirații și astfel suprimarea pirateriei era strâns legată de cucerirea de teritorii.

Suprimarea pirateriei de către Pompei și controlul Romei asupra Siriei, Ciliciei, Ciprului și Cretei însemnau că toate aceste regiuni nu mai puteau fi folosite drept baze de către pirați. De asemenea, au fost luate măsuri de protejare a teritoriului italic, prin înființarea a două flote, una în Marea Adriatică, iar cealaltă în Marea Tireniană.

Pentru anii 50 î.Hr. există unele mărturii privind acțiuni ale piraților, în special în Mediterana Orientală, ceea ce ne face să credem că rezultatele măsurilor lui Pompeius nu au fost cele scontate. Aulus Gabinius a fost guvernator al Siriei în perioada 58-55 î.Hr. El a reorganizat Iudea, dar proconsulatul său este amintit pentru restaurarea lui Ptolemeu al XII-lea Auletes pe tronul Egiptului, în schimbul unei mite destul de mari. În relatarea lui Cassius Dio el este frecvent criticat că a lăsat Siria la mâna piraților în timpul călătoriei sale în Egipt⁷⁹.

⁷⁵ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.19; Appian, *Sikeliké*: VI.2.

⁷⁶ Velleius Paterculus, *Compendium of Roman History*: II.40.5; Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.19.3.

⁷⁷ Cicero, *In Verrem*: IV.103, V.5.

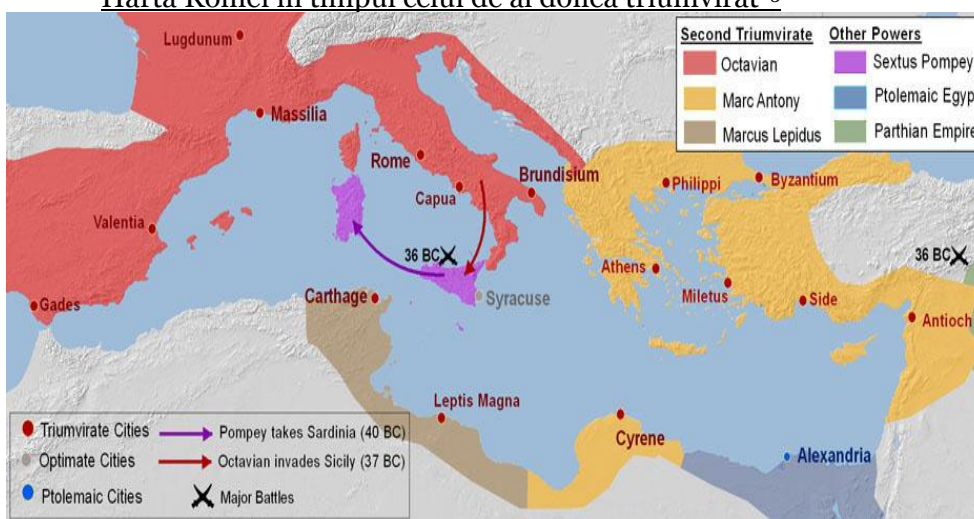
⁷⁸ Plutarch, *Pompeius*: XXVIII.4; Appian, *Mithradatiké*: XCVIII, CXV; Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXVI.37.6; Strabon, *Geografia*: XIV.3.1-3.

⁷⁹ Cassius Dio, *Istoria romană*: XXXIX.56.1, XXXIX.56.6.

Acuzații de piraterie se fac și între 40-30 î.Hr. Caesar își acuză oponentii de a se comporta asemeni piraților sau de a avea pirați, bandiți sau sclavi în armatele lor⁸⁰. Sextus Pompeius, fiul lui Pompei, este acuzat de către Augustus că a folosit pirați⁸¹. Însă aceste acuzații fac parte din instrumentarul politic al acestei perioade.

Un ultim moment în care pirateria apare ca o problemă pentru Roma este sfârșitul secolului I î.Hr., mai exact conflictul dintre Octavianus Augustus și Sextus Pompeius, desfășurat între 42-36 î.Hr. și cunoscut ca războiul sicilian, pe care însă Octavianus îl prezintă ca pe un război împotriva piraților⁸².

Harta Romei în timpul celui de al doilea triumvirat⁸³

Sextus Pompeius a fost exilat de către Octavianus după asasinarea lui Caesar. Astfel, el se va stabili în Sicilia și Sardinia și va atrage numeroși republicani exilați în jurul său⁸⁴. El a purtat războiul împotriva lui Octavianus și celorlalți triumviri prin raiduri asupra coastelor italiene și instaurarea unei blocade a Romei, prin stoparea aprovizionării cu grâne. Acest lucru va duce la o criză în rândul populației romane și la declanșarea unor revolte. Datorită presiunii populației, Octavianus și Marcus Antonius vor încheia un tratat cu Sextus, așa-numitul acord de la Misena din 39 î.Hr.⁸⁵. Clauzele erau următoarele: toți sclavii care au dezertat în rândul republicanilor vor fi eliberați; toți cei exilați se vor întoarce la proprietățile lor, cu excepția asasinilor lui Caesar; cei exilați își vor recăpăta magistraturile; Sextus Pompeius devine consul și augur; el va primi 70 de

⁸⁰ Caesar, *Războiul civil*: III.110-112.

⁸¹ Appian, *Războaiele civile*: V.77.

⁸² Augustus, *Res gestae divi Augusti*: XXXI.

⁸³ <http://explorethemed.com/DemiseRep.asp?c=1>, consultat la data de 20. 11. 2011.

⁸⁴ Cassius Dio, *Istoria romană*: XLVIII.17; Appian, *Războaiele civile*: IV.5.

⁸⁵ Appian, *Războaiele civile*: V.67-68.

milioane de sesterti din averea tatălui său; devine guvernator al Siciliei, Sardiniei și

Achaiei pe o perioadă de cinci ani; nu va mai primi dezertori, nu va mai obține vase și nu va păstra nici o unitate pe teritoriul Italiei; se va dedica eforturilor de a securiza pacea pe coasta occidentală a Italiei; va trimite o cantitate regulată de grâne la Roma⁸⁶.

În ceea ce privește prezența piraților, aceasta este rezultatul propagandei lui Octavianus, iar informațiile din surse nu oferă nici un fel de detaliu despre cine ar fi acești pirați sau de unde vin. Cu toate acestea, doi dintre cei mai importanți amirali ai lui Sextus Pompeius se spune că au fost pirați. Este vorba despre Menekrates și Menedoros. De fapt, aceștia au fost eliberați de către Pompeius, dar sursele nu oferă nici o informație dacă ar fi sau nu pirați⁸⁷. Appian menționează totuși bande misterioase de pirați⁸⁸ (figura 12: Roma în timpul celui de-al doilea triumvirat).

Secolul I î.Hr. a reprezentat pentru Roma una din cele mai dificile perioade din întreaga sa istorie, însă, cu toate acestea, perioada a însemnat reafirmarea autorității romane, dominația întregii Mediterane și controlul regiunilor riverane.

Bibliografie:

Izvoare:

Appian, *The Roman History I-IV*, Loeb Classical Library, Londra 1912-1972.

Augustus, *Res gestae divi Augusti*, Iași 2004.

Caesar, *Războiul civil*, București 1964.

Cassius Dio, *Istoria romană I-III*, București 1973-1981.

Cicero, *Oeuvres complètes*, Paris 1882.

Diodor, *Historical Library*, Londra 1814.

Eutropius, *Breviar de la întemeierea Romei*, Brăila 1997.

Florus, *Epitome of Roman History*, Londra 1889.

Inscriptiones Graecae I-XII, Berlin 1967-1978.

Orosius, *Historiarum adversum Paganum libri septem*, Paris 1882.

Plutarch, *Vieți paralele I-IV*, București 1960-1969.

Strabon, *Geografia*, București, 1974.

Titus Livius, *De la fundarea Romei I-V*, București 1959-1963.

Velleius Paterculus, *Compendium of roman history*, Londra 1889.

Lucrări moderne:

Brunt P.A. 1971, *Italian Manpower 225 B.C.-A.D. 14*, Oxford.

Crawford M.H. 1974, *Roman Republican Coinage I-II*, Cambridge.

De Souza Ph. 1999, *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge.

⁸⁶ Cassius Dio, *Istoria romană*: XLVIII.36; Appian, *Războaiele civile*: V.72.

⁸⁷ Cassius Dio, *Istoria romană*: XLVIII.46; Appian, *Războaiele civile*: V.79.

⁸⁸ Appian, *Războaiele civile*: V.77.

Garlan Y. 1989, *Guerre et économie en Grèce ancienne*, Paris.

Harris W.V. 1979, *War and Imperialism in Republican Rome 327 – 70 B.C.*, Oxford.

Linderski J.1990, *The surname of M. Antonius Creticus and the cognomina ex victis gentibus*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 80.

Loader W.R. 1940, *Pompey's Command under the Lex Gabinia*, *The Classical Review* 54.

Maroti E. 1970, *Die Rolle der Seeräuber in der Zeit des Mithridatischen Krieges*, *Ricerche storiche et economiche in memoria di Corrado Barbagallo a cura di Luigi de Rosa I*, Napoli.

Ormerod H.A. 1924, *Piracy in the Ancient World*, Liverpool.

Pohl H. 1993, *Die römische Politik und die Piraterie im östlichen Mittelmeer 3 bis zum 1 Jh.v.Chr.*, Berlin.

Sherwin-White A.N. 1984, *Roman Foreign Policy in the East*, Londra.

<http://explorethemed.com/DemiseRep.asp?c=1>, consultat la data de 20 noiembrie 2011.

Adina GUȚU*

**CONSIDERAȚII PRIVIND INFLUENȚA IEZUITĂ
ÎN TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA PE BAZA
RELATĂRILOR CĂLĂTORILOR STRĂINI
(SECOLELE XVI-XVII)**

***Consideration on the Jesuit influence in Transylvania and
Moldova based upon the accounts of foreign travellers
From the XVI and XVII century***

Abstract: The present paper depicts the influence of the “Society of Jesus” in Transylvania and Moldavia between the sixteenth and seventeenth centuries and is based upon several reports of foreign travellers. These accounts were written by Jesuit missionaries and provide the reader with essential evidence that confirm their presence in Eastern Europe and describe their activity in the context of the Counter Reformation.

Keywords: Jesuits missionaries, Catholicism, influence, Transylvania, Moldavia.

*

Pe parcursul secolului al XVI-lea în Europa iau naștere diferite ordine religioase, care sub spectrul papalității vor fi delegate să înlăture furtuna ce se abătuse asupra creștinătății. Însă ordinul care se va remarca și va intra în grațiile papei Paul al III-lea în acea perioadă va fi cunoscut în istorie sub titulatura de *Societatea lui Iisus*.¹

Ordinul iezuit a fost arma cea mai eficace din contextul Contrareformei, care se va proclama ca o puternică forță de recucerire a „teritoriilor” pierdute, alături de procesul de reconvertire a masei de populații de sub egida curentului protestant care se afirma din ce în ce mai asiduu în întreaga Europă Occidentală.²

Prin urmare și Țările Române au fost afectate de Reforma protestantă, iar antidotul de salvare a populației, dar mai ales al personalităților politice au fost bineînțelele „soldații” lui Iisus, adică călugării iezuiți, care prin misiunile lor în acest spațiu „prins” între Orient și Occident, ne vor lăsa mărturii evidente ale activității iezuite în Țările Române.

* Masterandă anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*.

¹ R. W. Thompson, *The footprints of the Jesuits*, New York, 1894, p. 44.

² *Encyclopedia of the Renaissance and the Reformation*, Jennifer Speake, Thomas G. Bergin, New York, 2004, p. 123.

O mică „istorie” a activității „Societății lui Iisus”, pe meleagurile autohtone ne este revelată prin intermediul relatărilor misionarilor iezuiți, a căror prezență se va regăsi cu precădere în Transilvania și Moldova.

Raporturile călugărilor a căror destinatar era Generalul Superior sau scrisorile trimise către alți frați iezuiți pentru a descrie stadiul în care era afectată regiunea sunt doar două exemple „inocente” care oferă posibilitatea de a descoperi cu adevărat activitatea iezuite și pătrunderea lor în mediul politic, cultural, social.

Transilvania

Papalitatea spera ca prin intermediul principelui Ștefan Bathory, să readucă speranța catolică în Transilvania, slăbită datorită confesiunilor protestante. Prin urmare principele va cere să i se aducă călugări iezuiți pentru a-l ajuta în opera de convertire a populației transilvănene.³

Reforma protestantă „fondată” de către călugărul Martin Luther a cărei „călăuză” era Sfânta Scriptură pentru urmarea cuvântului lui Dumnezeu, se regăsea și în Ardeal, mai ales că în concepția reformist-protestantă se avea în vedere propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu doar în limba înțeleasă de credincioși. Prin urmare faptul că sașii din Ardeal au avut legături culturale și comerciale cu frații lor din Germania, învățăturile și scrierile lui Luther s-au răspândit curând și în Transilvania, situație care va stârni ulterior reacția din partea papalității dar și a principilor din familia bathoreștilor.⁴

Drept consecință, în timpul Bathoreștilor tipărirea cărților românești în spirit reformat vor înceta în Ardeal, Ștefan Bathory punându-și amprenta prin solicitarea iezuitului Antonio Possevino în anul 1583 de a tipări în limba română și maghiară diferite cărți, mai ales catehismul, în spirit catolic și nu reformat.⁵

Iezuiții au venit în Transilvania în anul 1579 fiind așezați la Cluj-Mănăștur, Cluj și Alba Iulia. În pofida obstinației populației protestante, iezuiții vor primi privilegii, constând în donații, și având de asemenea o activitate intensă în domeniul învățământului.⁶

Primul iezuit delegat în cadrul Transilvaniei, a fost italianul iezuit Antonio Possevino, care fusese însărcinat de către regele Poloniei, în drumul său spre sediul negocierilor dintre turci și împăratul Bathory, (ideea era de fapt a papei de la Roma) să treacă prin Transilvania pentru negocierea înființării unui seminar iezuit la Cluj cu scopul pregătirii unor preoți pentru Transilvania, Moldova și Țara Românească.

³ Ioan Aurel-Pop, *Istoria Transilvaniei medievale: De la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, p. 237., apud <http://www.scribd.com/>

⁴ Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 35.

⁵ *Ibidem*, p. 46.

⁶ I. A. Pop, *Istoria Transilvaniei*, p. 237.

Tot acestui iezuit i se datorează reinstaurarea catolicismului în Transilvania, dar și „încredințarea” lui Sigismund Bathory din punct de vedere politic și punerea bazelor Colegiului iezuit de la Cluj.⁷

Încă de la începutul pătrunderii sale în Transilvania va observa toleranța religioasă față de diferitele confesiuni religioase: „Ceremoniile și cuvintele liturghiei sunt aproape aceleași ca la catolici. Păzesc foarte mult posturile și sărbătorile” dar „dacă totuși vreun nobil, sub a cărui jurisdicție se află ei, vrea să-l silească la erezia sa, și ei fac plângere la principe așa cum se obișnuiesc, principele nu poate să folosească altă pedeapsă decât cuvintele de dojană și în muștrări, căci orice fel de sectă este liberă pe domeniile proprii, după cum am spus.”⁸

Constatarea sa însă nu-l va speria pe acest fiu al lui Loyola, deoarece în anul 1579 va lua ființă colegiul iezuit de la Cluj.

Prin urmare, Francisc Sunieri, provincial al colegiilor din Polonia, împreună cu Iacob Vangrovecius, rector al Colegiului de la Vilna, au întemeiat colegiul atribuindu-se ca domeniu, mănăstirea din afara Clujului.

În misiunea lor li se va alătura și regele prin puterea sa financiară, împreună cu principele adăugând „o mie de ducăți pe fiecare an pentru a clădi deoparte școlile cu câteva odăi pentru elevi, pentru care lucru se depun străduințe măcar că lucrul s-a și făcut în bună parte. Sosind ai noștri și fiind primiți de principe cu cea mai mare bunătate.”⁹

În cadrul activității lor, iezuiții vor constata necesitatea tipăririi Evangheliei și a Bibliei, precum și viețile sfinților de Petru Skarga care să fie traduse după consemnările lor în „acea limbă mai ales că se găsesc unguri care cunosc limba polonă și ar putea să le traducă.”¹⁰

Prin urmare, constatăm că metodele nu erau foarte diferite de cele ale colegiilor din Europa, fiind de fapt atuul lor în cadrul „Companiei lui Iisus,” un catehism fără profunzime pentru a nu stârni gândurile populației, după concepția lor, și de a nu se dezice de „ajutorul” lor în ceea ce privește exercitarea catolicismului.

Un alt iezuit marcant pentru Transilvania este Ștefan Szanto care în primele impresii referitoare la Transilvania, consemnează cele trei locuri importante în care se așezaseră iezuiții pentru a-și desăvârși opera de sub egida catolică.

Prin urmare, „împotriva voinței tuturor diabolilor” trei locuri au fost menite să adăpostească acești fii misionari ai Societății, primul fiind orașul Alba-Iulia unde stăteau doi părinți iezuiți printre care și Leleszi, educatorul principelui Sigismund Bathory.

Cel de-al doilea locaș era Cluj-Mănăstur fiind primul loc în care iezuiții au locuit, înființând trei școli, însă: „fiindcă se părea că în oraș se va

⁷ Antonio Possevino, *Călători străini despre Țările Române* (în continuare se va cita *Călători străini*), II, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1970, p. 528.

⁸ *Ibidem*, p. 567.

⁹ *Ibidem*, p. 571.

¹⁰ *Ibidem*.

putea avea mai mult spor și cu predicile și cu școlile, am obținut de la principe să refacă acolo mănăstirea și biserica părăsită a franciscanilor și să ridice școli noi, ceea ce a și început să facă cu draga inimă...”¹¹ potrivit relatării iezuitului Ștefan Szanto din care deducem susținerea principelui din punct de vedere financiar. Al treilea locaș după cum el însuși mărturisește era o biserică măreață în care se regăseau bineînțeleș școli.

Potrivit iezuitului Ioan Lesezi, pionerul Societății lui Iisus în Transilvania, educatorul lui Sigismund Bathory care și-a început activitatea în 1579, în scrisoarea către Generalul Superior Claudio Aquaviva, declara că deține de asemenea două biserici, la Cluj: „Ni s-a încredințat aici și biserica din Alba Iulia pe care dacă o vom fi dobândit, cred că va fi spre marele folos al bisericii catolice...”¹²

De asemenea cosemnează faptul că părintele provincial al Poloniei venise cu unsprezece tovarăși care, în timpul în care se ridicau școli în oraș „și până să ni se pregătească locuința în mănăstire, au locuit un an în abația nu departe de oraș, predând în școlile ridicate temporar.”¹³

Din cele relatate de către misionarii iezuiți menționați anterior se observă faptul că aceștia vroiau să accentueze, că datorită privilegiilor acordate de către principe ar fi putut deține un monopol al bisericilor din zonă, benefic pentru răspândirea catolicismului.

În afară de asta, convingerea lor era aceea de a preda oricum și oriunde, pentru a-și duce la bun sfârșit misiunea de convertire pe care o aveau de îndeplinit de la Superiorii săi generali și implicit de la papa de la Roma. Metodele lor erau cele obișnuite: de predicare, spovedanie, din „mocirla de erezii, și din dezmățul moravurilor” și fără nici o obediență din partea lor pentru ereticii din Transilvania.

Polonul Iacob Wuyek, un alt iezuit marcant în Transilvania, a fost rectorul colegiului iezuit din Vilna, unde fusese delegat și el pentru a pune bazele Colegiului iezuit de la Cluj.

În scrisoarea sa către Caligari, Nunțiu în Polonia, ne dezvăluie deschiderea oficială a colegiului, și numărul elevilor: „sunt în școala inferioară 30 și mai bine de elevi, iar în cea superioară 5 și din zi în zi sunt așteptați mai mulți. Ei ascultă slujba religioasă în fiecare zi aproape cu toții. Căci, nici unul nu e silit la aceasta, fiind născuți și crescuți de erezie, ei sunt atrași cu blândețe,”¹⁴ deoarece colegiul și învățătura creștină fructificau activitatea de convertire în spatele zidurilor, numărul elevilor crescând intens de la cei 35 de cursanți în anul 1580 la 150-200 de tineri în anul 1581, în cinci clase.

¹¹ Ștefan Szanto, *Sosirea în Transilvania și descrierea posesiunilor iezuiților*, în *Călători străini*, II, p. 491.

¹² Ioan Lesezi, *Scrisoare către Aquaviva*, în *Călători străini*, II, p. 461.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Iacob Wuyek, *Discuții pentru clădirea localului necesar colegiului iezuit*, în *Călători străini*, II, p. 479.

Chiar și pentru încurajarea episcopilor și a elevilor s-a înființat un cămin-internat, în special pentru tinerii care nu erau din orașul Cluj. O altă instituție era cea a Conventului Preasfinte Treimi care găzduia tineri din familii mai modeste de sub aspectul material.¹⁵

Colegiul clujean instruia atât catolici cât și protestanți sau ortodocși; Universitatea avea o bibliotecă a căror lucrări erau aduse din Polonia, de la Alba Iulia și de la Oradea, din vechea bibliotecă a episcopului Ioan Viteazul.

Prin urmare învățământul în Transilvania s-a dezvoltat sub spectrul iezuiților și implicit al catolicismului, fiii lui Loyola fiind totodată și fondatorii învățământului superior.

Activitatea iezuită de la Cluj-Mănăstur dorea să implementeze introducerea unui învățământ de nivel superior în limba latină, după tradiție, prin crearea unui colegiu major și a unui seminar pentru preoți. Colegiul și-a început activitatea la vechea mănăstire benedictină din Cluj-Mănăstur, în 1579, spre a fi mutat apoi în oraș, „între ziduri”, în 1581.¹⁶

În cadrul școlilor iezuite din Transilvania s-a urmărit însușirea unor elemente din sfera culturii și civilizației latine, exercițiile derulându-se pe texte din opera lui Marcus Tullius Cicero. Cursurile durau trei ani iar clasele purtau denumirea de *infima, media et suprema grammatices, rethorica et humanitas*.¹⁷ Scopul primordial care stătea la baza învățământului iezuit era însușirea limbii latine și cunoașterea culturii antice.¹⁸

Misiunea iezuiților în Transilvania s-a desăvârșit prin înființarea de școli, colegii și implementarea în cadrul educației al catolicismului, al „dreptei credințe”. Facultățile pe care le întâlnim ca principale furnizoare de cultură pentru copii de nobili sau de boieri, se aflau sub denumirea de teologica, filosofica și juridica – având menirea de a acorda titlurile științifice pe care le acordau și universitățile europene: bacalaureus, magister artium și doctor. Profesorii erau selectați dintre cei care predaseră la universitățile din Roma, Viena, Cracovia sau Graz, fiind de etnie polonezi, italieni, germani sau maghiari.

Dintr-o simplă mănăstire iezuiții concepuseră o adevărată universitate modernă, atrăgând majoritatea persoanelor, chiar și pe protestanți, și în a căror familii conviețuiau uneori chiar și ambele confesiuni religioase.

Trebuie menționat și faptul că iezuiții au avut întâietate datorită acestor colegii care se transformaseră în adevărate instituții de educație, dar mai ales cu ajutorul financiar al principilor care doreau să se înscrie printre rândurile celor care se manifestau cu venerație asupra catolicismului.

¹⁵ Ioan Aurel-Pop, *Clujul academic: începuturile universității napocensel*, apud <http://beta.cluj4all.com/file-din-istoria-clujului-si-transilvaniei/clujul-academic-inceputurile-universitatii-napocensel/>

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ I. Mârza, *Aspecte din Istoria învățământului la Alba Iulia (secolele XVI-XVIII)*, apud http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_4_5/09.pdf

¹⁸ *Ibidem*.

Dar și încrederea de sine și mijloacele cu care operau uneori iezuiții în misiunile lor, au avut un rol, fiind adevărați combatanți și credincioși cauzei papale, sursa de la care izvorâse lupta împotriva ereziei.

În încheiere nu putem să părăsim „Societatea lui Iisus” din cadrul Transilvaniei fără să specificăm nevoia populației de reîntoarcere la catolicism, potrivit relatării unui iezuit, chiar în momentul în care ajunsese în Transilvania, la Oradea: „Am venit la Oradea în ziua de 9 februarie 1584. Alergau oamenii la predici și la spovedanie, nu numai din locașurile vecine dar chiar de la o depărtare de 50-60 de mile italiene. Acestea ne aduceau chiar bolnavi munciți de boala copiilor și furioși care erau amăgiți în felurite chipuri și chinuți de demon și care spovedindu-se s-au întors la ei tămăduiți.”¹⁹

Moldova

Primele contacte ale iezuiților cu Moldova le regăsim în secolul al XVI-lea după ce aceștia vor fi expulzați din Transilvania. Relația iezuiților cu domnii moldoveni din acea perioadă precum Petru Șchiopul sau Ieremia Movilă denotă eficacitatea iezuită de a influența personalitățile politice și din Țările Române. Domnii din ultima familie au fost martorii creșterii constante a pretențiilor de autoritate nu numai politică ci și religioasă venite dinspre regii Uniunii polono-lituaniene datorită poziției geografice a Moldovei.

Reprezentantul misiunii iezuite în Moldova i-a revenit iezuitului ungar Paul Beke care trebuia să înlesnească strategii de dezvoltare a ordinului în cadrul acestui principat dar să aibă în vedere și zonele de contact cu tătarii din Crimeea.

Scopurile erau bineînțelele aceleași ca și în Transilvania, și anume, recuperarea turmei pierdute ca urmare a pătrunderii protestantismului, ridicarea de noi lăcașuri, crearea unei unități de învățământ și extinderea prozelitismului catolic la tătari.²⁰

Prin urmare puterea lor asupra autorității laice s-a dispersat și în Moldova, un tărâm care trebuia să fie sub oblăduirea Sf. Scaun de la Roma, din dorința de a crea un imperiu religios.

Prin urmare misionarismul iezuit în Moldova a avut drept scop prezentarea unor rapoarte superiorilor asupra stării în care se afla principatul în ceea ce privește dispersarea protestantismului în acest teritoriu, caracterul domnilor care conduceau teritoriul și posibilitățile de întemeiere a lăcașurilor de învățământ pentru ademenirea populației.

Moldova era situată din punct de vedere teritorial lângă Polonia, o țară unde „Societatea lui Iisus” era puternic reprezentată de „fiii” lui Ignatius de Loyola, proclamându-se oficial prin domnii, care erau bineînțelele sfătuiți

¹⁹ Ștefan Szanto, *Misiunea iezuiților la Oradea*, în *Călători străini*, III, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1971, p. 147.

²⁰ I. Lupăș, *Istoria bisericească a românilor*, p. 46.

de iezuiții binefăcători, dar și o partizană a modelului polon de recucerire a populațiilor catolice înaintea Reformei protestante.

Dacă însă reforma protestantă s-a manifestat cu precădere în Transilvania, misiunea iezuiților în Moldova era o încercare de convertire a unor populații care după spusele renumitului iezuit ungar Pall Beke „nu mai puțini au auzit de Calvin și Luther, și zelul catolicilor este atât de mare încât ereticii ca și din Transilvania, sa de aiurea nu îndrăznesc să pomenească de calvinismul sau de lutheranismul lor.”²¹ Prin urmare misiunea lor nu întâmpina prea mari dificultăți, populația fiind ușor de manevrat.

În anul 1644 iezuitul Pall Beke a fost trimis de rectorul colegiului iezuit din Cluj și de superiorul misiunii iezuite din Transilvania, Gaspar Rajki, pentru a pune bazele unei *nova plantatio* iezuite.²²

Moldova pentru iezuitul Pall Beke va fi însă doar un teritoriu de tranziție, acesta dorind de fapt să meargă la tătari pentru a-i converti, astfel încât călătoria sa prin Moldova avea scopul de a explora teritoriul pentru o mai bună implantare a iezuiților, care urmau să-și planteze semințele.²³

Relatarea sa în privința Moldovei este măgulitoare: „această regiune produce cai foarte buni, oi și boi atât de mari, încât dacă cineva nu i-ar vedea cu ochii, abia ar da crezare celui ce i-ar povesti despre ei.”²⁴

Descrierile iezuitului ungar, atât de copleșitoare pentru Moldova, vor trece în altă dimensiune, lăsându-ne ca o mărturie scopurile iezuite, și anume să atragă conducătorul statului pentru a beneficia de o deplină independență față de celelalte autorități ecleziastice și de a se desfășura fără represiunea domnului Moldovei, sau a celorlalte ordine creștine.

Cauza acestei „temeri” se datora din atitudinea sa precaută, în ceea ce privește raporturile domnului cu ducele, în eventualitatea unei dispute, periclitându-i prin urmare și pe iezuiți.

Măsurile care trebuiau să ducă prin urmare la o bună colaborare cu domnul Moldovei nu trebuia să aibă amprenta Poloniei, ci după spusele lui Beke să se comporte „ca și cum nu i-am cunoaște pe poloni, și să ne așezăm potrivit cu dorința poporului și să ne dobândim privilegiile cu ajutorul boierilor...după ce ai noștri vor fi prins bine rădăcini, abia atunci vom putea cere liniștit recomandarea prea-strălucitului Koniecpolski pentru bunăvoința domnului Moldovei pentru noi să nu se întemeieze pe prietenia polonă.”²⁵

Declarația sinceră a iezuitului ungar, este în concordanță cu metodele lor de a manipula autoritatea laică din Moldova mai ales că vor adopta un mod de viață „corespunzător” cu pietatea catolică: „Modalitatea de asigurare a traiului va fi ajutorul care va fi cerut la un an sau doi ani, de la catolicii din

²¹ Pall Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, vol. V, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1973, p. 277.

²² Lucian Periș, *Prezențe catolice în Transilvania, Moldova și Țara Românească (1601-1698)* (ed. Ovidiu Ghitta), Blaj, 2005, pp. 229-238.

²³ P. Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, V, p. 275.

²⁴ *Ibidem*, p. 276.

²⁵ *Ibidem*, p. 284.

ținuturile vecine, pentru ca toată Moldova să se convingă cu atât mai ușor că nu dorim desfătarea noastră ci mântuirea lor.”²⁶

Începutul pătrunderii catolice în Moldova va fi odată cu cea de-a doua domnie a lui Petru Șchiopul, care se va manifesta prin intermediul unui „străin”, care figura ca sfetnic al domnului Petru Șchiopul și care avea vise mărețe de a „întoarce toată România spre catolicism.”²⁷ Străinul mai sus menționat era Bartolomeo Brutti, un albanez latinizat, de lege apuseană, care dorea pentru el și fiul său o mai mare răsplată de la Roma și prin urmare va îndemna pe domnul moldovean Petru Șchiopul să invite, câțiva predicatori iezuiți, pe care Polonia îi va trimite, fiind foarte interesată în convertire, răspunzându-i chiar de la prima cerere.²⁸

Bartolomeo Brutti poate fi considerat cel care va deschide poarta iezuiților care așteptau să recupereze „dezastrele” protestanților, datorită devotamentului lor către papalitate. El se va înțelege cu arhiepiscopul catolic de Lemberg, I. D. Solikowski, cu Warszewiecki, și cu legatul Anibal Capua, care era în acea perioadă nunțiu pontifical în Polonia și cu legatul Aldobrandini, ajutând astfel la pătrunderea legii catolice.²⁹

Soarta acestui propagator al catolicismului va fi curmată de către succesorul domnului Petru Șchiopul, și anume Aron Vodă, care poruncise să fie înecat în Nistru. Cauza morții lui Brutti se va datora, datoriei acumulate de către Aron Vodă, înainte de a ajunge la domnie, preferând astfel să-și înnee creditorul decât să-i plătească datoria.³⁰

Pierderea lui Brutti însă nu va estompa misiunea iezuită în Moldova, ci își continua cursul datorită Poloniei, iezuiții trebuind să se informeze asupra situației Moldovei și să câștige încrederea domnului.

În Țara Românească și Moldova mișcarea luterană și cea calvină nu pătrunseseră în aceeași măsură ca și celelalte state europene, însă se îndrepta avântul catolicismului, și împreună cu ea și iezuiții care trebuiau să se despăgubească de pierderile din Apus.³¹

Roma împreună cu autoritatea ecleziastică devenise pentru domnii români care îmbrățișau religia catolică un model de urmat întrucât, în cazul lui Petru Șchiopul acesta va lua ca metodă de asupra a misionarilor luterani amenzi și anume o suta de boi pentru fiecare comunitate, care primea predicatori luterani.³² De asemenea privilegiile oferite misionarilor iezuiți poate fi catalogată drept o veritabilă „declarație de iubire”: „Simțămintele de care este însuflețit acest domn față de credința catolică apare chiar din faptul că preoții catolici erau scutiți de dijme și cens.”³³

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Bogdan Petriceicu-Hașdeu, *Istoria toleranței religioase în România*, București, 1868, p. 44.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase românilor*, I, Vălenii-de-Munte, 1908, p. 190.

³⁰ B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței*, p. 46.

³¹ N. Iorga, *Istoria bisericii*, p. 189.

³² *Ibidem*, pp. 192-193.

³³ P. Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, V, p. 285.

Întâlnirea domnului moldovean cu „Societatea lui Iisus” s-a realizat prin persoana secretarului regelui Sigismund August, și anume iezuitul Stanislaw Warszewicki, care primise sarcina de a conduce doi preoți iezuiți, Jan din Schonhofen și Justyn Raab.³⁴

Relatarea sa în ceea ce privește primirea lor de către domnul Petru Șchiopul este foarte măgulitoare întrucât se declară vehement împotriva ereziilor, fiind „gata și doritor să introducă religia catolică în acele orașe și părți supuse dominației sale care au fost odinioară sub ascultarea bisericii romane, și plin de zel pentru stârpirea ereziei.”³⁵

Totodată relatarea sa ia forma unui raport în care se descrie devotamentul domnului moldovean asupra papei, care potrivit aceluiași călător, în momentul în care primise scrisoarea scrisă de însuși papa va reacționa în semn de supunere.

Credința acestui domn este înfățișată de iezuit plină de supunere atunci când va primi scrisoarea pontifului în felul următor: „Cum i s-a înmănat scrisoarea pontifului a sărutat-o, a ridicat-o la frunte prin tălmăci și au fost ascultați cu atâta drag, încât i-au țâșnit lacrimi din ochi.”³⁶

De asemenea acesta le va mărturisi fraților iezuiți faptul că țara sa nu va găzdui nici un eretic trecând în puterea lor toate parohiile care folosesc ritul roman.

Cei doi iezuiți primiți de domn, vor fi așezați în orașul Roman, până la potolirea ciumei iar relatarea primei misiuni zămislită de delegatul ungar, relevă câștigarea domnului moldovean în raport cu viitoarele activități ale iezuiților.³⁷

Odată stabiliți în Moldova, iezuiții se vor îndrepta apoi și către orașele mai importante din Moldova cum erau Iașiul și în părțile vecine precum Cotnariul, din anul 1588³⁸, fiind distribuiți astfel: „doi la Iași, care este capitala țării și tot atâția la Cotnari, iar unul la Baia, pentru a presta acolo munca obișnuită a societății iezuite în slujba catolicilor.”³⁹ Cea mai bogată reședință a iezuiților era Cotnariul, care avea patru biserici, una în interiorul orașului iar celelalte trei în afară, dar și venituri foarte bune, datorită producției de vin, enoriașii fiind păstoriți de părinții iezuiți.⁴⁰

Iezuiții înțelegeau probabil prin munca obișnuită, instruirea populației prin intermediul educării tinerilor în învățătura creștină, în alfabet și în „rudimentele gramaticii” dar și în spovedanii, un caz fiind

³⁴ Stanislaw Warszewicki, *Despre primirea sa de către Domnul Moldovei*, în *Călători străini*, III, p. 277.

³⁵ *Ibidem*, pp. 277-278.

³⁶ *Ibidem*, pp. 282-283.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ N. Iorga, *Istoria bisericii*, p. 191.

³⁹ *Activitatea misiunii iezuite în Moldova în anii 1652-1653*, în *Călători străini*, V, pp. 502-503.

⁴⁰ Bonaventura da Campofranco, *Despre Moldova și Țara Românească*, în *Călători străini*, V, p. 437.

„îndatoririle față de oastea domnului, catolică germană sau polonă,”⁴¹ și nu numai.

Tot în cadrul rapoartelor iezuite, se are în vedere starea religiei catolice din fiecare oraș, catolicismul mult propovăduit nefiind prin urmare periclitat în Moldova de erezii ci doar de lipsa preoților: „La Vaslui este o biserică dar nu este preot, sunt cinci case de catolici unguri; La Stănești este o biserică sau o bisericuță, dar nu este preot. Sunt 100 de familii de unguri catolici. La Trotuș este o biserică, aproape toți locuitorii sunt catolici. Obișnuiau să cheme un călugăr din Bosnia.”⁴²

Putem deduce din acest raport și faptul că activitatea lor nu era concentrată în cea mai mare măsură asupra orașelor mai mici sau a satelor, ci dimpotrivă, educația iezuită se revărsa mai ales asupra copiilor de nobili sau a principilor, datorită potenței financiare.

Prezența lor însă nu era întotdeauna agreată de unii boieri, un exemplu fiind un boier grec care a pus pe seama lor paguba viii sale care se afla lângă cea a iezuiților: „a trimis pe slujbașii săi ca să-l lege pe părinte pentru a-l aduce, legat la judecata domnului. Lucru pe care acela l-ar fi împlinit fără nici o îndoială dacă părintele, înștiințat de toți prietenii săi, nu ar fi fugit la Iași, la curtea domnului și nu s-ar fi dezvinovățit de bănuiala acelei pagube.”⁴³

Influența lor ulterioară la curtea domnului va fi însă fructificată prin pedepsirea acestor „abuzuri” venite din partea unor boieri.⁴⁴

În cazul domnului moldovean, Vasile Lupu, cel care va dirija preluarea bisericii din Iași de către iezuiți va fi un alt simpatizant al „Societății lui Iisus” care împreună cu Paul Beke se va declara un susținător în fața lui Vasile Lupu. Numele său era Kotnarski, secretarul domnului Moldovei, și-i va „arăta” ungurului Paul Beke care se duse la el în taină, „câtă clădire înalță domnul (Vasile Lupu) nostru pentru ca tineretul din Moldova să-și lumineze, începând după obiceiul părinților Societății. Ce mare speranță de a da școlari în seama părinților iezuiți strălucește aici, dacă acești părinți ar porni mai întâi aceste școli și ar câștiga printr-o salutare omagială și trei mici scene de teatru în favoarea domnului, a mitropolitului și arhimandriților.”⁴⁵

În privința organizării teatrelor, iezuiții vor avea un succes, datorat domnului Vasile Lupu, fiind ulterior sfătuiți către acest demers chiar secretarul domnului moldovean.⁴⁶

⁴¹ *Activitatea misiunii iezuite în Moldova în anii 1653-1654*, în *Călători străini*, V, pp. 502-504.

⁴² *Trei dări de seamă iezuite*, în *Călători străini*, V, p. 507.

⁴³ *Activitatea misiunii în Moldova în anii 1652-1653*, în *Călători străini*, pp. 504-505.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Stanislaw Warszewicki, *Relația primei misiuni iezuite*, în *Călători străini*, III, p. 283.

⁴⁶ Rafael-Dorian Chelaru, *Raporturile dintre domnie și Compania lui Isus în Moldova*, p. 145, apud. www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/.../12_chelaru_rafael.pdf

Paul Beke este un exemplu de model iezuit care a dorit să intre în contact cu domnul moldovean Vasile Lupu, care reprezenta autoritatea laică pentru Moldova, trebuind să-i cunoască intențiile asupra catolicismului pentru a ști cum va acționa ulterior pentru cauza catolică.

Moldova se va dovedi obedientă, în general, iar din relatările iezuiților care au străbătut Moldova reiese faptul că populația era în mare parte catolică, din această categorie făcând parte atât sașii cât și ungurii, după cum va constata Beke însuși.

De asemenea, istoricul B. P. Hașdeu va constata același lucru, în Moldova numărându-se 15 000 de catolici cu mențiunea că în cea mai mare parte erau sași și unguri.⁴⁷

Bunăvoința domnului Vasile Lupu față de „Societatea lui Iisus” va fi cosemnată de un franciscan, pe numele său Marco Bandini, aflat pe meleagurile Moldovei: „Principele Vasile s-a sârguit mult și a făcut foarte mare cheltuială ca să aducă studiile latine în Moldova, însă toate încercările au fost zadarnice. În sfârșit în anul 1647 a desemnat și a dăruit Societății lui Iisus un loc foarte bun și foarte potrivit ca locaș al studiilor și a făgăduit că va clădi școli și case pentru părinți.”⁴⁸

Locul cel mai prielnic pentru desfășurarea activității iezuite care implica înființarea școlilor, era capitala, adică Iași, în cazul Moldovei, lucru de altfel obișnuit pentru iezuiții care întotdeauna au căutat orașe prospere pentru a propaga și a-i determina pe locuitorii aceluia oraș să îmbrățișeze cu mult zel catolicismul, mai ales pe cei potențați din punct de vedere financiar.

Chiar și aprobarea domnului Moldovei, relatată de Beke, pare a fi măgulitoare și hotărâtă spre educarea tinerilor, îndemnându-i parcă să accepte numaidecât misiunea din Moldova, de educare a tinerilor: „S-ar părea că domnul Moldovei și-ar da încuviințarea sa societății iezuite pentru această treabă și aproape că ar chema societatea necunoscută de el până acum, deoarece înalță școli noi de piatră de o mărime deosebită uneori cu două cânturi pentru ca tineretul moldovenesc să fie inițiat în cultură și în moravuri în același fel în care învățații credinței romano-catolice obișnuiesc să educe tineretul. Și pentru ca domnul să-și urmeze mai bine gândul a chemat din Chiev, patru tineri doctori în filozofie care au studiat la iezuiții noștri în Lituania prefăcându-se că sunt catolici. Acesta le va încredința domnul la început școli de predare; dacă mai apoi va fi nevoie de mai mulți educatori, el nu vrea să cruțe nici o cheltuială.”⁴⁹

Succesul iezuiților în ceea ce privea misiunea de ademenire a domnului Vasile Lupu fusese îndeplinită, urmând apoi să-și manifeste cultura catolică într-un cadru instituționalizat, adică convertire prin intermediul școlilor și colegiilor.

Activitatea iezuiților în Moldova s-a axat pe educarea copiilor boierilor la renumita Școală de la Iași, care a fost în vârful piramidei în ceea

⁴⁷ B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței*, p. 44.

⁴⁸ Marco Bandini, *Vizitația Moldovei*, în *Călători străini*, V, p. 329.

⁴⁹ P. Beke, *Relație despre Moldova*, în *Călători străini*, V, p. 282.

ce o privea ca instituție educațională în Moldova în acea perioadă, fondatorul ei fiind Paul Beke.⁵⁰

În timpul lui Vasile Lupu (1634-1653) în Iași existau mai multe școli, între care, se distingea școala catolică, frecventată nu numai de copiii familiilor catolice, ci și de fiii boierilor. În școala catolică, ca și în celelalte existente în oraș, se învăța doar scrierea și citirea. În anii 1646 și cel următor, multe din aceste școli au căzut pradă incendiilor ce au devastat orașul. Existau și alte școli, peste 20 la număr, în care se învăța limba slavonă, limba folosită atât în bisericile ortodoxe și în cancelaria domnească, ca și în celelalte sectoare ale administrației locale.

Relevând aceste activități ale iezuiților și implicarea lor, observăm că în cazul Moldovei toleranța religioasă printre populația română era cauza care a dus la succesul „Societății lui Iisus” mai ales că și majoritatea populației urbane era catolică.⁵¹

Dovada în acest sens sunt documentele care permiteau exercitarea diferitelor culte religioase și prin urmare și a catolicismului care se va confrunta cu cucerirea populației ademenită.

Un exemplu în acest sens este documentul regelui Vladislav Jagyello care în numele domnilor români, își va declara toleranța religioasă în ceea ce privește cultele religioase: „Vladislavu, cu grația lui Dumnezeu și a Regelui Ungariei, domnului Țerei-Romănesci, banului Severinului și ducele de Făgărașu anunciamu mila și favoarea mostră tuturor credincioșilor noștri cetățeni, indigeni și coloniști de ori-și-căți voru fi profesându ritulu și ritulu și învețetura Sfântei Biserici Romane.”⁵²

„Compania lui Iisus” prin urmare datorită adoptării modelului roman religios, va cunoaște și în Moldova o susținere din partea autorității laice, care declara cu voce tare credința față de catolicism.

Metodele iezuite vor lua orice formă posibilă pentru a atinge scopul lor în cadrul misiunilor, fiind devotați și uneori chiar naivi în esența lor, ajungând și ei la rândul lor o unealtă pentru satisfacerea dorințelor superiorilor ecleziastici catolici și laici care nu mai conteneau în lupta cu posesiunile teritoriale prin intermediul religiei.

Privită și din această perspectivă Moldova este un teren în care competitorii se folosesc de toate mijloacele pentru a dobândi supremația globală, iezuiții dovedindu-se agenții perfecți în manipularea și extirparea ereziilor atât de mult blamate și care distrugau unitatea catolică al cărei reper reprezenta Roma, cetatea eternă cu el ei cetățean de onoare, papa.

Din relatările iezuiților care au pătruns și în Moldova observăm sinceritatea de a-l atrage pe domn dar și infatuarea de a fi nepângăriți de protestantism. Devotamentul iezuiților se regăsește în fiecare activitate și în fiecare colegiu, pregătiți să-și asume misiunea cu orice preț.

⁵⁰ Istvan Gyorgy, *Missions and Missionaries among the Csango Hungarians in Moldova in the 17th Century*, p. 142, apud. http://epa.oszk.hu/00400/00463/00007/pdf/140_toth.pdf.

⁵¹ B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței*, p. 35.

⁵² *Ibidem*, p. 36.

Relatările „Societății lui Iisus” sunt sub forma unor rapoarte menite să creioneze situația în ambele principate, potențialul economic, situația geografică, populația catolică, cea eretică, pentru a cunoaște necesitățile care se impun pe acest tărâm, și totodată pentru ca locurile în care se stabilesc să fie un loc de dispersare a propagandei fără prea mari piedici.

Din ceea ce am relatat se observă orientarea lor către orașele mari, cu potențial economic, fiind ca și în Europa țelul lor principal, pentru că prin intermediul lor puteau ademini oamenii potențați din punct de vedere economic și politic și abia după această reușită observăm și o orientare către oamenii de rând.

Un exemplu în acest caz este relatarea iezuitului Valentin Lando, sub forma unei propagande, din care putem deduce din ceea ce am consemnat anterior, alipirea lor pe lângă o persoană mai importantă, și educarea copiilor în sânul iezuiților: „Acum o lună când am venit la Caransebeș am găsit acolo o mare de locuitori catolici, cam la trei mii, care erau siliți să-l asculte și să-l servească pe preotul eretic din cauza a opt nobili care sânteretici.”⁵³

Dar situația se pare că se reglementase datorită prezenței sale, părând a fi în ochii oamenilor precum un remediu contra ereziei: „Dar după venirea mea l-au părăsit pe preotul eretic și doamna bănească care se lăsase aproape de credință catolică s-a convertit, și s-a mărturisit și împărtășit împreună cu toată casa. Iar domnul ban este atât de binevoitor față de ai noștri, încât zi de zi nu a vrut să prânzească sau să cineze fără mine...M-a rugat stăruitor să-l las pe fiul său de zece ani la locuința mea ziua și să-l învăț să citească. Și la plecarea mea să-l las pe tânărul meu pe care-l aveam cu mine să rămână în urmă pentru a-l învăța pe fiul său.”⁵⁴

Chiar dacă se făcea educație sub spectrul iezuit, pentru cei neinițiați în tainele cunoașterii, iezuitul însemna posibilitatea ca un tânăr de boier sau nobil să-și asume niște cunoștințe de bază cum ar fi studiul limbilor clasice și disciplinele catehetice.

Valentin Lando ne dezvăluie de altfel și activitatea sa în cadrul comunității, și importanța limbii autohtone pentru a atrage cât mai mulți partizani: „Am ascultat mai bine de 28 de mărturisiri, am botezat 18 copii. Am fost silit să țin predică pe românește, limba lor, din ziua de Rusalii tot mereu, căci puțini știu ungurește. Dumnezeu m-a inspirat ca să pot să învăț limba lor, și să-i pot ajuta. Nenumărați ar veni să se mărturisească de la Dunăre până aici dacă cu ajutorul lui Dumnezeu pot să învăț limba lor.”⁵⁵

În propaganda sa iezuitul Valentin Lando, mărturisește popularitatea și „dragostea” față de preoții iezuiți din cadrul comunității catolice, sătui de preoțiieretici care îi transformau în păcătoși: „În ziua de duminică după sărbătoarea Sfintei Treimi am ținut predică și am făcut slujbă bisericească, după care toți locuitorii orașului împreună cu judele s-au dus la dinul ban, și

⁵³ Valentin Lando, *România și propaganda catolică în Banat*, în *Călători străini*, III, p. 120.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 121.

⁵⁵ *Ibidem*.

în fața lui au declarat că nu mai vor să aibă un preot eretic, nici să plătească pentru el. Doar opt nobili vor un preot eretic. Domnul ban i-a trimis la principe. Iar acum judele orașului și tot senatul (Consiliul orășenesc) au trimis doi nobili de seamă la principe să-l alunge pe eretic, pe care nu-l vor vedea nicicum.”⁵⁶

Instigarea populației prin cuvintele iezuiților se pare că a avut de asemenea succes, în obligația de eliminare a pericolului protestant și de manipulare a celor mai importante clase sociale, burghezia nobilimea sau însuși domnul, care trebuia să fie folosită în activitățile de educare a iezuiților.

La prima vedere putem să afirmăm că educarea în spirit catolic poate că nu era nocivă pentru populația a cărei gândire era încă „naivă”, însă tocmai neștiința era încântarea misionarilor iezuiți și a câștigării încrederii principilor și domnilor pentru a se dispersa. Societatea lui Iisus s-a dovedit a fi foarte activă în Transilvania și Moldova din toate punctele de vedere, dând dovadă de obediență față de stăpânul lor „etern”, papa.

În concluzie, în relatările acestor „călători străini” privind Țările Române se remarcă în mod evident misiunea iezuită fără nicio abatere de la „propria lege”⁵⁷, cu înființarea de colegii și de predare a catehismului, asta fiind atracția principală în Transilvania și Moldova pentru populație, atât cea săracă cât și cei nobili, dar și raporturile către Superior al căror rol era de a prezenta situația în care era afectată zona de protestantism dar și activitatea iezuiților în procesul de reconvertire.

Bibliografie:

Izvoare și instrumente de lucru:

Călători străini despre Țările Române, vol. II., volum îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică, București, 1970, pp. 479-571.

Ibidem, vol. III., 1971, pp. 120-283.

Ibidem, vol. V., f. a., pp. 275-507.

Encyclopedia of the Renaissance and the Reformation, Revised Edition, Jennifer, Speake, Thomas, G. Bergin, Publisher Facts on file, New York, 2004, p. 123.

Lucrări generale și speciale:

Chelaru, Rafael-Dorian, *Raporturile dintre Domnie și Compania lui Iisus în Moldova. Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, apud <http://www.arhivelenationale.ro/> p. 145.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Edmond Paris, *Istoria secretă a iezuiților*, pp. 18-19, apud <http://www.scribd.com/doc/14097719/Istoria-Secreta-a-iezuiților>: Ignatius de Loyola către novicii săi: „Oamenii sunt absorbiți în întregime de interese trecătoare, așa că nu trebuie să le mai vorbim prea apăsător despre sufletele lor: asta ar fi ca și cum a-I arunca cârligul fără momeală”.

Hajdeiu-Petriceicu, Bogdan, *Istoria toleranței religioase în România*, edițiunea a II- a revedută și adausă, Editura Tipografia Lucrătorilor Asociați, București, 1868, pp. 35-46.

Idem, *Clujul Academic: Începuturile universității napocensel apud* <http://beta.cluj4all.com/file-din-istoria-clujului-si-transilvaniei/>.

Iorga, N., *Istoria bisericii românești și al vieții religioase a românilor*, volumul I., Editura Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii-de-Munte, 1908, pp. 189-193.

Lupaș, Ioan, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Editura și tiparul tipografiei arhidiecezane, Sibiu, 1918, pp. 35-46.

Mârza, I., *Aspecte din istoria învățământului la Alba-Iulia (secolele XVI-XVIII)*, apud http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales

Paris, Edmond, *Istoria secretă a iezuiților*, apud <http://www.scribd.com/doc/14097719/Istoria-Secreta-a-iezuitilor>

Periș, Lucian, *Prezențe catolice în Transilvania, Moldova și Țara Românească (1601-1698)*, (ed. Ovidiu Ghitta), Blaj, 2005, p. 229.

Pop Ioan-Aurel, *Istoria Transilvaniei medievale: De la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, apud <http://www.scribd.com/> p. 237.

Thompson R. W., *The footprints of the Jesuits.*, Cincinnati: Cranston & Curts New York: Hunt & Eaton, 1894, p. 44.

Tóth István Gyorgy, *Missions and Missionaries among the Csángó Hungarians in Moldova in the 17th Century* .p. 142., apud http://epa.oszk.hu/00400/00463/00007/pdf/140_toth.pdf

Adina GINGHINĂ*

**EXPERIENȚA CARANTINEI DUNĂRENE
ÎN TEXTELE CĂLĂTORILOR STRĂINI**

***The Danube Quarantine in the writings
of foreign travellers***

Abstract:

The original writings of several foreign travellers who visited the Romanian Principalities provided us with important information about the Danubian quarantine established at the mouth of the Danube (or in Dobruđja) in the 19th century. The works of David Urquhart, Henri Abdolonyme Ubicini, James Henry Skene, Adolphe Joanne, P.D. Holthaus, Valentine Mott, as well as the writings of Karl Otto Ludwig von Armin included in the series of foreign travellers about the Romanian Principalities in the 19th century, managed to portray the manner in which the quarantine was organized and how disinfection measures were applied to both people and goods.

Keywords: Romanian Principalities, Danube river, quarantine, foreign travellers, 19th century.

*

Începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea asistăm la un pelerinaj al unor călători, pictori și desenatori străini, atrași de pitorescul și „exoticul” Principatelor Dunărene. Frumusețile naturii cu munții și codrii seculari, hanurile și curțile boierești cu cerdace largi, popasurile de poștă, cârciumile, mănăstirile și bisericile au constituit tot atâtea repere pentru călătorii străini dornici de a redescoperi zona carpato-dunăreană. N-au scăpat penelului sau peniței frumoasele veșminte populare românești, mai ales cele femeiești, care variază de la un județ la altul; costumele surugiilor și dorobanților, sarițele ciobanilor, dar nici preocupările de zi cu zi ale oamenilor de rând.

Trebuie spus că cei care ne vizitau țara în prima jumătate a secolului al XIX-lea și au lăsat note de călătorie erau diplomați, ofițeri, negustori, oameni de știință, misionari sau chiar călători „profesioniști” care trăiau din vânzarea articolelor pline de impresii de călătorie. Contextul istoric ce i-a atras și mai tare pe aceștia către țara noastră și în special la Galați, acest port la Dunăre extrem de profitabil pentru comerțul vremurilor, a fost tratatul de la Adrianopol, care a deschis barierele comerțului în această zonă. Cum Galații erau și în acea perioadă un mare port la Dunăre și un punct important în ruta Viena-Constantinopol, mulți străini s-au perindat pe aici și au cules informații.

Din relatările călătorilor străini la mijlocul secolului al XIX-lea putem extrage informații foarte utile despre orașele Galați și Brăila și evenimentele ce se petrec aici. Datorită faptului că această regiune era punct de demarcație, numit carantină, de care nu puteau trece persoanele infectate cu ciumă sau holeră, călătorii străini țin să descrie în amănunt modul în care erau implementate aceste măsuri asupra navelor și persoanelor.

Unul dintre călătorii străini care au vizitat regiunile riverane Dunării a fost cunoscutul publicist Jean Henri Abdolonyme Ubicini. Acesta era un mare admirator al românilor, considerând România a doua sa patrie. În timpul revoluției de la 1848 acesta a participat activ la evenimente, iar după părăsirea Țării Românești a rămas în relații foarte bune cu o serie de personalități române, susținând ori de câte ori avea ocazia cauza Principatelor Române.

În una din scrierile sale, Ubicini descrie în amănunt experiența sa referitoare la carantină. Odată ajuns la Giurgiu acesta este supus unui amplu proces de dezinfectie pentru a evita răspândirea teribililor viruși care făceau ravagii în acea perioadă¹. În scrisoarea adresată unui prieten, călătorul relatează experiența sa, destul de neplăcută avută în regiunea dunăreană. Scrisoare începe prin descrierea modului în care se face dezinfectia obiectelor personale a indivizilor. Aceste obiecte sunt colectate în momentul intrării în incinta carantinei și supuse unei perioade de 24 de ore de curățare cu abur de terebentină. Pentru a evita furtul obiectelor, un angajat al lazaretului de la Sulina realiza o listă amănunțită cu toate lucrurile aparținând persoanei aflate în carantină. Pe lângă descrierea modului de curățare a lucrurilor, călătorul schițează foarte amănunțit și locurile unde sunt ținute persoanele supuse acestui proces sanitar. Spațiile sunt creionate ca fiind foarte săracăcioase, prost utilate și lipsite de orice confort².

Un alt călător care relatează impresiile sale referitoare la orașul Galați și în consecință la carantină este James Henry Skene, însărcinat cu atribuții comerciale și diplomatice la Constantinopol și în Siria. Acesta povestește modul în care se realiza carantină „aici am fost primit de directorul Carantinei și închis pentru patru zile într-o cameră a lazaretului: dar nu puteam nici măcar intra în această mică închisoare fără să trecem prin barbarul proces de *spoglio* care constă în a-ți lăsa garderoba suspectă în mâinile temnicerilor, spre a fi aerisită, în vreme ce alte haine, mai curate, îți sunt puse la dispoziție de ei”³.

Prin intermediul discuțiilor sale cu angajații carantinei, Skene reușește să afle părerea acestora cu privire la problemele sanitare de pe fluviu. Acesta scoate în evidență, cu vârf și îndesat, că sistemul rusesc de carantină la Dunăre nu are alt obiectiv decât acela de a verifica

* Masterandă anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*.

¹ Henri Abdolonyme Ubicini, *La Turquie actuelle*, Editura L. Hachette Cie, Paris, 1855, p. 213.

² *Ibidem*, p. 214.

³ James Henry Skene, *The frontier lands of the Christian and the Turk*, vol I, Editura Clay Printer, London, 1853, p. 14.

corespondența care trece Dunărea pentru a trimite raportul la București⁴. Acest fapt este suficient pentru a scoate în evidență felul în care Rusia își arogă puteri în Principate. Un cordon sanitar a fost implementat de-a lungul malului stâng al Dunării, iar prin Tratatul de la Adrianopol, Rusia a primit dreptul de a coopera într-o măsură la organizarea sa. Acum acest drept este exercitat într-un mod care îl sustrage de sub controlul guvernului local și-l transformă într-o serie de birouri de poliție cu închisori aferente pentru o mai mare eficiență a operativității, operativitate care, deși admirabil condusă ca sistem de supraveghere și spionaj politic, este, din anumite puncte de vedere, în contradicție cu principiile generale ale stabilimentului carantinei.

Astfel persoanele ce sosesc în țară de pe malul drept al fluviului sau de la sud, de pe Marea Neagră, sunt ținute în totală reclusiune pentru patru zile - oficial pentru a efectua carantina, dar în realitate în scopul de a îndeplini cea mai atentă cercetare: toate hârtiile pe care le-ar putea avea asupra lor sunt consultate, sub pretextul fumegării, în ciuda faptului că aceste hârtii îndeplinesc carantina împreună cu posesorii. Această necuvenită intruziune este tolerată neavând parte de nici o sancțiune, de nici o revendicare legală; iar prinții par a se considera obligați a fi de conivență cu aceasta, la fel ca și cu multe violări ale rușilor, care au această viziune nouă asupra legitimității modului de a garanta tratatele⁵.

Literat, geograf și călător francez, Adolf Laurent Joanne a fost fondatorul, în 1843, împreună cu doi apropiați ai cunoscutei publicații „L'Illustration”. A călătorit în cea mai mare parte a țărilor din Europa și a publicat numeroase lucrări despre oamenii întâlniți și despre locurile vizitate. Cu prilejul acestor călătorii acesta a vizitat și spațiul locuit de români, dar grăbit de vremea rea, cere se instalase deja, a parcurs drumul din Rusia până la Iași aproape fără oprire. După câteva zile de ședere în capitala Moldovei, s-a îndreptat spre București, iar de aici la Giurgiu unde ia contact cu măsurile sanitare implementate în această regiune.

Călătorul francez relatează modul în care funcționează carantina. Fiecare principat are un comitet sanitar însărcinat cu sănătatea publică și menținerea carantinei. El este alcătuit dintr-un comitet medical și un comitet director. Moldova nu are decât o carantină în portul Galați. Valahia are unsprezece. Fiecare carantină are directorul său, medicul său, femeia să pentru curățenie și traducătorul său. În afara acestor carantine sunt stabilite, din loc în loc, pichete formând un cordon sanitar, alcătuit în Valahia din șase țărani și șase soldați; în Moldova, din doi cavaleriști și doi infanteriști. Valahia număra 217 pichete în timp ce Moldova deținea 15, pe distanță de 142 de ore⁶.

Carantina este împărțită crescător în patru, opt, șaisprezece și douăzeci și patru de ore. La sosirea pasagerilor se iau următoarele măsuri:

⁴ *Ibidem*, p. 15.

⁵ *Ibidem*, p. 17.

⁶ Adolphe Joanne, *Voyage illustré dans les cinq parties du monde en 1846, 1847, 1848, 1849*, Editura Armand-Aubrée, Paris, 1850, pp. 112-113.

pasagerii de pe același vas sunt duși într-o afumătoare unde se dezbracă de haine, rămân în izmene, iau pe ei o haină de casă și în picioare pantofii pe care îi primesc de la administrație, doar dacă ei nu au timp și preocuparea de a trimite, cu douăzeci și patru de ore înainte, haine de schimb. Sunt conduși în camerele care le-au fost destinate, iar după douăzeci și patru de ore asta le sunt aduse hainele⁷.

Cât despre carantina mărfurilor, aceasta se face astfel: 1. Pentru ulei, icre negre, măsline, pește și fructe se supun scufundării în apă; 2. Pentru stofe, se face purificarea prin fum cu acid muriatic sau prin expunerea la aer: mătasea opt zile, bumbacul șaisprezece zile, lâna douăzeci zile și lâna brută treizeci și patruzeci și două. Hârtiile sunt afumate timp de șase ore, iar banii, bijuteriile sunt trecuți prin oțet [...]⁸.

Călătorul german, P. D. Holthaus, croitor de meserie, a întreprins mai multe călătorii în teritoriul locuit de români începând cu anul 1830. În 1843-1844, întorcându-se din Orient, a călătorit pe mare și apoi pe Dunăre, trecând prin Sulina, Tulcea, Galați, unde avea să trăiască experiența carantinei, descrisă în lucrarea sa cu lux de amănunte. Holthaus povestește: „După ce am debarcat, am primit de la un inspector al carantinei un bilet pentru a fi internați în clădirea acesteia, care se afla la un sfert de ceas depărtare [...]. La carantină am fost conduși îndată într-o cămară pentru afumat iar animalele au fost duse într-o menajerie. Lucrurile noastre au fost desfăcute toate, înregistrate, așezate pe un fel de polițe și au fost afumate toată noaptea. Am dormit noaptea lângă animale în șopron. Unora li s-a dat o locuință mai bună iar alții dimpotrivă s-au întins afară. În dimineață următoare a trebuit să ne dezbrăcăm toți în fața ușii, în aer liber, apoi ni s-a îngăduit să ne îmbrăcăm cu hainele afumate și să împachetăm la loc celelalte lucruri ale noastre. De astă dată ni s-au dat odăi; m-am dus împreună cu un grădinar francez într-un local unde, în camerele alăturate, se aflau numai evreii [...]. Clădirea carantinei, înconjurată cu un zăplaz de scânduri la poarta căreia stă de gardă un moldovean, are cu totul 16 curți și 32 de odăi. În mijloc se afla un turn de lemn pe care flutura zilnic, între orele 8-12 dimineață și între orele 4-8 după amiază steagul Moldovei, roșu și albastru-vinețiu. După prânz ne-am putut plimba cu paznicul până la Dunăre. De altfel, eram la arest. Primeam mâncare de la cantinieri care se lăsau plătiți destul de mult. După 7 zile, anume pe 20 mai, ni s-a dat drumul dar a trebuit să plătim înainte câte 19 piaștri pentru paznici și 3 piaștri pentru afumat și o rublă de argint sau 15 piaștri pentru odăi. Am mai căpătat la birou o adeverință cu privire la șederea noastră la carantină și a trebuit să declarăm sub semnătură proprie că fusesem mulțumiți cu tratamentul - deși nu prea eram de acord”⁹.

⁷ *Ibidem*, p. 119.

⁸ *Ibidem*, p. 120.

⁹ P. D. Holthaus, *Wanderings of a journeyman tailor through Europe and the East during the years 1824 to 1840*, Editura Longman, Brown, Green and Longman, Londra, 1844, p. 99.

Medicul american Valentine Mott a efectuat, între 1834-1841, un lung voiaj prin Lumea Veche și Orient, ale cărui impresii au fost publicate în lucrarea *Travels in Europe and the East (1842)*. Doctorul Mott ajunge în ținuturile românești în 1841, după ce vizitase Constantinopolul. Mott parcurge întreg traseul al Dunării de Jos și al celei mijlocii, pătrunzând cu vaporul din Marea Neagră, pe la Sulina, până la Orșova – unde face zece zile de carantină regulamentară și de la Porțile de Fier până la Viena, unde debarcă. Informațiile oferite de medic referitoare la carantină sunt destul de sumare și se rezumă la observarea cordonului sanitar care picheta țărnul românesc. Un lung capitol este rezervat zilelor petrecute de el în carantină și regimului la care erau supuși el și ceilalți călători. Acesta își începe relatarea: „Imediat ce am debarcat am fost duși, de la Orșova, în stil militar, la carantină, unde urma să rămână zece zile pentru a trece prin chinul dezinfectării de pestă. Ne-a amuzat foarte mult să vedem cu câtă grijă eram opriți să ne apropiem chiar și de boii care trăgeau căruța cu bagajele noastre spre stabilimentul carantinei. În momentul când ne apropiam de ei, gărzile se alarmau și făceau uz de bastoane și de puști. În limbajul acestei țări, nu eram vrednici nici măcar cu vitele să ne amestecăm fiind considerați noi înșine contaminați. Ideea generală în Răsărit este că pesta era luată, purtată și răspândită de câini, pisici și toate animalele cu blană în a căror categorie s-ar părea că sunt incluși și bieții boii”¹⁰.

Pe lângă descrierea tratamentului la care erau supuși indivizii aflați în carantină mai putem observa și o descriere a așezămintelor carantinei: „stabilimentul este la circa jumătate de milă de micul oraș Orșova și constă într-un lung șir de clădiri, înconjurate de ziduri înalte și păzite de soldați”¹¹.

Modul inuman în care erau tratați indivizii îl surprinde foarte mult pe medicul american: „Când am ajuns în curtea lazaretului, s-a arătat însuși doctorul dar cu bastonul său ne-a ținut la distanță respectabilă, considerându-ne, fără îndoială, drept mărfuri deteriorate. A atins pașapoartele noastre cu vârful bățului său atunci când i-au fost arătate pentru a le citi. Această formalitate fiind terminată am fost închiși în celulele noastre ca de închisoare; pentru că într-adevăr închisoare era. Am fost încuiați într-o singură cameră cu un om care să ne păzească și să ne slujească și nu aveam voie să facem un pas fără el în afara curții. Mai mult de atât, ferestrele erau zăbrele cu bare de fier, iar geamurile camerei unde eram eu avea în plus o rețea de sârme dincolo de bare pentru a-l împiedica pe locatar de a-și lua nepermise libertăți cu mai mulți apetisanți ciorchini de struguri delicioși care atârnavă afară”¹².

O altă povestire extreme de interesantă despre situația carantinei este cea lăsată de diplomatul prusan Karl Otto Ludwig von Arnim, un aristocrat pasionat de antichități. Sosit în principate de la Constantinopol, von Arnim

¹⁰ Valentine Mott, *Travels in Europe and the East*, Editura Harper and Brothers, New York, 1842, p. 444.

¹¹ *Ibidem*, p. 446.

¹² *Ibidem*, pp. 446-447.

găsea interesantă animația din oraș și din port, dar considera reținerea pasagerilor în carantina ca fiind prizonierat. Descrierea carantinei surprinde foarte bine partea organizatorică a acestui punct: „carantina din Galați este un stabiliment cu totul nou, din acest motiv, nu oferă deloc acele comodități de care te poți bucura în alte țări. Aflată între două coline, acostezi mai întâi într-un loc de la mal, având o lungime de circa 400 de pași și o lungime de 100 de pași, perimetrul delimitat de ambele laturi cu palisade care ajung până la Dunăre. Ajuns aici, urici puțin și ajungi într-un loc unde nu se află altceva, pe cele două laturi ale sale, decât grajduri construite din lemn. Îndată ce închizi ușa acestora, nu mai pătrunde lumina zilei. Tot aici se află poarta păzită neconținută de o santinelă. În întreg stabilimentul, nu se află decât o singură clădire mai bună decât cele amintite mai înainte. Este vorba de o casă zidită din piatră. Aceasta are la fațadă 6 ferestre și tot atâtea în partea din spate, 4 uși, câte 2 pe fiecare din părțile laterale. Fiecare ușă duce la un antreu, din care alte 2 uși te conduc una de-a dreptul la camera principal, iar cealaltă la o cămăruță aflată alături, anume în așa fel încât întreaga casă putea găzdui patru grupuri diferite de călători. Așa, iar nu altfel, se înfățișa carantina de la Galați”¹³.

Relatările călătorilor străini după cum am observat sunt foarte importante, oferind o imagine obiectivă și destul de exactă a situației sanitare la gurile fluviului Dunărea. Putem deduce că acest fenomen, ce a fost impus în principal datorită mutațiilor de ordin epidemiologic, nu a fost un fenomen ce a afectat doar populația locală ci și pe toți cei care ne-au vizitat de-a lungul timpului. Aceste persoane ce veneau în această parte a lumii atât din curiozitate, în interes personal sau reprezentând anumite state cu preocupări în regiune, plecau de cele mai multe ori cu o impresie foarte rea despre administrația ce se ocupa de carantina dunăreană. Umilințele, jignirile și tratamentul uneori inuman la care erau supuși în dorința de a li se face o dezinfecție cât mai eficientă, au determinat după cum am putut observa creionarea unor pagini negre din istorie epidemiologică a Dunării.

Această regiune deosebit de importantă pentru comerțul întregii Europe, era profund afectată de lipsa de organizare a carantinei, care afecta profund atât relațiile comerciale ale provinciilor românești cu restul teritoriilor europene cât și prezența călătorilor străini în regiune, nemulțumiți de felul în care erau tratați de autoritățile ce erau responsabile cu instituirea carantinei.

Cu toate că de cele mai multe ori întemeierea cordonului sanitar la gurile Dunării și respectarea cu strictețe a măsurilor de carantină deranjau populația atât locală cât și străină, cu siguranță aceste metode profilactice au avut și un efect benefic asupra sănătății publice împiedicând acele epidemii ce ar fi putut duce la pierderi omenești imense. Implementarea acestor reguli detaliate de peregrinii menționați mai sus au făcut ca în Principate,

¹³ Karl Otto Ludwig von Arnim, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. III, coord. volum Daniela Bușă, Editura Academiei Române, București, 2006, pp. 485-487.

comparativ cu teritoriile învecinate, numărul victimelor afectate de aceste boli să fie considerabil mai mic. Deci aceste măsuri chiar dacă uneori absurde și foarte aspre au reușit să creeze o barieră în fața a ceea ce ar fi putut însemna declanșarea unor epidemii de proporții pe teritoriul țării noastre în epoca modernă.

Bibliografie:

Joanne, Adolphe, *Voyage illustré dans les cinq parties du monde en 1846, 1847, 1848, 1849*, Editura Armand-Aubrée, Paris, 1850.

Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea, serie nouă, vol. III, coord. volum Daniela Bușă, Editura Academiei Române, București, 2006.

Holthaus, P. D., *Wanderings of a journeyman tailor through Europe and the East during the years 1824 to 1840*, Editura Longman, Brown, Green and Longsman, Londra, 1844.

Mott, Valentine, *Travels in Europe and the East*, Editura Harper and Brothers, New York, 1842.

Skene, James Henry, *The frontier lands of the Christian and the Turk*, vol. I, Editura Clay Printer, Londra, 1853.

Ubicini, Henri Abdolonyme, *La Turquie actuelle*, Editura L. Hachette Cie, Paris, 1885.

Cristian CONSTANTIN*

**INTEGRAREA COMUNITĂȚII
IUDAICE ÎN BRĂILA INTERBELICĂ**

***The integration of the Jewish communities
from interwar Braila***

Abstract:

Throughout the interwar period, the Jewish community sought to integrate into the society from Braila. From its ranks, personalities such as Michael Sebastian, S. Semilian, the Mendl, Guttman and Goldenberg families are well distinguished. They managed to excel in various fields such as: literature, journalism, trade, diplomacy and even athletics. The outcome of their unrelentless activity was the apparent smooth integration in everyday life of a multiethnic city like Braila.

Keywords: Braila, Goldenberg, Mendl, M. Sebastian, diplomacy, Hebrew, publications.

*

Istoria „poporului ales” a fascinat mereu din prisma manierei tipice societății iudaice de a-și păstra intacte religia și propriile valori și obiceiuri. În ciuda relațiilor întreprinse cu populația majoritară a orașelor în care se stabileau. Primele mențiuni la Brăila ale evreilor datează încă din veacul al XII-lea și apar datorită schimburilor comerciale întreprinse de aceștia cu localnicii.

Schimbările produse de pacea de la Adrianopol din 1829 și trecerea Brăilei sub administrația românească au constituit o cale liberă în așezarea diverselor comunități etnice în portul de la Dunărea de Jos. Pe parcursul secolului al XIX-lea au fost construite în Brăila două cimitire evreiești, tipografii cu proprietari de religie mozaică precum: A. Schawartzman, Max Frankel, Isac Harovan, sau „Case comerciale” aflate sub influența fraților Bach sau M. Landau¹. Pe lângă acestea sunt constituite și publicații locale ce aveau un caracter preponderent destinat comunității în cauză.

După prima conflagrație mondială și Declarația Balfour evreii au început să conștientizeze pe lângă mișcarea sionistă și o susținere externă din partea marilor puteri în sensul constituirii unui stat evreu în Palestina, constituit pe principii etnice², nevoia integrării în comunitățile locale. Aceștia

* Masterand anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*.

¹ Lidia Buzea, *Evreii din Brăila-istoric și destin*, în „Istros”, an XIII, nr. 17, aprilie 2006, p. 5.

² Declarația a fost făcută într-o scrisoare a secretarului pentru afacerile externe Arthur James Balfour către baronul Lionel Walter Rothschild, unul dintre liderii comunității evreiești

au găsit în Brăila un teren destul de prielnic continuării existenței lor alături de români dar și de celelalte minorități, aici un factor important jucându-l grecii. De consemnat pentru Brăila faptul că aceștia din urmă au reprezentat cea mai numeroasă populație după români dar și faptul că spre deosebire de Galați nu au existat cazuri precum „Masacrul din Galați” din aprilie 1859, atunci când evreii și grecii au produs un conflict interetnic³ mediatizat în presa vremii.

Imediat după Primul Război Mondial în Brăila locuiau 10930 de evrei, spre sfârșitul celei de a doua conflagrații mondiale cifra ajungând la jumătate⁴. Aceștia aveau diverse preocupări de la agenți comerciali și proprietari de hoteluri, case de comerț, publicații locale medici sau agenți consulari până la cârciumari sau cărăuși⁵. Integrarea lor, din acest punct de vedere, fiind realizată fără opreliști din partea celorlalți. Dintre familiile care s-au remarcat din rândurile comunității iudaice brăilene trebuie amintite familiile: Mendl, Brauer, Cohen, Goldenberg, etc. Printre proprietățile acestora numărându-se 11 hoteluri din localitate din totalul de 14, fabrici și chiar cluburi sportive⁶.

Comunitatea s-a ocupat și de construcția de școli, cum ar fi: școala de fete „Zion”, Școala confesională de Talmud Tara”, Gimnaziul „Renașterea”, Liceul Teoretic „H.L. și Netty Schaferr”⁷. Dincolo de sănătatea minții evreii din Brăila au avut în vedere și construcția de spitale proprii sau de băi comunale cu a fost cea construită în 1922 de către Lazăr Predinghes intitulată „Baia Comunității Israelite Fundațiunea Lazăr Predinghes”⁸.

În interstițiul ce face uzul acestui studiu se remarcă mai mult ca oricând apariția unor elemente de reorganizare ale comunității iudaice. Dintre acestea cele mai semnificative și totodată cele mai prezente în

britanice, declarație care urma să fie transmisă „Federației Sioniste a Marii Britanii și Irlandei”, o organizație sionistă britanică.

Declarația Balfour din 2 noiembrie 1917 a reprezentat opinia publică a guvernului Regatului Unit prin care se afirmă următoarele:

„Guvernul Majestății Sale privește favorabil stabilirea în Palestina a unui Cămin național pentru poporul evreu și își va folosi bunele oficii pentru a facilita atingerea acestui obiectiv; este de înțeles că nu se va face nimic ce ar putea prejudicia drepturile civile și religioase ale comunităților ne-evreiești existente în Palestina, sau drepturile și statutul politic obținut de evrei în alte țări”.

conform: [http://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_Balfour_\(1917\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_Balfour_(1917)), consultat la 6 Noiembrie 2011.

³ Constantin Ardeleanu, „Masacrul de la Galați” (aprilie 1859) – un episod din istoria comunității evreiești de la Galați, în *Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați*, tom VII, 2008, Galați University Press, 2008, pp. 129-146.

⁴ Ion Ursulescu, *Valori ale patrimoniului evreiesc la Brăila*, Ed. Istros a Muzeului Brăila, 1998, p. 36.

⁵ Vezi Emil Octavian Mocanu, *Negustori de cereale și armatori în portul Brăila la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Analele Brăilei”, an VIII, nr. 8, Brăila, 2007, pp. 25-51.

⁶ Vezi anexa 1.

⁷ Lidia Buzea, *op. cit.*, p. 5.

⁸ *Ibidem*.

societatea brăileană interbelică sunt cele cu un caracter sionist. În scopul detașării de obișnuitele activități de integrarea ce se petrec în cadrul conviețuirii unei comunități minoritare cu o populație majoritară și de altă confesiune adepții sionismului din Brăila au înființat școli religioase în care se studiau: limba ebraică, Tora și se încerca crearea unui sentiment puternic național. Conform publicațiilor sioniste ale vremii, apărute în Brăila, se pune cel mai des accentul pe organizarea unor conferințe la care participau personalități evreiești ale epocii cu simpatii sioniste. În cadrul acestor întruniri se discutau teme precum „Femeia în Sionism”, „Copilul profet” sau despre personalitățile mondiale ce militau pentru un stat evreu⁹. Una dintre cele mai importante surse documentare privind acțiunile mișcării sioniste, în ciuda faptului că numără doar două pagini, a rămas astăzi „Buletinul Tineretului Sionist din Brăila”¹⁰.

Una dintre preocupările frecvente ale epocii a fost lectura, iar și din acest punct de vedere, comunitatea mozaică din Brăila a dorit să-și constituie o bibliotecă proprie. O asemenea instituție a funcționat din 1912, cu o pauză ce a început timpul Primului Război Mondial și a durat până în 1923 când sub conducerea lui Mihail Sebastian s-a reluat activitatea bibliotecii, numele purtat fiind acela de „Nissim Derera”, funcționând mare parte din timp în cadrul „Colegiului Saffer” situat pe Bulevardul Cuza. În cadrul acesteia se găseau aproximativ 5000 de volume ce au putu fi citite până în anul 1945.

Anii '30 ai secolului trecut au făcut ca pe scena politică internațională să se manifeste, mai frecvent ca oricând, tendințe rasiale și ura față de evrei. În Brăila comunitatea iudaică și-a continuat existența fără mari probleme prilejuite de aceste mișcări anti-evreiești. Cu toate acestea din rândurile ei s-au ridicat personalități care au criticat vădit modul de viață și tendința evreilor de neintegrare în societatea. Cel mai cunoscut episod îl constituie publicare în 1934 de către Mihail Sebastian a romanului *De două mii de ani*¹¹. Cea care a scandalizat și a făcut atunci vâlvă a fost prefața semnată de un alt brăilean, Nae Ionescu.

În jurul acestui scandal întreținut în presa vremii de nume precum: Mircea Eliade sau I. Ludo, s-a încercat și luarea unei poziții locale de către publiciști locali. Revista literară locală „Relief dunărean”¹² a reținut atenția cu trei articole ce au ca temă problema integrării evreilor în societatea românească și tratarea problemei milenare a comunității în cauză, „De ce suferă evreii?”. Răspunsurile la aceste întrebări sunt date de către D. Costin și S. Semilian. Articolele primului dintre ei nu fac altceva decât să-i pună la colț pe Sebastian, Nae Ionescu și ideile lor. Un răspuns semnificativ l-a dat

⁹ „Buletinul Asociației Culturale a Femeilor Evreice Secția Brăila”, an I, nr. 1, Brăila, 15 Martie 1928, pp. 1-4.

¹⁰ „Buletinul Tineretului Sionist din Brăila”, an I, nr. 1, Brăila, 16 Octombrie 1931.

¹¹ Mihail Sebastian, *De două mii de ani*, Ed. Haschefer, București, 1934.

¹² Revistă culturală brăileană ce a apărut între 1934 și 1935.

Semilian în *Tipuri din Ghetto-ul Brăilean* apărut în primăvara lui 1935¹³. Aici autorul a reușit o radiografie a societății românești a deceniul în cauză.

Cel mai reprezentativ publicist evreu local interbelic a fost Solomon Savin Semilian. Acesta pe parcursul a aproximativ două decenii a întreprins o muncă editorială ce a constat în publicarea de articole ce au avut ca centru de interes aspecte privind istoria locală sau tratarea unor chestiuni ce au ținut prima pagină în epocă, gen cazul Sebastian cu „De două mii de ani”. În urma lui Semilian rămâne de referință lucrarea privind istoria presei brăilene până în 1926¹⁴.

Aceeași perioadă a adus pentru comunitatea mozaică din Brăila și șansa de a conduce două mari asociații sportive Dacia Unirea Brăila și „Prima societate de gimnastică Maccabi”. Clubul de fotbal Dacia Unirea a fost constituit în 1928 din unirea a două formațiuni locale Dacia și Unirea. În 1937 pe când echipa a promovat în prima divizie a fotbalului românesc întreprinzătorul brăilean I. Goldenberg a preluat clubul la denumirea căruia adaugă și propriul nume. După numai un an echipa la care evolua și unul dintre fiii acestuia a retrogradat în liga secundă iar investitorul evreu a abandonat investițiile și implicit din denumirea clubului a dispărut și numele acestuia¹⁵. Alte personalități din cadrul comunității mozaice brăilene care s-au implicat în sport au fost frații Leo și Zissu Guttman. Aceștia au fost instructorii de gimnastică care au patronat anii '30 „Prima societate de gimnastică Maccabi” și au publicat un cotidian local destinat sportului.¹⁶

Apropierea celui de Al Doilea Război Mondial și manifestarea tot mai puternică a celui de Al Treilea Reich pe scena internațională au condus și pentru evreii din Brăila, cetățeni germani, la apariția unor neplăceri prilejuite de apartenența la religia mozaică. În acest sens consulatul german existent în oraș a solicitat de multe ori date privind certificatele de botez ale unor cetățeni germani născuți în Brăila. Un caz ce privește o astfel de solicitare din partea autorităților germane a fost cel al lui Bențion Avram Voinov¹⁷. Consulatul german din Brăila a înaintat autorităților brăilene la 10 August 1938 o adresă prin care solicita în numele lui Voinov emiterea unui certificat de botez prin care să se ateste religia sa dar și a părinților acestuia, Avram Voinov și Rosa Voinov, născută la Weiss. Caz rămas însă incert din lipsa unor surse documentare care să permită continuarea cercetării.

¹³ S. Semilian, *Tipuri din Ghetto-ul Brăilean*, în „Relief dunărean”, anul II (1935), nr. 2, Brăila, p. 8.

¹⁴ Idem, *Istoricul presei brăilene*, Brăila, 1927.

¹⁵ Material realizat de Cristian Constantin și Ionuț Berbecaru și disponibil în format online pe: <http://cfbraila.ro/istorie.php> consultat la data de 6 noiembrie 2011.

¹⁶ „Buletinul sportiv și de informație a Primei Soc. de gimnastică și Macabi – Brăila”, editat în perioada 7 aprilie - 6 mai și 3 septembrie 1935. Informații disponibile conform: Ion Volcu, *Dicționarul presei Brăilene*, Editura Istros a Muzeului Brăila, Brăila, 2009, p. 41.

¹⁷ Conform solicitării consulatului german acesta se născuse în 20 Aprilie 1883 la Islazu în județul Brăila, o localitate limitrofă orașului Brăila interbelic. Informații la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila, fond Prefectura Județului Brăila, dosar 32/1938, f. 61-62.

Comunitatea israelită din Brăila a încercat pe tot parcursul existenței sale să participe activ la viața zilnică a comunității în care locuia dar a fost ajutată și de localnici în acest scop. Sunt reținute dese articole din presa locală ce fac trimitere la problemele internaționale ale evreilor. Cotidianul local „Expresul” din 30 octombrie 1930 prezenta numeroase date referitoare la situația internațională a evreilor adăugând pasaje din Declarația lui Arthur James Balfour din 1917. Se arătau pe parcursul a două coloane semnate de Nicu Cioroiu chestiunile care ar trebui să stea la baza constituirii statului evreu din Palestina ca un loc de stabilire a tuturor evreilor din lume nu numai a celor care se găseau la acea oră în teritoriul respectiv. La acestea se adaugă și comentarii la pozițiile luate de guvernele străine la discuțiile privind rezolvarea chestiunii evreiești¹⁸.

Pentru reprezentanțele consulare străine prezente la Brăila statele în cauză au ales de multe ori ca să fie reprezentate de localnici. Belgia, Norvegia și Suedia au hotărât ca pentru această funcție să numească membrii ai familiei de origine iudaică Mendl¹⁹.

Din anunțurile de la *Mica Publicitate* prezente în paginile cotidienele brăilene dar și a revistelor literare interbelice se pot observa numeroasele: cabinete medicale, restaurante, ateliere de reparații, magazine, societăți culturale, bănci ce aparțineau comunității iudaice.

Se poate afirma că pe parcursul existenței unui climat propice dezvoltării libere a oricărui individ Brăila a putut beneficia dar a și fost casă pentru o comunitate numeroasă de evrei care au desfășurat cele mai diverse activități fără a cunoaște opreliști din partea localnicilor sau a autorităților locale. Integrarea comunității iudaice printre majoritari s-a realizat tocmai prin participarea directă la viața cotidiană a orașului. Cele arătate mai sus demonstrează existența unei strânse legături între evrei și localnici nefiind vorba de o izolare a minoritarilor într-un ghetto.

Bibliografie:

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila:

Fond Prefectura Județului Brăila.

Emil Octavian Mocanu, *Negustori de cereale și armatori în portul Brăila la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în, „Analele Brăilei”, an VIII, nr. 8, Brăila, 2007.

Buletinul Asociației Culturale a Femeilor Evreice Secția Brăila”, an. I, nr. 1, Brăila, 15 Martie 1928.

Constantin Ardeleanu, „Masacrul de la Galați” (aprilie 1859) – un episod din istoria comunității evreiești de la Galați, în, Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați, tom VII, 2008, Galați University Press, 2008.

¹⁸ „Expresul”, an XXV, nr. 425 (seria a IV-a), Brăila, joi 30 Octombrie 1930, p. 1.

¹⁹ Mocanu, *op. cit.*, pp.35-40.

„Buletinul Tineretului Sionist din Brăila”, an. I, nr. 1, Brăila, 16 Octombrie 1931.

Lidia Buzea, *Evreii din Brăila-istoric și destin*, în, „Istros”, an XIII, nr. 17, aprilie 2006.

„Expresul”, an. XXV, nr. 425 (seria a IV-a), Brăila, joi 30 Octombrie 1930.

Semilian, Solomon Savin; *Tipuri din Ghetto-ul Brăilean*, în, „Relief dunărean”, anul II (1935), nr. 2, Brăila.

Idem, *Istoricul presei brăilene*, Brăila 1927.

Sebastian, Mihail; *De două mii de ani*, Editura Haschefer, București, 1934.

Ursulescu, Ion; *Valori ale patrimoniului evreiesc la Brăila*, Ed. Istros a Muzeului Brăila, 1998.

Volcu, Ion; *Dicționarul presei Brăilene*, Editura Istros a Muzeului Brăila, Brăila, 2009.

<http://cfbraila.ro/istorie.php>.

[http://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_Balfour_\(1917\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_Balfour_(1917)).

Anexe:

Anexa 1:

Hoteluri din Brăila interbelică aflate în
proprietatea unor familii de evrei:

Nr. crt.	Denumire Hotel:	Nume proprietar:
1	Bulevard	Isac Ignat
2	Bristol	F. Cohn
3	Bulgaria	I. Gotlieb
4	Carol	M. Sercus
5	Concordia	L. Lovensohn
6	Hich-Life	Osias David
7	Petersburg	A. Berger
8	Regal	A. Druker
9	Splendid	David Emanoil
10	Traian	I. Feinstein
11	Mincu	Frații Mincu

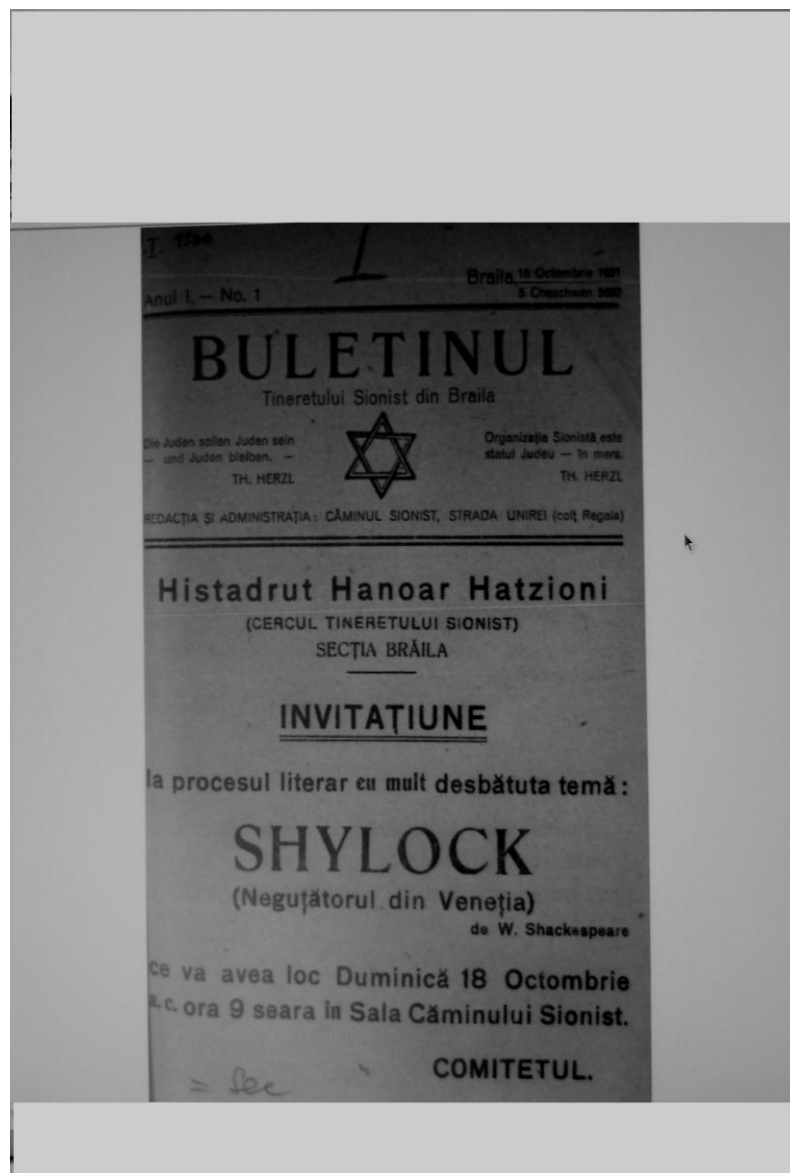
Anexa 2:

Rabini care au activat în Brăila între cele două războaie mondiale:

- 1) Israel Margulies, 1906-1923.
- 2) Moise Mehr, 1906-1930.
- 3) Mayer Thenen, 1930-1940.
- 4) Michel Dobraschin, 1932-1954.

Anexa 3:

revista evreiești din Brăila: „Buletinul Tineretului
Sionist din Brăila”²⁰

²⁰ „Buletinul Tineretului Sionist din Brăila”, an I, nr. 1, Brăila, 16 octombrie 1931, pp. 1-2.

BOLETINUL

Biblioteca Nordau-Dererea (Sala Căminului Sionist), îmbogățită în ultimul timp cu toate noutățile literare, e deschisă publicului cititor de 3 ori pe săptămână :

Marți dela 7 — 9 seara
Joi „ 6 — 8 „
Duminică „ 10 — 1 a. m.

Domnii cititori ai Bibliotecii Nordau-Derera care n'au remis cărțile luate de maximum două săptămâni, sunt cu insistență rugați să le remită. În caz contrar, vom aviza organele de resort.

COMITETUL.

Părinți !

Trimiteți copii la cursurile de istorie, literatură și limba ebraică ce se vor ține în mod gratuit de către profesori rutinați în Sala Căminului Sionist.

Tip. „Victoria”-Periman, Strada N. V. Perlea No. 91 — Braila

Corina BUȚEA*

**INTERVIU CU GRIGORE CIOBICĂ – PREȘEDINTELE
ASOCIAȚIEI FOȘTILOR DEȚINUȚI POLITICI,
FILIALA BRĂILA**

***Interview with Grigore CIOBICĂ- President of the
Association of former Political prisoners of Braila***

Abstract:

Testimonies that are transmitted through oral tradition assist historians in their struggle to reveal the past. Particularly, in this case, it manages to reveal the anguish and suffering that was subjected to people during the communist period. Individual or collective memory cannot be considered a less reliable source than other historical sources. As long as a witness is still alive, the historical facts must be reviewed and taken into account. The interview that targets Grigore Ciobică manages to prove this fact.

Keywords: communism, political prisoners, memoir, Grigore Ciobică.

*

După căderea comunismului și revenirea la democrație principala preocupare a istoricilor a fost să arate lumii ce a însemnat comunismul, să identifice etapele represiunii, să dezvăluie condițiile de exterminare a deținuților politici, să descopere toate componentele sistemului concentraționar românesc. Datorită numeroaselor informații care încă nu au fost scoase la iveală, problema sistemului concentraționar românesc nu este încă definitivată, ea fiind în prezent cercetată și documentată. În mare măsură, informațiile despre aceste unități carcerale provin din memorialistică. Foștii deținuți politici au început să își publice memoriile fapt deosebit de important în cercetarea istorică, deoarece acestea au oferit informații de primă-mână privind detenția, chiar dacă le sunt specifice un puternic caracter subiectiv.

Regimul comunist a fost un regim al terorii, al represiunii care și-a văzut numai propriul interes, călcând peste oameni, peste vieți omenești numai pentru a ajunge la putere și a se menține în vârf. Victimele lui au fost atât directe, cei care au cunoscut ce a însemnat detenția din acea perioadă, cei care au murit în închisori și lagăre de muncă dar și indirecte, în memoria colectivă a poporului român care în continuare nu poate trece atât de ușor peste ce a însemnat regimul comunist pentru națiunea română.

* Masterandă anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*.

În cele ce urmează veți citi un interviu realizat cu președintele asociației foștilor deținuți politici din Brăila, Grigore Ciobică. S-a născut la 10 februarie 1940, în comuna Cimisia, județul Tighina, URSS, fiu al lui Ion și Vera. Tatăl era subofițer jandarm, detașat în Basarabia iar mama casnică. A făcut clasa I în comuna Movila Miresii unde tatăl era cu serviciul (1947)- șef de post de jandarmi. Tot în 1947 tatăl demisionează din armată și se stabilește în Brăila. Din clasa a II-a până la liceu le-a făcut la Brăila. A absolvit liceul Bălcescu întrerupt și reluat după pușcărie. În 1958 a avut loc arestarea și în 1964 eliberarea. După eliberare a terminat liceul și a absolvit (1966-1971) facultatea de Agronomie din București. A fost încadrat la IAS Siliștea județul Brăila, unde 35 de ani a prestat munca de inginer dintre care 3 ani a fost director de IAS. Din 1990 a deținut funcții în cadrul Asociației Foștilor Deținuți Politici din Brăila de la consilier până la vicepreședinte iar din 2010 este președinte al Asociației.

INTERVIU CU GRIGORE CIOBICĂ:

Realizator: Buțea Corina

Data înregistrării: 18.03. 2011

Data prelucrării: 12.05. 2011

Transcriere: Buțea Corina

Conținut: Grigore Ciobică despre detenția sa politică în penitenciarul de la Galați și în lagărul de muncă de la Grădina

Care a fost motivul arestării?

Suntem în anul 1958, primăvara, moment deosebit pentru întreaga Românie deoarece trăiam plecarea rușilor, pleca armata sovietică eliberatoare. Pentru treaba asta, multor români le-au trebuit să aleagă în două direcții: unii au mers pe direcția impusă de armatele sovietice iar alții, cei mai puțini, au fost cei care s-au opus venirii rușilor și au crezut că momentul în care puteau să-i lovească era tocmai momentul când se retrăgeau. Românii, puțini la număr au considerat în momentul 1958 că este timpul în care se pot lovi cei care ne-au adus pe tancuri comunismul. Din perspectiva acestui lucru pot să amintesc că în 1956 am avut deja o contrarevoluție în Ungaria care a deschis definitiv calea spre o nouă eră - era în care comunismul poate fi lovit și chiar înfrânt. Dovadă că, dacă Europa ar fi reacționat pozitiv la lovitura dată comunismului în Ungaria, în sensul de a sprijini politic această acțiune, ar fi fost de la început comunismul dărâmat. Cum niciun stat apusean nu a luat parte, nu a luat o decizie politică față de acest eveniment, ne-am trezit foarte simplu, tancurile rusești au trecut prin sânge și oase tot ceea ce a însemnat prima rezistență în istoria comunismului contra lor. Anul 1958 ne-a adus din nou în plan dorința noastră, a celor puțini de a scăpa de ruși. În acest sens mulți dintre tinerii noștri, oameni în vârstă au reacționat într-un anumit fel.

Cât mă privește pe mine și cei cu care am fost în organizație, am zis că ar fi momentul să facem ceva, deși eram doar la 18 ani, să scriem ceva împotriva lor. Îmi amintesc de sloganul „Rușii în Rusia” era pe buzele tuturor elevilor. Atunci în 1956, menționez că înaintea revoluției din Ungaria noi am constituit o primă organizație dar ne-am oprit speriați și surprinși de faptul că undeva în Ungaria în timpul contrarevoluției au venit rușii și au sfârtecat-o, și atunci teama a fost mare. Atunci ne-am oprit în gândirea noastră și în demersurile noastre practice dar am revenit asupra acestei probleme odată cu plecarea rușilor când am zis „Acum e momentul!”. Din acel moment ne-am poziționat pe o anumită latură și anume aceea de a ne exprima: împrăștiere de manifeste, momente pe care să le alegem tocmai la sărbătorile partidului de la guvernământ PMR și atunci îmi amintesc că în lunile februarie-martie-aprilie am gândit și pregătit niște manifeste care trebuia să le aruncăm cu ocazia zilei de 1 mai ori noi am fost arestați pe 23 aprilie, deci cu vreo 7 zile înainte, singurul lucru e că din cei 6-7 oameni cu care am vorbit au avut rețineri totale rămânând în centrul acțiunii doar 3 oameni, cei care am fost și arestați.

Puteți descrie momentul arestării?

Arestarea s-a produs simultan pentru noi, neștiutori totali în materie de arestări și comploturi, probabil pentru că nu este în firea românului să comploteze, n-am avut nicio experiență, ne-au luat ca din oală și ne-am trezit pe 22-23-24 aprilie că ne-au arestat pe cei 3 care practic am încheiat cea de-a doua organizație „Vulturul negru” prima a fost numită „Bătrâna carapace”. Acum ce pot să spun eu, în momentul arestării mele era 23 aprilie 1958, eram la seară, m-am trezit în sala de clasă, menționez că am avut deja presimțirea cu 2 zile înainte că suntem filati și observați, timp în care am fost prudenți și am reușit să distrug tot ceea ce compusesem cu privire la 1 mai care trebuia să fie peste 7 zile așa încât în seara acelei zile la percheziția de acasă nu s-au mai găsit decât foițe arse în sobă pe care anchetatorii le-au scos din funingine și din care se mai putea recupera câte ceva astfel încât datorită focului au ieșit la iveală, pentru că iar repet nu suntem un popor de complotiști, un complotist notoriu trebuia să ardă, să vadă cu ochii ce se întâmplă acolo, dar noi am pus pe foc foile dar nu am mai controlat focul și ne-am trezit că s-au păstrat destule fragmente din ce am scris noi acolo, așa încât le-a fost suficient să descopere ce am scris. Este adevărat că manuscrisul adevărat, unul dintre discursurile care ar fi trebuit să le producem noi în mulțime, acela a fost distrus total, ars încât nu a rămas decât titlul pe care l-au exploatat, titlu care s-a chemat „Doamnelor și domnilor” așa era intitulat discursul și asta a fost act acuzator la care s-au mai adăugat și alte părți componente ale tuturor manifestelor care erau scrise acolo. Vă dați seama că în noaptea, în seara respectivă, am plecat de la liceu arestat, nu am știut că vor fi arestați și ceilalți 2 colegi ai mei.

Cum s-a desfășurat ancheta?

Am intrat în anchetă la Securitatea din Brăila, unde am stat o noapte, în aceeași noapte sau a doua noapte am fost acasă la percheziție, îmi

amintesc stăteam în cartierul Radu Negru. Era mașina plină, un singur deținut dar în mașină erau cel puțin 10-12 milițieni de toate categoriile iar când am coborât din mașină la colțul străzii care se găsea în partea de sud erau cel puțin 20 de milițieni, la colțul din partea vestică cel puțin 20 pentru că așa cum au fost și întrebările și ancheta în sine erau informați tovarășii care ne-au arestat, respectiv anchetatorii care trebuie să justifice prezența și acțiunea lor, ne întrebau de desanturi aeriene, americani, anglo-americani, că aveam telefoane fără fir, vă dați seama un arsenal întreg de armament, materiale, informații care ar fi trebuit să fie găsite le mine, ori nu s-a găsit nimic la percheziție decât acele resturi de manuscrise care trebuiau aruncate de 1 mai. După noaptea petrecută la Securitatea din Brăila am fost dus la Galați aici desfășurându-se ancheta. Singurul lucru care am fost inspirat să-l fac a fost să număr până la 10.000 sau 50.000, nu îmi amintesc, știu doar că în clipa în care am fost dus în mașină cu ochelari prin care să nu vezi nimic, am început să număr nu mai știu până la cât, oricum o cifră incomensurabilă, și abia când am ajuns în celula unde am fost găzduit și am pus întrebarea unde suntem, colegul de celulă a spus că suntem în Securitatea de la Galați. La Galați primul lucru a fost ancheta, repet nu am știut niciodată, nu am fost informat, nu am știut modul de reacție și atunci securiștilor le-a fost foarte ușor să asculte și să descopere adevărul. În ceea ce mă privește am recunoscut de la început ce am făcut, am fost speriat de la început și știam că putem să primim ani grei de pușcărie dar nu mă așteptam ca reacția anchetatorilor să fie dură, ce am văzut după 40 de ani în dosarul de anchetă nu corespunde adevărului, momentelor în care am fost bătut să recunosc niște probleme dar sunt într-adevăr pagini semnate de mine.

Ei probabil că în metoda lor de a lucra cred că au ascuns anumite momente din anchetă, urmând ca un dosar cu toate paginile de anchetă să aibă cursivitate, numai că aceste momente erau din când în când inserate încât să pară un tot unitar, de exemplu luni, marți, miercuri mă anchetau liniștit despre acele probleme, venea vineri și sâmbătă cu scandal despre desanturi aeriene, armament, relații cu spioni pentru care eram bătuți cum nu se mai poate și surpriza mare era și mai grozavă când anchetatorul era în fața ta și țipa și striga și tu erai cu atenția mărită la el să vezi ce năzbâții mai întreabă și după aia un alt ciomăgaș al securiștilor intra desculț, în ciorapi, și îți trăgea cu ceva, ori un pumn sau doi după cap sau din lateral sau cu o cravașă din aia puternică, te lua prin surprindere și pur și simplu te bloca.

Când eram atent la întrebarea cu americanii, unde și cum parașutează spioni, ăla venea și te lovea dintr-o dată, te bloca și vrând-nevrând ori spunea vreo prostie ori spunea ce vroia el.....„aaa, deci acolo aveai legătură”, vă dați seama iar că repet nu suntem o națiune cu arma în mână, cu procese în minte și în gură și atunci neștiind cum să reacționezi, fiecare a reacționat după momentul respectiv, care a fost decisiv. A spune că securistul a stors de la mine tot ce a vrut este impropriu, a spune că eu am dat securistului numai prostii iar e impropriu pentru că nu am știut cum să resping sau să accept anumite idei puse de securist.

E adevărat că acest domn care se afla în fața mea avea experiență, eu nu aveam nicio experiență și atunci sigur că de la început se pot manifesta anumite greșeli din partea mea sau anumite rezerve care ulterior m-au costat enorm, pentru că a avea rezerve față de întrebări asta însemna bătaie, lipsă de mâncare, supunere la teroare prin lipsă de mâncare, lipsă de apă și în același timp unul din factorii determinanți în anchetele comuniste era acela că în toate celulele noastre erau dinainte plasați informatori, care prezenți sub chipul celui mai desăvârșit om care te compătimea, cum ai intrat acolo te făcea să te deschizi sufletește așa încât aproape toate declarațiile erau cumulate de anchetatori înainte ca eu să ies la anchetă.

Îmi puteți detalia activitatea informatorilor?

Îmi amintesc de unul dintre cei mai desăvârșiți turnători pentru mine a fost persoana care s-a chemat Economu din Galați, un tip care m-a impresionat de la început de cum s-a agățat de mine și a început să îmi spună cât este el de anticomunist încât în orele și zilele cât am stat în anchetă așa de bine și-a jucat rolul încât mai târziu analizându-mi întrebările și răspunsurile mele de-a lungul celor 3 luni de anchetă mi-am dat seama, când am constatat că anchetatorul pune aproape aceleași întrebări cu cele din cameră și de foarte multe ori mi-am dat seama că răspunsurile date informatorului în celulă trebuie să le repet în fața anchetatorului. Așa că mare specialitate în privința unui ofițer de securitate la ora aceea nu se cerea, ei aveau probabil experiența NKVD-ului, a tuturor acestor forme avansate în anchete încât pentru unul ca mine era simplu să găsească metode de a mă ancheta fără a fi supus la mari sacrificii fizice, care au fost bătăi la nivelul capului, în special a feței, la nivelul feselor și lipsa de mâncare și nesomn.

Anchetele durau 7-10-15 ore, te lăsau 3-4 ore pe scaun, anchetatorul se ducea să bea cafeaua, venea altul, aceleași întrebări, și de aici stăteau în anchetă 10-15 ore, te sleiau total, rămâneai ca o scândură uscată și te trimitea în celulă unde te aștepta o zeamă rece, o apă puțină și aia spălăcită, să te plângi nu aveai cui, singurul care venea în ajutorul tău era informatorul care avea timp și era bine instruit ce întrebări să-ți pună și cum să le pună ca să intre pe sub pielea ta. Trebuie să spun că la 17 ani cum a avut colegul meu, nu era niciunul pregătit să reziste unui sistem informațional; că ei securiștii făceau parte dintr-un sistem ce întrebări trebuie puse deținuților, ce trebuie stors de la ei, ca să poți să obții rezultate, ori noi nu știam aceasta. Așa am intrat 3 luni, anchetat zi și noapte cu anchetatori la anchetă, cu informatori în timpul liber așa că au scos de la noi tot ce le trebuia. Este adevărat că printr-o analiză corectă, la nivelul unui stat comunist opresiv orice formă de manifestare împotriva lui este un sacrilegiu adus statului și trebuie condamnați cei care au adus injurii sau s-au pronunțat împotriva statului.

Cum s-a desfășurat procesul?

Când am intrat în Galați eram singur în dubă pentru că după ce a despărțit lotul nu ne-a urcat pe toți în aceeași mașină, ne-au dus în mașini separate, am fost împreună doar în boxă, cei 3 acuzați. Atunci au fost aduși mulți colegi de liceu să asiste, a fost cazul când avocatului meu i s-a spus să

aibă grijă ce vorbește că boxa se poate deschide și pentru el, moment în care avocatul și-a retras cuvintele de apărare. Pentru mine nu a fost o surpriză faptul că la prima înfățișare procurorul acuzator a cerut condamnarea la moarte a celor 3 inculpați ca să fim dați exemplu pe țară, sigur că am avut puterea să zâmbesc dându-mi seama, menționez că pe vremea noastră am citit „Tânăra Gardă” a comuniștilor de la ruși, acolo unde au spus ei că au făcut nu știu ce anti-guvern, îmi amintesc că nici în Tânăra Gardă cei care au participat la diferite lupte antiimperialiste nu au luat condamnări la moarte și atunci când procurorul nostru ne-a cerut condamnarea la moarte am zâmbit tocmai gândindu-mă la acest lucru. Sigur că la a doua înfățișare cerându-se 25 de ani am început să accept faptul că ne paște un scor mare la anchetă, și s-a adeverit treaba că completul de judecată a dispus 18 ani de muncă silnică pentru mine, pentru colegul meu 18 ani iar pentru cel de 16 ani, 16 ani. Ne-am văzut cu condamnările în buzunar și cu aceasta închei prezența în anchetă. Nu ne-au impresionat anii de detenție, eram entuziasmați pentru că încă se vorbea de venirea americanilor. Eram cu sufletul pe buze că aveam credința că vin americanii, pentru că mai mult decât orice ne-a ținut în picioare, cu toate că mai târziu a fost o mare deziluzie pentru noi.

Ce pedeapsă ați primit?

Pedeapsa a fost de 6 ani de zile, 1 an în Galați, 2 ani în Aiud și 3 ani de zile în colonii de muncă din Insula Mare a Brăilei, aici am trecut printr-un singur lagăr de muncă, cel de la Grădina.

Care erau condițiile la penitenciarul din Galați?

La dormitorul numărul 106 din Galați când am intrat, de acum eram obișnuit cu atmosfera din pușcărie. M-a impresionat lungimea camerei, peste 20 m, înălțime 4 m și peste 100 de paturi așezate în stelaje cu 3 nivele înălțime. Un singur culoar pe mijloc până în spatele dormitorului, în capătul extrem de o parte și de alta rânduri de paturi. O mare de oameni, o căldură insuportabilă, un miros insuportabil cu care ne-am învățat și astfel am intrat în atmosfera definitivă a deținutului politic. Am fost luați de șeful de cameră, duși mai în spate pentru că pe măsură ce venea ultimul te duceai în spatele dormitorului unde te apropiai de wc, o perdea care adăpostea un hârdău mare unde mirosul era mai puternic cu cât te apropiai. Acest lucru te impresiona la început dar după câteva zile te obișnuiai.

Omul își pierde calitățile umane și intra într-o fază animalică în care conta doar somnul, mâncarea și dacă reușeai să le ai te mai interesa ba o limbă franceză, ba un discurs politic, o lecție de istorie, geografie. Rolul principal în această atmosferă îl aveau două elemente: cel informațional al Securității, reprezentat de șeful de cameră - turnătorul numărul 1 al Securității, alături de el era un alt grup de 5-6 maxim 10 care îl informau pe el din fundul încăperii la nivelul 2, 3 al paturilor, informa șeful camerei care tot timpul era chemat la diferite informări pentru că anchetele încă se desfășurau, apăreau ca martori în alte procese. Informatorul principal ușura munca anchetatorului.

Viața se oprea la 2 elemente de bază: masa și somnul. Deja a trebuit să intrăm într-o fază în care trebuie să te convingi singur: „Am de acum 18 ani de executat, va trebui să fiu hotărât ce trebuie să fac, să mănânci orice, să dormi oricât se poate de bine, să execuți ce ți se spune, la 5 să te trezești, să stai încolonat până la 7 când se dă raportul, în timpul zilei nu te atingeai de pat, stăteai numai în picioare la capătul patului, te deplasai 2-5 m în dreapta și în stânga pentru că nu aveai posibilitatea să te duci de la un capăt la altul, nu pentru că și se interzicea ci pentru că în dreptul fiecărui rând de paturi stăteau alți 8-10 oameni, coborâți din paturi”. Într-o cameră erau peste 120 de oameni dar au fost cazuri când s-a ajuns la 160 de oameni, s-a ajuns să doarmă câte 2 oameni în pat și chiar pe podele.

Cât ați stat în penitenciarul Galați?

În Galați am stat aproape 1 an de zile și alături de mine chiar în comitetul actual am un coleg cu care 5-6 luni de zile am stat în pușcărie, el este ungur și m-a învățat ungurește. Era singura noastră îndeletnicire la acea oră.

Cum era mâncarea?

În privința alimentației de la început trebuie să spun, că pentru această noțiune care este la modă astăzi, mai ales prin faptul că nu mai avem ce mânca pentru noi nici atât nu se pune problema alimentației. Era sub orice critică, amintesc ciorba de murături, de varză acră iar în Galați la modă era să ne îndoape cu varză acră tăiată și dat castronul plin. Asta era și o tentativă de distrugere a sănătății pentru că la foamea care era, un castron de varză murată făcea organismului mai mult rău. Nu se pune problema să discutăm despre alimentație ca noțiune generală. Când era vorba de un supliment alimentar era bătaie pentru că între noi puțini erau cei care își spuneau că înainte de toate trebuie să stăpânească un singur lucru: abținerea de la mâncare, lucru crucial pentru toți deținuții care trec printr-o pușcărie, foamea este elementul cel mai devastator și atunci nu știu de unde am fost inspirat că mi-am spus ai grijă, nu întinde mâna la mâncare și a fost salvarea vieții și atunci constatând acest lucru i-am învățat și pe alții. A întinde mâna după mâncare într-o anchetă, într-un penitenciar înseamnă că 50% din gardă este dată jos și rămâi cu mai puțin de 50 % gardă de apărare și atunci am văzut și am asistat la tot felul de manifestări. Dacă vorbim de mâncare, la Securitate aveam puțină dar regulată, în închisoare regimul alimentar s-a redus în cantitate și calitate încât în urma șederii în pușcărie ajungeai la 45 de kg maxim 50 în funcție de înălțime și structura biologică, stare fizică care avea să-ți prelungească viața dar să fii slăbit și să răspunzi comenzilor.

Ați cunoscut vreo personalitate la Galați?

Da, în anul 1958 am cunoscut în Galați unul dintre marii gânditori Amedeo Dan Lăzărescu care mi-a schimbat punctul de vedere în ceea ce privește orientarea politică. Când am intrat în pușcărie nu aveam habar de doctrină politică a partidelor care pe vremea aceea erau partide burghezo-moșierești exploatoare. Apropiindu-mă de acest om am aflat că în istoria țării au existat și oameni care au gândit pozitiv pentru țară și popor. Singura

mea decepție peste ani a fost că mi-am dat seama că și această politică liberală poate fi și ea găunoasă dacă nu este condusă de oameni destinați acestei idei. Vreau să spun printre altele și în mod categoric că nu doctrina este cea care promovează principiile de bază ale ei, pentru că o doctrină fără oameni nu poate să existe și atunci trebuie să menționez cu tristețe că după 20 de ani de post-revoluție am constatat că cel care duce o doctrină spre victorie nu este doctrina singură ci este omul. Amedeo Dan Lăzărescu era un membru al PNL și unul dintre cei mai pregătiți oameni. M-a impresionat ce capacitate enormă avea, îi spuneam „bibliotecă ambulantă” lucru care după revoluție l-am constatat când am fost de câteva ori la el acasă și am constatat că cel care fusese profesor în pușcărie nu mai era profesor ci un domn „politic” care n-a știut să-și creeze în jurul lui un grup de oameni care să-l protejeze de toate vicisitudinile momentului prin care trecea, de așa natură încât mentalitatea lui să se păstreze și după revoluție. O singură întrebare i-am adresat: „cine este persoana numărul 2 în spatele dumneavoastră?” pentru că eu de la el învățasem că unul dintre promotori tot timpul să nu rămână singur ci să aibă în spatele lui un număr 2, 3, 4. Am făcut imprudența să-l întreb de numărul 2 și menționez că speram că candidez pentru acest lucru și am constatat cu durere că nu a avut noțiunea de numărul 2 în spatele lui, deși în pușcărie mă învățase că fiecare promotor ca să poată să definitiveze ideile trebuie să aibă în spatele lui cel puțin un număr 2.

Cât ați fost la penitenciar ați putut lua legătura cu familia?

Nu, sigur că în mintea unui om liber, mentalitatea unui om nici nu admite acest lucru. Pe vremea aceea nici nu se discuta la nivel de deținuți politici să avem dreptul la pachete, scrisori numai ulterior, după ani de zile, după detensionarea relațiilor internaționale s-a ajuns la concluzia că deținutul politic din România și alte țări din zona de influență a comunismului să primească și ei bucuria de a avea un pachet, o scrisoare ori acest lucru la noi, comuniștii în frunte cu Dej, Ceaușescu au semnat contractele cu capitaliștii pentru că s-au mulțumit să aibă doar semnătură, lăsând modul de aplicare la bunăvoința celor doi și ne-am trezit că pentru un pachet trebuia să cărăm zilnic la distanțe de 200 m cu roaba, 33 de roabe pe zi asta însemnând 3 metri cubi de pământ duși pe digurile care au înființat Insula Mare a Brăilei. Așa am plătit noi, deținuții politici această dramă care s-a chemat primirea unui pachet.

Care era atmosfera la Galați?

Asistam la deplasări lunare dintr-un loc în altul pentru ca omul să nu înceapă să se obișnuiască, să-și limpezească viața într-un anumit grup de oameni. Odată la 2 luni, 2 săptămâni, o lună spuneau încolonarea, bagajele în mână și după mine „Marș”. Noi cu păturile pe cap, ei cu bățul ne conduceau, erai lovit dacă călcai în stânga sau dreapta, pe o parte plecam noi spre dormitorul 10 iar pe partea stângă ieșeau ceilalți din dormitor.

Puteți să-mi povestiți niște momente care v-au impresionat?

Ce m-a impresionat pe mine a fost faptul că în primele momente ale prezenței mele acolo, au venit la mine oameni aparținând diferitelor grupări politice din pușcărie și m-au acuzat. Eu am intrat în pușcărie entuziasmat de faptul că am făcut primul pas împotriva ordinii sociale, a celor care au ordonat și supravegheat demolarea țării și am ajuns în pușcărie în fața unor domni care pretindeau că reprezintă unele partide istorice și care mi-au spus cu toată durerea că am venit tocmai acum când se schimbă guvernul să le iau eu ce au obținut ei prin luptă. Am rămas surprins când îmi reproșau că am venit prea târziu la această masă întinsă când toate bunurile s-au dat iar noi nu mai avem ce căuta în pușcărie pentru că anglo-americanii vor veni pentru ei iar noi nu mai trebuia să venim. Asta m-a făcut să râd, îmi amintesc de unul care m-a impresionat total, mă abțin să spun partidul, se numea domnul Zăgan, atât de convingător m-a discreditat în fața multora, că ce mai caut să împart cu ei bunurile și dreptatea. O mentalitate care te zdruncină! Eu mi-am văzut de treabă, știam pentru ce lupt, știam că lupta este abia începută.

Multe alte evenimente m-au uimit dintre care aș putea reda unul de o stupiditate enormă, în sensul că acolo toată lumea făcea partide, grupuri ș.a.m.d. Dacă analizai te întrebai de ce s-a ajuns în această situație dramatică. Îmi amintesc un caz hilar, trist, când un grup de oameni la etajul 3 făceau guvern. Trebuie menționat faptul că erau cei mai în vârstă impresionați de faptul că timpul se derulează în defavoarea lor, nu aveau astâmpăr, nu reușeau să se lase de idei. Se grupau după idei și începeau să creeze guverne. Pentru mine care venisem de câteva luni când am auzit mi-am dat seama că sunt într-o lume paralelă cu ideile mele. Am fost prudent și mi-am spus că nu trebuie să fiu atras și stop exprimării, să nu vorbesc cu nimeni, să gândești pentru tine și să vezi înainte.

În ce an ați ajuns în lagărul de muncă de la Grădina?

La Grădina am ajuns în 1961.

Care au fost condițiile de la Grădina între 1961-1964?

Aici am fost aduși pentru întărirea digurilor datorită eroziunii apelor Dunării, digurile aveau tendința să se surpe și noi aveam misiunea să întărim aceste diguri. De asemenea era în structura de exploatare, trebuiau înființate noi diguri care să delimiteze anumite suprafețe destinate exploatării. Aici trebuie să menționez că toată munca din această colonie unde erau peste 2000 de oameni, alături era colonia Salcia cu aceeași destinație plus alte colonii: Strâmba, Prundu și altele își aveau rolul de a concentra pe direcții diferite de activitate munca acestor oameni. Rezultatele muncii erau înființarea de diguri, repararea digurilor și munca în agricultură: prășit, recoltat etc.

La Grădina ați fost vreodată bătut?

Bătut de foarte multe ori (râde), bătaia era din orice, absolut orice, bătaia era a doua existență a noastră. Priveai în stânga, în dreapta te loveau,

orice turnător era gata să dea o informație unui milițian care venea să te omoare în bătaie și pentru lucruri care nu îți venea să crezi, adică puteai fi bătut din orice motiv. Eu recunosc cea mai mare bătaie am luat-o în anchetă pentru că ancheta fără bătaie nu exista dar cea mai cruntă bătaie am luat-o în colonia de muncă.

Într-o noapte când primisem o informație, în momentele libere de la 8 seara chiar dacă eram obosiți, unii dintre noi printre care eram și eu povesteam într-un grup de 10-20 de oameni despre ce constatări am făcut în timpul zilei și în același timp aceste momente erau urmate de povestirea unui roman, între noi fiind profesori, doctori etc. oameni care în viața lor au citit multe și pentru ca noi să ne simțim bine unii dintre noi mai povesteam. Și în noaptea aceea mi-a venit mie rândul să povestesc un roman. Era intitulat „Lumină din lumină” și bineînțeles la 12 noaptea eram sus, la etajul 3 de paturi vreo 15-20 de băieți care ascultau. În timp ce povesteam romanul, pe care încă nu mi-am propus să-l scriu, pentru că era romanul meu, nu am reușit să finalizez povestea și pe la 12 aud un ciocănit în gemulețul de jos și unul îmi face semn cu degetul, când milițianul care își făcea rondul pe acolo. Îl știu și cum îl cheamă, Verzea Ion din comuna Ostrov și acest domn mi-a făcut semn „De ce vorbești?” și i-am spus și m-a luat în poarta mare, principală, au tăbărât 3 milițieni pe mine, m-au făcut praf timp de vreo oră și după aia m-au băgat la carceră, la neagra, un spațiu de 1 pe 1, închis total, cu regim special, cu mâncare din 3 în 3 zile, cu lanțuri la mâini și la picioare.

Asta m-a așteptat după bătaie, dezbrăcat și lovit cu parul, cu ce aveau ei la îndemână inclusiv cu bocancii. După această bătaie am fost băgat la carceră, 3 zile nu s-a interesat nimeni de mine, după 3 zile aveam dreptul la un castron de ceai, mâncarea de la ora 12 era sub orice critică și aceasta se repeta din 3 în 3 zile. A fost momentul cel mai crunt pe care l-am trecut în viața mea, am avut condamnare 18 zile, am stat 12 zile acolo după care m-au dus în ambulatoriu - penitenciar cu regim medical - pentru că eram distrofic - distrofici sunt cei sub potența umană - aici se aduceau oamenii care se aflau în ultimul stadiu și bineînțeles și alți oameni care prin natura vârstei ajungeau într-o fază subumană. Așa am scăpat de zona aceea de distrugere totală. Datorită ultimelor zile din ambulatoriu am reușit să ajung din nou la capacitatea unui om sănătos, aproape normal.

Ce puteți spune despre sărbători, Paște, Crăciun? Se pomenea măcar de acestea?

Acestea nu existau, nu se producea nimic în sensul unei sărbători normale. De foarte multe ori cu ocazia acestor sărbători se produceau deplasări când eram în regim celular în special, tocmai în acea zi aveau de gând să ne schimbe dintr-o celulă în alta. Și asta înseamnă în loc să stăm și noi să ne gândim la momentele divine, la momentele pe care le trăiam alături de familie dintr-o dată toată treaba era alta, aveai grijă să-ți pui, să-ți aduni ce mai aveai prin pat, haine, lucruri să stai echipat să aștepti să pleci, așteptare care însemna 4-5 ore. Până seara stăteai în picioare, nemâncat pentru că în acea zi de la 12 nu se mai dădea mâncare și așteptai să te

schimbe dintr-o celulă în alta. La urma urmei nu însemna nimic, nimeni nu avea nimic de câștigat singurii care se bucurau de acest lucru erau probabil cei care inițiau aceste evenimente respectiv securistul sau cel care urmărea în mod intenționat starea de nervi a acestor oameni, psihologia omului închis, supus acestor mișcări îl vedeai cum pentru el era ultima lui rezistență. Oricâtă energie aveai în tine când vedeai răutatea cu care erai tratat simțeau zădărnicia efortului de a mai rezista, tocmai acest lucru fiind urmărit de securiștii coordonatori, să ne distrugă rezistența psihică și uneori reușeau. Singurul lucru este că așa este ființa umană poate, ajunși din nou în liniște în noi reverberau ideile noastre și ne întregeam din nou sufletește astfel că în 2 luni eram din nou capabili să rezistăm la o astfel de manevră.

Ați întâlnit vreo personalitate la Grădina?

La Grădina nu. Personalitățile în zona de lucru erau din ce în ce mai limitate. De ce? În general marii gânditori negativiști au ajuns la concluzia că în sistemul concentraționar din pușcării nu aveau cum să ducă la izolarea personalităților pe anumite celule, camere și atunci când au înființat lagărele de muncă și-au spus, nu îi mai scoatem peăștia buni, pe intelectuali la muncă, îi ținem în rezervă să moară cât mai mulți și dincolo, afară să scoatem elementul pe care îl putem reeduca. Prin prisma acesteia au făcut o separație între cei mai deosebiți, ideologii doctrinelor, intelectualii și celelalte categorii.

Povestiți-mi, vă rog, despre momentul eliberării.

Aici este un moment care trebuie să îl asimilez cu noțiunea de porumbel. Evenimentele se precipitau în 1964 așa de rapid încât nu aveai timp să te gândești, așa veneau zilele de eliberare. În vreo 10 zile prin luna aprilie s-a zvonit că ni se dă drumul și imediat a doua zi a venit un locotenent și a început să facă trierea și acel locotenent a fost numit „porumbelul păcii” și vă dați seama acest porumbel era tot un securist dar ajunsese atât de dorit încât noi i-am zis pe bună dreptate porumbelul păcii. Și abia îl așteptam nici nu mâncam bine dimineața și el era primul la sala de mese și citea tabelul cu cei care se eliberau a doua zi. În ziua aceea în care anunța deja se elibera primul eșalon și se pregătea cel de-al doilea. Eșalonul avea între 50- 100 de oameni.

Îmi amintesc în ziua în care am fost anunțat nici nu am mâncat de bucurie, am fost duși să ne adunăm ce mai aveam prin baracă, hainele, bocancii pe care trebuia să le dăm în primire și de undeva, din magazia pușcării erau scoase hainele noastre: un costum ținut acolo de 6 ani, o cămașă care eu am păstrat-o vreo 3-4 ani după eliberare și am mai păstrat și 20 de grame de pâine care ni se dădea în zilele de repaos. Acest lucru l-am păstrat neștiind că mă voi elibera, păstram bucata de pâine ca un talisman și la plecare am putut să strecor într-o hăinuță iar în minte am păstrat singurul poem care se cheamă „Faur”, îl am astăzi în lucru după 20 de ani, am reușit să mă adun și să refac acest volum de poezii și îmi amintesc când ne-au împărțit pe destinații, în Brăila au mers majoritatea pentru că de aici se lua trenul spre alte puncte din țară dar în Brăila când am coborât am fost singur

din eșalonul meu. În port am fost ancorați am întrebat cu ce să ajung, s-au mirat unii când puneam întrebări. Până acasă am mers pe jos. Când m-am apropiat de casă am întrebat pe un puștan de fratele meu și i-am spus să se ducă până acasă să îi spună lui Stelică și s-a dus și într-un sfert de oră m-am întâlnit cu fratele meu.

Cum ați reușit să vă reintegrați în societate?

Eram hotărât să intru cu pieptul deschis pentru că eram conștient că altfel nu se poate să înaintez. Când mi s-a spus să mă ducă la Miliție să mă prezint milițianul care mă aștepta mi-a zis că sunt 7 IAS-uri în zona Brăila unde pot să lucrez eu i-am refuzat și mi-am văzut de treabă. A doua zi m-am dus și m-am înscris să termin liceul, m-am angajat la un combinat ca să am o activitate curentă și să ies din zona unde mă puteau urmări ei. Eram hotărât să lupt iar împotriva lor lovindu-i din interior. Singurul lucru este că nu am reușit. am ajuns la facultate în primul an am fost președintele Asociației Studenților iar când în anul doi trebuia să mă facă membru de partid au văzut că sunt un fost deținut politic, m-au demolat și în acest fel a eșuat ideea mea de a-i lovi din interior.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Book reviews and bibliographical notes

**Petre Țurlea, *Carol al II-lea și Camarila Regală*,
Editura Semne, București, 2010, 387 pp.**

Profesor, istoric, publicist și om politic, Petre Țurlea a urmat cursurile Facultății de Istorie din cadrul Universității București care au stat la baza activității sale ulterioare, materializată în: 19 lucrări publicate, 3 titluri de ediții îngrijite, 160 de articole și studii publicate în diverse periodice. Subiectele abordate de prolificul istoric le putem grupa în trei mari teme: personalități ale Istoriei Românilor, precum: Nicolae Iorga, Ion Antonescu, Carol al II-lea, Mihai I; relațiile româno - maghiare în perioada postbelică; aspecte din viața politică și a partidelor politice contemporane.

Lucrarea *Carol al II-lea și Camarila regală* scrisă de Petre Țurlea în 2010, a apărut la București sub egida editurii Semne însumând 387 de pagini. Din punct de vedere formal opera istorică conține o introducere, un cuprins împărțit în 3 capitole, o încheiere, un indice al numelor de persoane amintite în carte, o listă de abrevieri și o serie de anexe reprezentate de 45 de imagini semnificative pentru tema abordată. Tot din punct de vedere tehnic putem vorbi despre o lucrare foarte bine redactată și ușor de parcurs chiar și de către un neinițiat în ale istoriei.

Opera de față nu reprezintă numai o contribuție științifică de valoare la cunoașterea mecanismelor de mare complexitate care au acționat în politica românească interbelică și care au făcut posibilă dictatura favoriților unui șef de stat și instaurarea în final a celei personale a lui Carol al II-lea, ci reprezintă, în același timp, un puternic semnal de alarmă destinat spre a ajunge la urechile contemporanilor. Cercetător de marcă, observator profund al timpului pe care-l trăiește, autorul apelează la o minuțioasă documentare pentru a scoate la lumină geneza, evoluția și activitatea Camarilei Regale, construite în jurul lui Carol al II-lea, stimulând permanent cititorul la: actualizare, asociere, comparare.

Încă din introducerea lucrării autorul ține să menționeze faptul că nu se încadrează în tendința autorilor ce tratează perioada anilor 1930-1940, în sensul în care nu dezvoltă cu precădere relația dintre Elena Lupescu și Carol, ci se raportează strict la elemente istorice. Această precizare nu face decât să anticipeze trăsătura dominantă a lucrării și anume obiectivitatea.

Structural, cuprinsul conține trei capitole, intitulate: Exilul prințului Carol și viitoarea Camarilă; România sub stăpânirea Camarilei Regale (1930-1940); Dispariția Camarilei Regale.

În cadrul primului capitol, autorul face o scurtă prezentare a lui Carol din punct de vedere personal, nu ezită să îl critice, susținând că acesta era

“inteligent dar fără o cultură profundă, fără studii universitare oficiale” Dezaprobă vehement renunțarea la tron a lui Carol cauzată de relația acestuia cu Zizi Lambrino și se oprește mai apoi și asupra Elenei Lupescu pe care o descrie succint pe baza documentelor istorice furnizate de: Arhiva Națională a României, fondul Casei Regale. În cadrul aceluiași capitol este surprinsă dinamica vieții politice interbelice din România dar și impactul restaurației din 1930, a lui Carol al II-lea.

Capitolul al doilea debutează cu prezentarea elementelor socio-politice care au sprijinit revenirea lui Carol pe tronul României. Rolul foarte important în ceea ce privește acest eveniment, subliniază autorul lucrării, l-a avut anturajul regelui adică ceea ce istoricii numesc camarilă regală, care a întreținut ideea drepturilor acestuia asupra titlului de rege; a pregătit opinia publică pentru momentul restaurației, prin propagandă în presa românească și în cea occidentală; a susținut material acțiunea principelui; a intermediat legătura acestuia cu Iuliu Maniu; a organizat practic deplasarea în România a lui Carol al II-lea. În scurt timp, cu sprijinul regelui, membrii Camarilei au pătruns în toate domeniile de activitate, ajungând să controleze, practic, întreaga societate românească și așa aflată într-o continuă schimbare. Autorul nu ezită să redea în cadrul capitolului și evoluția raporturilor dintre Carol al II-lea și Camarila regală dar și influența acestui grup asupra deciziilor ulterioare ale regelui care au însemnat începând cu 1938: apariția regimului de autoritate monarhică, a unei noi Constituții, existența unui partid unic și nu în ultimul rând dezvoltarea unui cult al personalității regelui.

Ultimul capitol al lucrării se deschide cu ceea ce a însemnat anul 1940 pentru România atât din punct de vedere intern cât și internațional, an al sfârșitului domniei lui Carol al II-lea, al pierderilor teritoriale suferite de România în urma Dictatului de la Viena. În condițiile unor mișcări de masă împotriva sa, socotit vinovat de sfârtecarea hotarelor Țării, Carol al II-lea a fost constrâns să apeleze la cel pe care-l considera un inamic al său și al Camarilei, cu speranța că îi va salva tronul. Poziția generalului Antonescu este reliefată de autorul cărții prin publicarea scrisorii prin care acesta îi cerea regelui abdicarea.

În continuarea capitolului, sunt analizate pozițiile, unor membrii marcantți ai Camarilei Regale, ale unor lideri politici proveniți din rândurile partidelor istorice și ale Mișcării Legionare în ansamblu, ale presei și opiniei publice românești, față de actul abdicării subliniindu-se atât necesitatea politică a înfăptuirii actului, cât și solidarizarea majorității forțelor politice naționale în sprijinul generalului Ion Antonescu. Părăsirea teritoriului național de către rege și o parte a Camarilei sale este redată amănunțit prin intermediul constatărilor unor martori, atât din interiorul grupului însoțitor al regelui, cât și din afara acestuia. Capitolul se încheie cu măsurile luate de cel care a devenit conducătorul statului, Ion Antonescu, dar și cu prezentarea vieții și activității fostului rege aflat în exil. Abdicarea lui Carol al II-lea și stabilirea lui peste graniță a însemnat inevitabil și sfârșitul Camarilei regale.

În încheierea lucrării autorul amintește despre moartea fostului suveran dar mai ales despre repatrierea rămășițelor sale pământești din Portugalia în România în 2003, cu sprijinul autorităților române. La eveniment, menționează autorul, regale Mihai I nu a participat, fiind totuși reprezentat de principesa Margareta și principele Radu.

Adriana-Claudia BĂDĂRĂ

(Masterandă anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*)

Marusia Cîrstea, *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)*, Editura Mica Valahie, Craiova, 2011 (ediția a II-a), 389 pp. (25 pp. anexe)

Lucrarea Marusiei Cîrstea vine ca o necesitate pentru completarea fondului documentar destinat studiului relațiilor diplomatice ale statului român în perioada interbelică. *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)* se înscrie în seria de lucrări la care autoarea a început să colaboreze alături de alți istorici precum Gheorghe Buzatu sau V. F. Dobrinescu: *Atașați militari români în Marea Britanie (1919-1939)* (2009); *Europa în balanța forțelor (1919-1939)* (2007); *Pace și război (1940-1944)*, *Jurnalul mareșalului Ion Antonescu*, vol. I (2008).

Prima ediție a acestei lucrări a fost dată publicului în anul 2004, la aceeași editură, în forma lucrării de doctorat susținută în 2003 la Universitatea din Craiova la care este și cadru didactic. Apariția editorială a istoricului Marusia Cîrstea reprezintă o lucrare pe cât de interesantă, pe atât de valoroasă, apărută la șapte decenii de la evenimentele în cauză.

Autoarea în cauză utilizează bogate fonduri arhivistice de la Arhiva Ministerului de Externe al României, Arhivele Militare Naționale – București și Pitești, Arhivele Naționale ale României – București, Biblioteca Națională și Biblioteca Academiei Române dar și microfilmelor britanice depuse la Arhivele Naționale din București.

Pentru început Marusia Cîrstea consideră absolut necesar să adauge lucrării sale o introducere pentru a putea fi o punte ideală oricărui cititor ce se avântă în sfera relațiilor internaționale. Aici creionându-se aspecte ale istoriografiei problemei cercetate.

Pe parcursul a patru capitole, sunt trecute în revistă, cele mai importante evenimente ce au jalonat momentelor din intervalul temporal indicat în titlul lucrării. Primul dintre acestea intitulat: „România și evoluția relațiilor internaționale la mijlocul anilor '30” (p.

35) aduce în discuției încercările marilor puteri europene de a păstra *statu-quo*-ul și măsurile luate pentru păstrarea securității colective. Pentru situația României autoarea conchide dorința țării noastre de a-și păstra granițele trasate în urma Tratatelor de la Versailles de la finele primei conflagrații mondiale.

În scopul atingerii acestei ținte România a continuat să se bazeze pe aliatul tradițional Franța dar să caute și în perimetru său aliați capabili să întreprindă la nevoie un război în favoarea sa. România s-a plasat între dorința tradițională a sistemului de alianțe cu Franța și Anglia și tendința manifestată de unele grupuri de a avea contacte mai frecvente cu Germania cancelarului Hitler sau Uniunea Sovietică.

Cel de al doilea capitol, „Impactul demiterii lui Nicolae Titulescu asupra evoluției relațiilor anglo-române” (p. 83) rememorează cele mai esențiale demersuri întreprinse de Nicolae Titulescu, titularul Ministerului Afacerilor Externe de la București între 1927-1928 și 1932-1936, „pentru apărarea independenței și suveranității țării și a tuturor statelor prin măsuri de securitate menite să oprească tendințele revanșarde, revizioniste ale puterilor fasciste în ascensiune.”(p. 87). Cauzele demiterii lui Titulescu au fost multiple dar cele de ordin intern au ținut de dorința din ce în ce mai acută a regelui Carol al II-lea de a prelua în propriile mâini politica afacerilor externe, divergențele lui Titulescu cu unii lideri politici dâmbovițeni sau manevrele întreprinse de celebra camarilă regală.

Trecerea fiind făcută autoarea ajunge la momentul 1936 și expune în cel de al treilea capitol al cărții sale, „Evoluția raporturilor anglo-române între 1936 și 1939” (p. 110), situația schimburilor diplomatice anglo-române, bazându-se pe trei mari teme. Prima dintre ele, „Relațiile politico-diplomatice (1933-1939)” (p.107), în care se descrie cum România a devenit mult mai interesată să-și apere sistemul Tratatelor de Pace, prin care au fost confirmate actele de Unire ale Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei. În acest sens toate guvernele perindate pe la București au dorit aprofundarea și consolidarea raporturilor diplomatice cu Franța, Marea Britanie dar și cu aliații zonali. În demersul său autoarea utilizează frecvent extrase din cuvântările prim-miniștrilor englezi și ai miniștrilor de externe ce au ca temă centrul, sud-estul Europei, sau telegrame ale Legației Marii Britanii la București. Cea de a doua temă abordată privește „Relațiile economice (1936-1939)” (p. 130) ale societăților din cele două state și măsurile luate de acestea în favoarea înlesnirii unei mai bune legislații.

Cea de a treia secvență prezentă în cel de al treilea capitol face apel la „Relațiile militare (1936-1939)” (p. 145).

Ultimul capitol, „Marea Britanie și România în ajunul celui de al II-lea Război Mondial” (p. 157) întreprinde incursiuni în cazuri celebre precum cel al diplomatului român de la Londra, Tilea, care în martie 1939 a provocat un incident diplomatic internațional pe cale să trimită România mult mai devreme în cea de a doua conflagrație mondială (p. 160). Urmează apoi dorința autoarei de a filtra din partea Bucureștiului și a *Foreign Office*-lui „Garanțiile anglo-franceze (martie-aprilie 1939)” (p. 172).

A treia temă inclusă în ultimul capitol, „Pactul sovieto-german din 23 august 1939” (p. 178), încearcă să lămurească evenimentele din jurul înțelegerii dintre Ribbentrop și Molotov privind împărțirea sferelor de interese din centrul și estul continentului între cei doi coloși revanșarzi ai epocii. Ultima referire din acest al patrulea capitol pune accentul pe „Anglia și neutralitatea României (septembrie 1939)” (p. 193). România rămânând astfel o adeptă a politicii conciliatoriste în ciuda eșecului vizibil observabil în cazul anglo-francez.

De apreciat pentru lucrarea istoricului Marusiei Cîrstea rămân, mai ales pe lângă „puterea” temei abordate, numărul imens de documente aparținând unor fonduri arhivistice greu accesibile multor cercetători dar și a priceperii filtrării atente a surselor cât mai diverse, fie simplele pagini de cotidiene sau subînțelesul unor discursuri politice ale importanților diplomați englezi. Anexele sunt cele care, probabil, vor îndrepta tot mai des pe cei care doresc să întreprindă o cercetare în acest sens sau pe simplii cititori curioși de a verifica seriozitatea cu care aceasta a întocmit lucrarea. Dar peste toate reprezintă o bună sursă documentară.

În concluzie, lucrarea *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)* reprezintă o lectură interesantă și instructivă pentru toți cei interesați de cunoașterea unora dintre cele mai importante momente din istoria națiunii române, prin prisma surselor documentare ce privesc deciziile luate la București și Londra dar și o bună reeditare a primei ediții din 2004.

Cristian CONSTANTIN

(Masterand anul I, *Spațiul românesc între Orient și Occident*)

Constantin I. STAN, *Patriarhul Miron Cristea. O viață, un destin*, București, Editura Paideia, 2009, 407 pp.

Literatura de specialitate s-a îmbogățit cu o nouă monografie despre primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române Elie Miron Cristea. Cartea de care ne ocupăm este o amplă și documentată prezentare a vieții și activității lui Miron Cristea.

În primul capitol intitulat : *Originea familiei, primii pași în viață. Începutul luptei naționale*, autorul se ocupă mai întâi de originea familiei Cristea. El se oprește asupra lui Vasile Cristea iobag pe moșia familiei Kémeny, din comuna Brâncovenești.

Acesta fiind un țaran harnic a devenit „birău domnesc”, un fel de logofăt. Pentru că apăra interesele țaranilor, baronul Kémeny era nemulțumit și la alungat după moșie ajungând în Toplița Română.

Un alt înaintaș a fost Ioan Cristea participant la revoluția română de la 1848 din Transilvania. Fiul său George a fost tatăl lui Miron Cristea. El s-a căsătorit cu Domnița cu care a avut opt copii: Ileana (moartă la 3 ani), Maria (căsătorită cu preotul Ioan Rusu), Ileana (măritată cu un țaran înstărit Dumitru Antal).

Pentru că s-a născut cu două zile înainte de Sfântul Ilie, nașul său I. Herța i-a pus numele de Ilie sau Elie. După studiile primare, în satul natal, urmează cele gimnaziale la Gimnaziul Superior greco-catolic din Năsăud 1883-1887 iar apoi își susține bacalaureatul după care urmează Institutul pedagogico-teologic din Sibiu iar în 1890 își ia licența în teologie. Miron Cristea obține apoi o bursă la Universitatea din Budapesta. În anul 1895, el își susține teza de doctorat despre Mihai Eminescu.

După terminarea studiilor tânărul teolog este numit secretar al Mitropolitului Miron Românul. Despre activitatea lui Miron Cristea mai întâi ca secretar , iar apoi ca asesor consistorial la Mitropolia Ortodoxă de la Sibiu autorul ne prezintă în al doilea capitol al lucrării sale . Semnatarul cărții analizează munca desfășurată pe tărâm bisericesc al viitorului Patriarh. În acest sens este prezentată activitatea pentru ridicarea de biserici, sprijinirea școlilor satești. Nu este uitată nici activitatea culturală. În acest sens, un loc aparte îl ocupă participarea lui Elie Miron Cristea și a formațiilor corale ardelenene la Expoziția jubiliară de la București din 1906. Autorul surprinde și logodna între Octavian Goga și viitoarea soție Hortensia fiica lui Partenie Cosma, Directorul Băncii „Albina” din Sibiu.

Al treilea capitol al lucrării se intitulează „Episcop de Caransebeș - Făuritor al Marii Uniri”. În acest capitol semnatarul cărții surprinde mai întâi momentul alegerii lui Elie Miron Cristea drept Episcop de Caransebeș. El prezintă apoi ceremonia hirotonisirii în Catedrala Mitropolitană din Sibiu, nu este uitată nici ceremonia instalării în catedrala din Caransebeș.

Dl. profesor Constantin Stan se ocupă, mai întâi, de activitatea pe tărâm religios a lui Miron Cristea acordând o atenție deosebită adunării unei biserici de lemn în Toplița natală. În același timp, autorul descrie munca ierarhului de la Caransebeș pentru susținerea școlilor confesionale, legăturile sale strânse cu marele mecenat, basarabean Vasile Stroescu.

În finalul capitolului se analizează contribuția lui Miron Cristea la pregătirea și desfigurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. De asemenea autorul surprinde momentul predării Actului Unirii Regelui Ferdinand la Palatul Cotroceni.

Capitolul cel mai important după părerea noastră este al patrulea și poartă titlul *Mitropolit Primat și întâiul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*. Autorul înfățișează încă din primele pagini modul de desfășurare a primului Congres al preoțimii din Mitropolia românilor ortodocși din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș ținut la Sibiu în zilele de 6/19 – 8/21 martie 1919. Acum s-a pus problema înființării Patriarhiei române prin ridicarea Mitropolitului primat la rangul de Patriarh.

Autorul scoate în evidență după aceea contribuția noului Mitropolit primat Miron Cristea la unificarea bisericească. Un loc aparte în economia acestui capitol îl ocupă participarea întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române la Actul Încoronării dinastice de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922. Partea finală a capitolului se referă la alegerea și întronizarea lui Miron Cristea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Momentul este într-adevăr apoteotic și reprezintă apogeul carierei fiului de țăran din Toplița. Autorul relevă modestia, respectul față de înaintaș al lui Miron Cristea care nu numai că nu și-a uitat niciodată obârșia țărănească, dar dimpotrivă s-a mândrit cu ea.

Penultimul capitol, al V-lea este intitulat: *Anii Crizei dinastice (1925-1930). Înalt Regent*. Cu acest prilej autorul face o retrospectivă a crizei dinastice din România. Patriarhul Miron s-a situat de partea fostului prinț moștenitor, încercând să-l convingă pe Regele Ferdinand de necesitatea întreprinderii unui nou demers pe lângă Carol spre a-l determina să revină asupra deciziei de renunțare la tron. Autorul

prezintă moartea Regelui Ferdinand și instituirea Regenței. El relevă legăturile Patriarhului Regent cu Partidul Național Liberal, în special cu Ion I. C. Brătianu cărui se pare că îi datorează și întronizarea lui ca Patriarh. Viața politică românească a suferit prin moartea lui Ion I. C. Brătianu o grea lovitură. Fratele său Vintilă nu avea calitățile lui Ionel Miron Cristea deși filo-liberal va fi nevoit să accepte în anul 1928 venirea la putere a lui Iuliu Maniu. De acesta din urmă, deși greco-catolic îl lega o lungă prietenie încă din anii mișcării memorandiste. Ca Regent Miron Cristea nu s-a ridicat la nivelul așteptărilor. Nu a fost sprijinit mai ales de prințul Nicolae, iar mai târziu de Constantin Sărățeanu. Semnatarul cărții înfățișează momentul ocupării tronului de către Regele Carol al II-lea.

Ultimul capitol al cărții având titlul *Prim-ministru al României*. Trecerea în eternitate este de fapt partea finală. Autorul ajunge la concluzia firească cu care suntem de acord că implicarea lui Miron Cristea în activitatea de guvernare a reprezentat o greșeală. De altfel, Patriarhul a susținut în repetate rânduri că preoții nu trebuie să se implice în politică și tocmai el a primit funcția de prim-ministru. Este adevărat, condițiile internaționale nu erau dintre cele mai favorabile. Nu putem însă trece cu vederea faptul că Miron Cristea a făcut jocul Regelui Carol al II-lea girând prin personalitatea sa regimul dictatorial pe care l-a instaurat. Suntem de acord cu autorul că Patriarhul a fost folosit drept paravan. Ne punem întrebarea: Oare acesta nu a avut nici un interes? Nu cumva întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române era un admirator al regimurilor autoritare? Este o supoziție a noastră.

Profesorul Stan Constantin a înfățișat în final împrejurările morții lui Miron Cristea survenită în 6 martie 1939 la Cannes în Franța. Autorul consideră că nu avem de-a face cu nici o conspirație. Moartea lentă susținută de unii autori pare într-adevăr fantezistă, credem că trebuie insistat asupra acestei probleme într-o ediție viitoare.

De asemenea sugerăm că poziția partidelor politice, chiar dacă acestea erau desființate să fie mai pe larg prezentată.

Concluziile sunt pertinente după părerea mea, ele surprind trăsăturile unei personalități complexe, pe alocuri contradictorie. Suntem de acord că Miron Cristea a fost un luptător neobosit pentru realizarea și consolidarea Marii Uniri. Omul politic s-a dovedit a fi sub înaltul ierarh și animatorul cultural.

Cartea d-lui profesor Constantin Stan este desigur o contribuție importantă la cunoașterea personalității de prim rang al Bisericii Ortodoxe Române. Întâiul ei Patriarh acoperă un gol în această

direcție, chiar dacă despre Miron Cristea s-a mai scris, dar la nivelul unor lucrări de popularizare, fără aparat critic. Sugerăm, de asemenea, autorului întocmirea unei bibliografii și a unui indice. Aceste sugestii nu sunt în măsură să diminueze valoarea incontestabilă a lucrării.

Roxana STANCIU

(Masterandă anul al II-lea, *Spațiul românesc între Orient și Occident*)

